

אוצרות אחרית הימים

חלק חמישי

סדרת ספרי
'לכתחילה'

מכון "יסודות"

סמטת אפרים 11

בני ברק

© 0527632686

כל הזכויות שמורות

All rights reserved

Printed in Israel

למעוניינים בקבלת הקונטרס ניתן לפנות למייל:

lecatchila94@gmail.com

(לכתוב בשורת הנושא "ככתחיכה")

המעוניין להשתתף בהדפסת הקונטרס

וכן המעוניין לסייע בהפצת הקונטרס במקום מגוריו.

ניתן לפנות למס' פלא'. 053-317-2129

נתרם לזיכוי הרבים להרבות כבוד שמיים

נ.ב. ניתן להשיג את ספרי המכון

בחנויות הספרים המובחרות

**יוצא לאור בסיוע ארגון מתעלים -
הפצת לימוד המוסר בישיבות ובכוללים**

ספרי 'לכתחילה' שיצאו לאור עד עתה:

— מידות ועבודת ה' —

■ עבודת ה'.	■ תיקון המידות.
■ יסודות האמונה.	■ שמירת הלשון.
■ מעמד הר סיני.	■ בין אדם לחבירו - סור מרע.
■ אמונה ובטחון.	■ בין אדם לחבירו - עשה טוב.
■ השגחה פרטית.	■ תלמוד תורה.
■ קרבת אלוקים.	■ דרך הלימוד.
■ כיסופין.	■ דרך העליה.
■ דביקות בה'.	■ מ"ח קניני התורה.
■ כבודו מלא עולם.	■ פסגות - תורה ומצוות.

— מועדים —

■ הנהגת הבוקר.	■ אלול וראש השנה.
■ ציצית ותפילין.	■ עשרת ימי תשובה.
■ תפילה.	■ יום הכיפורים.
■ ברכות.	■ חג הסוכות ושמחת תורה.
■ סעודה.	■ סוכה וארבעת המינים.
■ שבת	■ חנוכה וחודש כסלו.
■ הנהגת היום.	■ פורים וחודש אדר.
■ שבת	■ פסח וחודש ניסן.
■ מלאכות ומוקצה.	■ ליל הסדר.

— אורח חיים —

ספרים נוספים בהוצאת המכון:

סדרת מרפסין איגרי / סדרת יסודות התלמוד
סדרת תתקבל / הפלא ופלא / עצה ותושיה
המקדש וקדשיו.

הסכמות הרבנים הגאונים

(לפי סדר א-ב)

הגאון רבי בן ציון אבא-שאוֹל זצ"ל

הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל

הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל

הגאון רבי שמחה זיסל ברוידא זצ"ל

הגאון רבי ישראל משה דושינסקי זצ"ל

הגאון רבי דוד הורביץ זצ"ל

הגאון רבי צבי אלימלך הלברשטאם שליט"א

(האדמו"ר מצאנז)

הגאון רבי שמואל הלוי ואזנר זצ"ל

הגאון רבי יעקב בצלאל זולטי זצ"ל

הגאון רבי עובדיה יוסף זצ"ל

הגאון רבי מיכל פיינשטיין זצ"ל

הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל

הגאון רבי ישראל יעקב פישר זצ"ל

הגאון רבי משה אריה פריינד זצ"ל

הגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א

הגאון רבי נסים קרליץ שליט"א

הגאון רבי בנימין רבינוביץ זצ"ל

הגאון רבי אהרון לייב שטיינמן זצ"ל

הגאון רבי חיים פנחס שיינברג זצ"ל

הגאון רבי משה שמואל שפירא זצ"ל

כבר נדפסו בשאר ספרי מכון "יסודות"

אוצרות אחרית הימים

חלק חמישי

עניני התקופה הנוכחית
והגאולה הקרובה

חלק חמישי

עניני התקופה הנוכחית והגאולה הקרובה

הנסיונות שלפני ה'בירור האחרון'.....	רעז	פרק א
חבלי משיח.....	רפ	פרק ב
'הבירור האחרון'.....	רפב	פרק ג
מלכות הזולה, שלטון הערב רב.....	רפד	פרק ד
המלחמה האחרונה, מלחמת גוג ומגוג.....	רפז	פרק ה
ישמעאל.....	רצ	פרק ו
גורמי הגאולה.....	רצב	פרק ז
כיסופי הגאולה.....	רצה	פרק ח
המפתח.....	רצט	פרק ט
קץ הגאולה.....	שא	פרק י
עת הבשורה.....	שג	פרק יא
יום הגאולה.....	דש	פרק יב
המהפך.....	שח	פרק יג
תשועת עולמים.....	שי	פרק יד
סיום 'הבחירה'.....	שיב	פרק טו
הימים הנפלאים, האושר הגדול.....	שיד	פרק טז
יכירו וידעו כל יושבי תבל.....	שיז	פרק יז
ונשגב ה' לבדו ביום ההוא.....	שיט	פרק יח
עבודת ה'.....	שכג	פרק יט
ארץ ישראל.....	שכה	פרק כ
ירושלים.....	שלא	פרק כא
בית המקדש.....	שלה	פרק כב

ש"ט	בית חיינו	פרק כג
שמו	מקום 'גילוי שכינה'	פרק כד
שמו	מקום 'חי'	פרק כה
שנג	כהנים	פרק כו
שנה	קרבנות	פרק כז
שם	על זה היה דוה ליבנו	פרק כח
שמו	בית המקדש השלישי	פרק כט
שסח	עם הנצח	פרק ל
שעג	דוד מלכא משיחא	פרק לא
שעמ	זכרון יום המוות	פרק לב
שפג	החיים 'כחלום יעוף'	פרק לג
שפד	החיים - הזמנות חד פעמית	פרק לד
שפו	עולם העליון	פרק לה
שצ	צרור החיים	פרק לו
שצג	המידות בעולם הנצח	פרק לז
שצד	תחיית המתים	פרק לח

פרק א

הנסיונות שלפני ה'בירור האחרון'

א. אנו נמצאים בפרק זמן האחרון של הגלות, אנו ממש קרובים ליעד. הזמן הקצר שנותר הוא אחד החלקים הקשים ביותר של המסע, הכולל בתוכו נסיונות רבים באמונה מחמת הסתרת פניו של הקב"ה, לפני שכבודו ימלא את כל הארץ¹.

ב. מקובלנו מרבותינו, כי הנסיון הגדול ביותר שיהיה לפני ביאת המשיח – יהיה נסיון באמונה².

כדי לעמוד בנסיון זה – חובה לבסס את האמונה שתהיה ודאית, ולהחיות אותה שנרגיש – 'שויתי ה' לנגדי תמיד'³.

ג. באחרית הימים יתרבו מאוד הנסיונות באמונה. בדורות הקודמים חיו באמונה פשוטה, שהכל מגיע מבורא עולם – כפשוטו.

1. הגר"י אברמסקי המשיל על כך משל: פרס הוכרז למי שיצליח לחצות בשחיה את התעלה המפרידה בין אנגליה לצרפת. היה שחיין אחד, שרגע לפני הגעתו לחופי צרפת, הרגיש כל כך מותש שלא היה מסוגל לשחות יותר. אנשים ניסו לעודד אותו להפיק עוד טיפת אנרגיה נוספת כדי שיעזב לחוף הצרפתי, על מנת שכל המאמצים שהשקיע עד כה לא יהיו לשוא.

הנמשל: סבלנו כל כך הרבה צרות במהלך הגלות הארוכה הזו. כל מה שנדרש מאיתנו כעת הוא להחזיק מעמד עוד מעט מאוד, כי אנו ממש קרובים ליעד. הגר"מ שטרנבוך (מלחמה וגאולה עמ' 87).

2. עיני יצחק (הנדפס בעין יעקב דפוס וילנא): "יש לפרש בחבקוק שדבריו נאמרו על דורות אחרונים סמוך לגאולה... ועליהם אמר: 'וצדיק באמונתו יחיה', כי בדורות האחרונים יהיה עיקר הפירצה בדברים הנוגעים לאמונתו יתברך שמו".

3. הגר"ש וולבה (באמונתו יחיה עקל"ח).

אולם בדורות האחרונים שהטכנולוגיה פרצה את כל הגבולות, ומידי רגע העולם משתכלל, פסקה האמונה התמימה, כי הטכנולוגיה עומדת ומפרידה בין האנושות לבורא עולם⁴.

ד. לפני ביאת המשיח יהיה מחסום חזק בפני האמונה. בעבר, הקושי באמונה היה ה'מדע' שהכחיש את מעשה בראשית. כיום ה'מדע' עצמו מחזק את האמונה⁵.

בעקבות דמשיחא עצם החיים יפריעו לאמונה. הכל חיצוני, הכל טכני, הכל חסר רגש. הלב נעשה אטום כל כך עד שקשה להרגיש דברים 'עדינים'. כל המוח והלב נמצאים בטכנולוגיה⁶.

סוף הגלות

ה. ככל שמתקרבים לימות המשיח מתגברים הנסיונות באמונה יותר ויותר, כדי שייראה כאילו 'אין משגיח ואין עונה ואין קשב', אבל המאמין יודע שהבורא יתברך פעל את ההסתרה הגדולה שקיימת בעולם, שייראה לבריות כאילו ח"ו יש עוד מלבדו. אשרי מי שהשקיע ברכישת האמונה והבטחון בטרם בואו⁷.

מטרת הנסיונות

ו. מטרת כל המאורעות הקשים באחרית הימים היא כדי שנשען

4. ראה להלן.

5. כמו למשל גילוי התאים, אשר הם הבסיס לכל הצומח והחי. וכן גילוי האטום על חכמתו האדירה והתהליכים שקורים עמו. מתברר שכל העולם כולו בנוי מאותם אטומים, כאשר 'מישהו' – נסתר – אדיר ונפלא מניע אותם בכל שניה, וכך הוא מניע את כל הבריאה על כל אשר בה.

6. הגר"ש וולבה (הארות ע"ו).

7. רמח"ל (וידעת – ראה להלן).

על אבינו שבשמים, כדברי הגמרא⁸: 'ואין לנו על מי להשען אלא על אבינו שבשמים'. כולם מבינים שכדי להשען צריך להתקרב. בלתי אפשרי להשען מרחוק. זו בדיוק מטרת הקשיים, ליצור קירבה אל השי"ת על ידי אמונה ובטחון, תפילות וזעקות⁹.

ז. מוטל עלינו ל'השען' לחלוטין על אבינו שבשמים. ככל שאנו מסתמכים יותר על כושרנו וחכמתנו, שלנו או של אחרים, אנו פחות נשענים על ה', ויותר נשענים על 'כוחי ועוצם ידי'¹⁰.

ח. חז"ל מציעים הצעות שונות כיצד לעמוד בנסיונות החיים, אך הם גם גילו לנו שבתקופת 'עקבתא דמשיחא' הדרך היחידה לעמוד בכל הנסיונות תהיה ה'אמונה'¹¹.

ט. מסקנה: העצה הטובה ביותר לעבור את הנסיונות הקשים של 'עקבתא דמשיחא' היא: אמונה ובטחון¹².

סיום ה'העגה'

י. ההסתר לפני הגאולה מכוון משמים כדי לעשות 'בירור', מי יזכה ומי לא.

8. סוטה (מט, א).

9. ראה להלן.

10. שם.

11. הגר"ש וולבה (באמונתו יחיה ע"י).

12. לאחר שהגמרא במסכת סוטה (מט, ב) מונה את הצרות שיהיו בעקבתא דמשיחא – היא מסיימת: 'אין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים'. מבאר הגר"ח פרידלנדר (שפתי חיים): 'אין פירושו שאחרי כל הצרות והקשיים התוצאה תהיה שאין לנו דרך אחרת אלא להשען על אבינו שבשמים, אלא כמו שביאר רבי ירוחם ממיר, שהגמ' נותנת עצה כיצד לעבור את הנסיונות הקשים של עקבתא דמשיחא, על ידי התחזקות באמונה, על ידי כך נוריד את ההסתר שיש בנסיונות'.

בעבר, מי שהסתכל לשמים ראה רקיע מלא כוכבים. כיום, בערים הגדולות עם תאורת העיר, כמעט איננו רואים אפילו כוכב אחד¹³.
היום רואים בניינים, מכוניות, מכוניות, טכניקה וטכנולוגיה שיצרו הפרעה לראות את הבורא יתברך בבריאה¹⁴.
זה חלק מה'הסתר פנים' בטרם תוסר ה'כפפה' וה'הצגה' בתיאטרון תיגמר¹⁵.

פרק ב

חבלי משיח

א. חז"ל משווים את התקופה שלפני בוא המשיח לצירי לידה. ככל שהלידה קרובה יותר – הכאב מעצים יותר, וככל שאנו מתקרבים לבואו של המשיח, כך הזמנים יהפכו לקשים יותר¹.
אולם, כמו שהאם יודעת שהסבל שלה משתלם בשביל הילד שהיא עתידה ללדת, כך הקשיים משתלמים עבור הגאולה הגדולה והשלמה.
המקובלים משווים את הקשיים האחרונים לריקבון הזרע לפני

13. הגר"ש וולבה (הארות ע"ז).

14. בימי בין הזמנים – אומר הגר"ש (שם) – כאשר מגיעים למקום שנשקף ממנו נוף יפה ומלא בפלאי הבריאה, ניתן להביט ולהכיר במחזה הנפלא את מעשה ה'. אבל תחת זאת – מוציאים את המצלמה, מצלמים צילום אחד או שנים וממשיכים הלאה בלי לקחת אמונה. נמצא אפוא, כי באמת שום דבר לא ראו. באו, צילמו והלכו... והיכן היא ההתבוננות.

15. שם.

1. יהל אור (יב, א).

צמיחת הצמח ממנו. כשמביטים מנקודת מבט זו – קל יותר לסבול קשיים².

ב. סכנתם של יהודי התפוצות היא גדולה מאוד משום שאין להם את הזכות של ארץ ישראל שתגן עליהם.

כל פורענות שמתחילה בארץ ישראל, מתפשטת בסופו של דבר לכל העולם. כל אסון שמתרחש בארץ ישראל – מתפשט לשאר ארצות תבל 'כמו מחלה מדבקת'³.

ג. כמות הסבל שכל אחד ואחד יסבול בחבלי משיח – תלויה ברמת האמונה שלו. ככל שהאדם יתחזק יותר באמונה, כן רמת צרותיו תפחת⁴.

ד. חז"ל אומרים, שכדי להינצל מחבלי משיח על האדם 'לעסוק' בתורה⁵. ומכאן – מסיק ה'חפץ חיים' – כי על האדם להפוך את התורה ל'עסק' שלו, וזאת על ידי חשיבה מתמדת בתורה, בדומה לבעל עסק. זאת הערובה להנצל מחבלי משיח⁶.

ה. מרגלא בפומיה דרבי יחזקאל אברמסקי: התורה היא כמו ספינה המפליגה בלב ים סוער. נראה כאילו היא עומדת לשקוע בכל רגע, אבל זה רק נראה. היא נשארת צפה על פני המים.

כך גם התורה. פעמים רבות נדמה כאילו היא עומדת לטבוע, אבל היא לעולם לא תאבד.

2. הגר"מ שטרנבוך (מלחמה וגאולה עמ' 79).

3. הגר"מ שטרנבוך (שם עמ' 68).

4. הגר"מ שטרנבוך (שם עמ' 105).

5. סנהדרין (צח, ב).

6. הגר"מ שטרנבוך (שם עמ' 41).

השאלה היחידה היא: מי יזכה להישאר על הספינה במהלך הסערה עד שהיא תגיע ליעדה הסופי⁷.

ו. הצלה נוספת מחבלו של משיח היא על ידי קיום שלוש סעודות בשבת⁸, לשם עונג שבת⁹, וזאת על ידי מחשבה, דיבור ומעשה¹⁰, שעל ידם ניכר שהאכילה היא לכבוד שבת ולא לשם מילוי הכרס¹¹.

פרק ג

'הבירור האחרון'

א. ה'אלשיך' הקדוש¹ אומר, כי רק 'אחד מעיר ושנים ממשפחה'² ישרדו את 'חבלי משיח'. הם אלו שיעמדו בנסיונות הכפירה שיהיו בדורות האחרונים לפני ביאת המשיח³.

7. הגר"מ שטרנבוך (שם עמ' 80).
8. שבת (קיד, א).
9. הגר"מ שטרנבוך נשאל האם בשבת מותר לנהוג 'תענית הראב"ד' (להשאיר מעט מהאוכל, כדי להתגבר על תאוות האכילה), והוא השיב: אם מתכוון לעונג שבת באכילתו בשבת, אז אין לנהוג את 'תענית הראב"ד', אבל אם הוא זולל את האוכל, אכן ראוי לנהוג את תענית הראב"ד אפילו בשבת (מלחמה וגאולה עמ' 66).
10. הגרא"מ שך היה מיעץ לחזק את שולחן שבת קודש בתוכן רוחני כדי להינצל מהצרות הנוראות הבאות על עם ישראל, המכונות 'חבלי משיח' (קונטרס מי ירפא לך).
11. הגר"מ שטרנבוך (מלחמה וגאולה עמ' 66).
1. פרשת ואתחנן.
2. ראה ירמיהו (ג, יד).
3. ויתכן שזכותם של אותם יחידים שישארו נאמנים לה' – תגן על עוד רבים אחרים שיעמדו גם הם בנסיונות הכפירה. הגר"מ שטרנבוך (מלחמה וגאולה עמ' 80).

ימוטו כל מוסדי ארץ

ב. ממש בסוף הגלות 'ימוטו כל מוסדי ארץ', התמוטטות החיים בכלולותם, המדיניים, הבטחוניים, החברתיים, המשפחתיים, המוסריים, הכלכליים.

רוב העם יחושו במצב זה כי אין על מי להשען אלא על אבינו שבשמים.

קורא הדורות מראש ישגיח על שארית הפליטה בהשגחה מיוחדת – 'ואת אחרונים אני הוא'⁴.

ג. ברגעים האחרונים לפני ביאת המשיח – שום דבר לא יהיה יציב ולא ברור מה ילד יום. תוכניות ישתנו מרגע לרגע. מוסכמות יתבטלו כהרף עין. ולא יהיה לנו על מי להשען ולסמוך אלא על אבינו שבשמים.

זהו השלב הסופי שיוביל את העולם לגילוי היחוד ויקרב את התחושה שאין עוד מציאות מלבד מציאות ה'⁵.

ד. לפני ביאת המשיח יהיה שפע גשמי עצום, שפע בכל התאוות, שפע שלא ניתן לתיאור מחמת כמותו בכל המישורים⁶.

החושך יכסה ארץ

ה. התקופה של סוף הגלות, לפני ביאת המשיח, מכונה: 'עקבתא דמשיחא'⁷. תקופה זו היא שיא ההסתר פנים, לפני הגילוי הגדול והנורא של כבוד ה' בכל העולם⁸.

4. הגר"ש וולבה (הארות עפ"ז).

5. שם.

6. ספרי (דברים שיח).

7. סוטה (מט, ב).

8. ראה להלן.

ו. מקובלנו מרבתינו, שלפני בוא המשיח יהיה חושך נורא בעולם, ואנשים רבים עלולים לאבד את האמונה שלהם. זמן זה ימשך שלוש שעות תמימות. שלוש שעות של חושך גדול באמונה. ועל כך אנו מבקשים בהושענא רבה: 'הושע נא שלוש שעות, הושע נא'⁹.

ז. ב'דעת תבונות'¹⁰ לרמח"ל מבואר, כי אם תהליך הגאולה היה מתבצע באופן שיום אחד יאיר אור הגאולה – הבריות לא היו מעריכות את האור הזה. על כן תהליך הגאולה כולל בתוכו הובלת העולם לכיוון של חושך נורא, כדי שבסופו של דבר, כשיתגלה המשיח, יובלט האור על רקע החושך¹¹.

פרק ד

מלכות הזלה, שלטון הערב רב

א. בספרי הסוד מבואר, שלפני ביאת המשיח רשעי ישראל ישלטו על עם ישראל. חז"ל מכנים מלכות זו בשם: 'מלכות הזלה'. ב'זוהר' הקדוש¹ – מלכות זו נקראת: 'השלטון של הערב רב'².

על תקופה זו ניבא ישעיה שמונה עשרה קללות. אחת מהם היא: 'ונתתי נערים שריהם', כלומר: אנשים מנוערין מן המצוות (כינוי ל'נערים') ישלטו על עם ישראל³.

9. הגר"ש וולבה (הארות עפ"ז).

10. סימן קסו.

11. ראה להלן.

1. תיקונים מזוהר חדש (כ"ז, ע"ג).

2. שהיא המשכה של גלות אדום.

3. ראה להלן.

ב. כך גם כתב הגאון מוילנא⁴, כי ראשי העם שימשלו על ישראל בסוף הגלות הם ה'ערב רב', והם גרועים יותר מהגויים, כי יהודים רבים ימשכו אחריהם בראותם שהשעה משחקת להם⁵.

ג. ראשי העם שימשלו באחרית הימים, בכח גאוותם ושלטונם ינסו להחזיר את השקפותיהם הטמאות והאפיקורסיות שמקורן ב'כוחי ועוצם ידי', תוך כפירה בתורה ובהשגחת ה'.

עוד זאת מבואר, כי נסיונם להשפיע לרעה על עולם התורה יהיה מתוך חציפות ועזות שלא תתואר⁶.

ד. הנסיון האחרון – הקשה ביותר – שיהיה לפני ביאת המשיח הוא מסירת השליטה על עם ישראל בידי ה'ערב רב'⁷, וכלשון הגר"א בשם הזוהר⁸: 'הערב רב הן רישא דעמא קדישא בגלותא בתראה, שנאמר: היו צריה לראש'.

בנסיון זה – האחרון והקשה – תגבר חוצפתם של 'רישא דעמא' והם יחדירו בכל כוחם אפיקורסות מתוך התנכלות לתורה ולומדיה⁹.

4. בשם תקו"ח (כ"ז, ע"ג).

5. ראה להלן.

6. מכתב מאליהו (ח"ג עמ' 208, 218).

7. הגר"א וסרמן (מאמרי עקבתא דמשיחא עמ' קא): חזון איש (מעשה איש ח"א עמ' רל): רבי מרדכי פגרמנסקי (טעם ודעת פר' ויגש).

8. תיקונים מזוהר חדש (כ"ז ע"ג).

9. וזה לשון המכתב מאליהו (ח"ג שם): 'זה הוא הנסיון שלתוכו הוטל עם ישראל בעקבתא דמשיחא; ה' יתברך משיב יהודים רבים לארץ ישראל ושלטים בה, ופורקי עול התורה מתגאים כאילו הם עשו ופעלו זאת בגבורתם, וככל שתגדל גאותם – תגדל חוצפתם ויגבר רצונם להשליט את האפיקורסות ח"ו, וזהו הנסיון האחרון של גלות השכינה, הנסיון הקשה ביותר'. הגר"א דסלר ממשיך (שם): 'אם נכיר את הנסיון הזה בכל הקפו, נדע את התפקיד שהטילו משמים על תקופתנו – להתחזק נגד הדעות החומריות הכוזבות'.

ה. במהר"ל¹⁰ מבואר, כי שלטונם של רשעי ישראל על עם ישראל יהיה כפוף לשלטונם של אומות העולם.¹¹

זה בדיוק מה שקורה עתה, שהשלטון בארץ ישראל כפוף לשלטון ארצות הברית ולכל עמי אירופה.¹²

כוחות הטומאה, אחיזת הרשע

ו. בתקופה שלפני ביאת המשיח, כח אחיזת הרשע (הנקרא בפי חז"ל 'חוצפא יסגי') מתגבר בעולם במלוא העוצמה, וכל יום הוא הולך וחזק, הולך ומתחזק, עד שהרע של אתמול נדמה כטוב לעומת הרע של היום.¹³

ז. לפני ביאת המשיח כוחות הטומאה מתגברים באופן חריג, כי הם יודעים שסופם קרב, והם מטשטשים את קיומו של ה' ואת ניסיו ונפלאותיו ומתעלמים מכל ההשגחות הפרטיות החדות והברורות, וטוענים שהכל טבע ומנהגו של עולם.¹⁴

ח. ככל שאנו מתקרבים יותר לביאת המשיח, האפיקורסים מרימים ראש ומגבירים את השנאה ליהדות במלוא הארס, כי כוחות הטומאה עומדים לעבור מן העולם, שנאמר: 'את רוח הטומאה אעביר מן הארץ', בדומה לנר שמתחזק ושללהבתו עולה לפני שהוא נגמר, ובדומה לשכיב מרע שמתחזק ויושב לפני שנשמתו יוצאת.¹⁵

10. דרוש עה"ת נצח ישראל (פי"ח).

11. שכן שלטון הערב רב הוא המשכה של גלות אדום, כמבואר בזוה"ק.

12. וכדי לצאת לתקיפה על מחבלים, או לבנות שכונה בירושלים, צריכים לקבל אישור מהאומות. תשועת עולמים (עמ' יט).

13. הגר"ש וולבה (אורות עמ' מט) בשם המהר"ל.

14. מהרי"ל דיסקין.

15. חפץ חיים.

ט. בדברי הנביאים מבואר, שבסוף הגלות, לפני ביאת המשיח, תהיה לרשעים הצלחה רבה בכל עניני רשעותם – 'וגם נבנו עושי רשעה'¹⁶.

י. כך גם כתב ה'חפץ חיים', שלפני הגאולה תהיה לרשעים הרבה הצלחה, ויהיו נסיונות רבים לראות מי עומד באמונתו ותורתו ומי נמשך אחרי הצלחות הרשעים¹⁷.

יא. לפני ביאת המשיח יבחנו עובדי ה' אם הם יושפעו מהצלחת הרשעים ויסורו מדרך ה', או שהם יעמדו באמונתם ובתורתם למרות הצלחתם של עושי הרשעה¹⁸.

יב. בתקופה זו שלפני ביאת המשיח הקב"ה משלם לרשעים את שכרם לפני שיאבדו, ובזה הוא מנסה את עם ישראל בראותם כי 'דרך רשעים צלחה'¹⁹.

פרק ה

המלחמה האחרונה, מלחמת גוג ומגוג

א. רבי יחזקאל אברמסקי אמר בשם הגר"א, שמלחמת גוג ומגוג תימשך רק 12 דקות, ובהם יהרג שלישי מהעולם, שלישי נוסף יפצע ושלישי ישאר ללא פגע.

הגר"מ שטרנבוך אמר, כי דברי הגר"א אינם 'משל' כלשהו, אלא

16. מלאכי ג.

17. ראה להלן.

18. חפץ חיים (חומת הדת פ"ב וז"ח עה"ת פר' ראה).

19. שם.

הם כפשוטם, ובימינו – עם פצצות אטום וטילים בין יבשתיים – לא קשה להבינם¹.

ב. בנוסף למלחמה פיזית, יתקיים גם מאבק רוחני בין כוחות הטומאה לכוחות הקדושה. הסיטרא אחרא תנסה בכל עוזה לגרום שאנשים רבים יפרקו מעליהם עול תורה ומצוות לחלוטין².

ג. המלחמה האחרונה – מטרתה להשריש את האמונה השלמה ולגלות לכולם שההשתדלות אינה מועילה כלל ואינה אלא מחזה שנועד להסתיר את יד ה', והכל תלוי אך ורק ב'משעבדין את ליבם לאביהם שבשמים'³.

ד. מקובל בשם המלבי"ם⁴, כי כשתהיה מלחמת גוג ומגוג באחרית הימים, יכול כלל ישראל להינצל מפורענות המלחמה – אם יפנו אל בורא עולם מתוך תחושה אמיתית שרק הוא יכול להושיע אותם מתוך הצרה הגדולה והנוראה שהם נמצאים בתוכה⁵.

1. מלחמה וגאולה (עמ' 83)
2. היא עושה זאת – בין השאר – ע"י המכשירים הדיגיטליים של היצר הרע שמספקים את כל החטאים הראשיים.
הגר"מ שטרנבוך אומר, כי אנו נמצאים כבר בעיצומה של המלחמה הרוחנית הזו (מלחמה וגאולה עמ' 84)
3. מלחמת עמלק, שהיא מלחמתם הראשונה של עם ישראל, רומזת למלחמתם האחרונה, שעתידיה גם כן להיות נגד עמלק. הקב"ה סיבב את הנצחון במלחמה ב'ידיו של משה', וכפי שאמרו חז"ל (ר"ה כט, א) שכשהיה משה רבינו מרים את ידיו היו ישראל נוצחין, משום שאז היו משעבדין את ליבם לאביהם שבשמים. מלחמה זו, שהיא ראש וסוף לכל המלחמות – מטרתה אחת: לגלות שכל כלי המלחמה אינם אלא הצגה בלבד, ומה שקובע זה הבטחון בה' בלבד. דולה ומשקה (קניי התורה עת"ק הע' יז).
4. דולה ומשקה (מידות ח"ב ערע"ג), בשם מהר"י הורביץ ראש ישיבת אופקים, בשם המלבי"ם (שלא נודע מקומו).
5. ראה להלן.

עמלק, סיטרא אחרא

ה. 'עמלק' היה העם היחיד בתבל שהכחיש לחלוטין את קיומו של הבורא ואת השגחתו הפרטית, למרות שהוא חזה במו עיניו בכל הנסים והנפלאות בעת יציאת מצרים וקריעת ים סוף. הוא טען שהכל טבע ומקרה.

אמת, אומות רבות עבדו אלילים עוד לפני עמלק, אך הם לא הכחישו את קיומו של הבורא, הם רק טענו שזה לא לכבודו של בורא עולם לפקח ישירות על התנהלות העולם, והוא מינה תחתיו אלילים אחרים.

עמלק היה הראשון שערער את היסודות ששאר העמים קיבלו כמובנים מאליהם⁶.

ו. ככל שמתקרבים לגאולה – כוחו של עמלק גובר והולך, בדומה לשלהבת המתחזקת פתאום לפני שהיא נכבית⁷.

ז. בכל פעם שאנו מתחזקים באמונה בה' ושוללים את הטבע והמקרה – אנו מקיימים מצות 'מחיית עמלק'⁸.

ח. מחיית זכר עמלק אינה מתייחסת רק לעמלק ולזרעו אחריו, אלא להשקפת עולמו של עמלק שהכחישה את קיומו של בורא עולם, מעבר לעבודת אלילים שקיימת אצל עמים רבים⁹.

6. הגר"מ שטרנבוך (מלחמה וגאולה עמ' 94).

7. הגר"מ שטרנבוך (שם).

8. הגר"מ שטרנבוך (שם).

9. הגר"מ שטרנבוך (שם).

פרק ו

ישמעאל

א. גלות ישמעאל היא הגלות הקשה ביותר מכל הגלויות, 'ותקיפה משאר ארבע מלכויות', והיא הגלות החמישית, 'והיא משונה מכל מה שעבר, כי אז חיים היו רוצים לבלוע אותנו... הם רוצים להרוג נפשות וגופות ולכלות הממון של ישראל ולבולעם חיים ולא להשאיר להם שורש וענף'¹.

ב. בגלות האחרונה, גלות ישמעאל, עתידים בני ישמעאל להצר את ישראל צרות קשות ומשונות שלא נראו כמותם – 'ואין לנו תקוה אחרת זולתי שנבטח בשמו הגדול שיושיענו מידם'².

ג. ב'זוהר' הקדוש מובא, כי הזכות שיש לצאצאי ישמעאל לשכון בארץ ישראל לאורך זמן ולרדוף את עם ישראל – היא: ברית מילה שהם מקיימים, ובנוסף – אמונתם בבורא עולם.

ככל שעם ישראל יתחזק יותר בענייני קדושה ובענייני אמונה, כך זכותם תכלה יותר מהר.

בו ברגע שזכותם תכלה – צאצאיו של ישמעאל יובסו, ומיד יבוא המשיח³.

1. רבי חיים ויטאל (עץ הדעת טוב, תהלים פרק קכד).

2. רבי חיים ויטאל (עץ הדעת טוב תהלים פרק קכד עה"פ 'עורנו בשם ה' עושה שמים וארץ').

3. רבי חיים ויטאל (עץ הדעת טוב, תהלים פרק קכד); בעל הטורים (בראשית כה, יח), הגר"מ שטרנבוך (מלחמה וגאולה עמ' 37).

הצלה מישמעאל

ד. באחרית הימים לא תהיה שום דרך להינצל מישמעאל, לא על ידי מלחמות ולא על ידי תכסיסים שונים, אלא רק על ידי אמונה, בטחון ותפילה⁴.

ה. השעבוד הקשה ביותר שיסבלו כלל ישראל באחרית הימים יהיה מצאצאי ישמעאל, ואפשר להינצל מהם ולהאיץ את ביאת המשיח על ידי התחזקות בדביקות בה' הנעשית על ידי התפילה⁵.

כאשר עם ישראל מתפלל לה' ופונה אליו מתוך הכרה שרק הוא יכול להושיענו ולא שום כח אחר – אין לו לחשוש מישמעאל⁶.

ו. כאמור, לדברי הגר"א התחזקות בתפילה היא חבל ההצלה בגלות האחרונה, גלות ישמעאל. הגאון רבי משה שטרנבוך מוסיף, כי

4. רבי חיים ויטאל (עץ הדעת טוב תהלים קכד). בספר נאות דשא (עמ' יט) מובא שהחפץ חיים נשאל פעם אודות היחסים שבין היהודים לבני ישמעאל באחרית הימים, והשיב ואמר: "התורה הקדושה היא נצחית, וכיון שאמרה תורה: 'והוא יהיה פרא אדם', הרי בהכרח שהישמעאלים יהיו פראי אדם לנצח, ואין שום אפשרות לאלף אותם ולעשות מהם עם מתורבת, כי השם 'פרא' צמוד להם לעולם ולא יזוז מהם, ואף אם ישכיל איזה ישמעאלי ויהיה דוקטור, לא ייהפך לבן תרבות אלא השם 'פרא' יהיה צמוד לו – והרי זה 'פרא דוקטור', כי זהו שם העצם שלהם (ובדומה למש"כ המהרי"ל דיסקין עה"פ 'והוא יהיה פרא אדם': 'ידוע שבכל מקום יבוא שם התואר אחר שם העצם, כמו 'ועיר פרא...', וכמו 'איש נבון', 'אדם טוב', שם העצם קודם, ולא נמצא כמעט בשום מקום במקרא שם התואר קודם, ויתכן לומר שכאן רמז רמז שעיקרו יהיה פרא, ושם אדם יהיה טפל אצלו לשם פרא, כי זה יהיה העיקר"). ונאנח הח"ח ואמר: אוי, מי יודע מזה עוד הפרא אדם הזה עלול לעשות לעם ישראל באחרית הימים".

5. הגר"א. הוא מוסיף, שענין זה נרמז גם בשמו של 'ישמעאל': 'ישמע אל', כלומר: ה' ישמע את תפילותינו ויצילנו מידם.

6. הגר"מ שטרנבוך (שם).

בדור שלפני הגאולה – ה' מקבל גם תפילה שכל מהותה היא הצלה מהעצרות, ולא רק תפילה על כבוד ה' שיתגלה במהרה במלוא תפארתו⁷.

פרק ז

גורמי הגאולה

א. 'החפץ חיים' משווה את מצבנו לזה של עבד עברי: בתחילת שנות עבדותו הוא צריך לשלם הרבה כסף כדי לפדות את עצמו, אבל ככל שהוא נשאר עבד ליותר שנים, כך הוא צריך לשלם פחות כדי לפדות את עצמו.

באותה מידה – בשנים הסמוכות לחורבן בית המקדש, כשהיו עוד שנים רבות לפני הקץ, נדרשו יותר זכויות כדי להביא את הגאולה. לעומת זאת, אנחנו – כל כך קרובים לגאולה, שאנחנו לא נדרשים לשלם 'אגרה' כה גדולה כדי לזכות לגאולה, כעת יספיקו לנו זכויות מעטות יחסית כדי לזכות לגאולה השלמה¹.

ניתוב התפילות לגאולה

ב. אם כל אדם היה מנתב את תחינותיו לגילוי כבודו יתברך, להשבת שכינתו, לבנין בית מקדשו, יכולנו לחסוך את כל התחינות והדמעות על שאר המכאובים והעצרות, על שאר הבעיות והטרדות. במקום שכל אחד יבכה על צרותיו האישיות, כולם ביחד יבכו שה' ישיב שכינתו לציון ויגלה כבוד מלכותו בעולם.

7. טעם ודעת (ה, ד).

1. הגר"מ שטרנבוך (מלחמה וגאולה עמ' 83).

האם יש דמיון בין תפילת יחיד על צרותיו האישיות לתפילת כל עם ישראל על בית המקדש וגילוי השכינה².

בשכר האמונה

ג. הגאולה השלמה והסופית, הגאולה העתידה, תבוא ב'שכר האמונה'³. האמונה שתביא את המשיח היא: 'לקבוע בדעתנו כי יד ה' היתה בנו ולא מקרה'⁴.

ד. ב'שכר האמונה' שהאמינו ישראל בהקב"ה כשהיו במצרים – נגאלו ממצרים ונקרע להם להם.

וכן יהיה לעתיד לבוא: ב'שכר האמונה' הקב"ה יפדה את ישראל מבין הגויים ויביא להם את המשיח ואת הגאולה⁵.

ה. יציאת מצרים היתה תלויה אך ורק באמונה ולא בשום דבר אחר. מי שהאמין – זכה ליציאת מצרים, למרות שהיה רשע מהרבה בחינות אחרות, ומי שלא האמין ביכולת ה' להוציאנו ממצרים ולפרנסנו בשממת המדבר – לא זכה לצאת ממצרים ומת במכת חושך⁶.

כשם שגאולת מצרים היתה תלויה באמונה, כך גאולת עם ישראל לעת הזאת תלויה באמונה בה'⁷.

2. שם.

3. תד"א (שם): ילקו"ש (שם).

4. רבי אלחנן וסרמן (קובץ מאמרים ואגדתא מאמר זכור ימות עולם).

5. תנא דבי אליהו רבה (פכ"ה אות יא). ראה ילקו"ש (תורה סוף רמז עו, איכה רמז תתקצו).

6. מושב זקנים לבעלי התוספות (פרשת קורח טז, א).

7. ראה להלן.

ו. כאשר עם ישראל יגיע להכרה מוחלטת שאין כל אפשרות להשיג ישועה ממקורות טבעיים, 'ועינינו לך תלויות', אז נזכה לישועה⁸.

ז. אין אפשרות לזכות לגאולה אם לא נגיע להכרה מוחלטת שאין לנו על מי להישען אלא על אבינו שבשמים⁹.

ח. כל עוד עם ישראל יסתמך על כוח נוסף – מלבד כוח ה' – לא ניגאל, כפי שהיה במצרים, שעם ישראל לא נגאל עד הרגע האחרון שבו הוא הגיע להכרה שלמה שישועתו אך ורק בידי ה'¹⁰.

ט. אדם שלא מקבל את הנהגת ה' באהבה, ולפעמים הוא מתלונן על מאורעות שונים או מצבים שונים – הינו לקוי באמונה, וליקוי זה – לדעת ה'יערות דבש'¹¹ – מעכב את הגאולה¹².

ויעשו כולם אגודה אחת

י. אחד הדברים שיכולים להביא את הגאולה מידית – הוא 'אחדות', 'אגודה אחת', כפי שחז"ל אמרו¹³: 'אין ישראל נגאלים אלא עד שיהיו אגודה אחת', ואמרו¹⁴: 'נעשו בני ישראל אגודה אחת, התקינו עצמם לגאולה'.

8. הגר"מ שטרנבוך (מלחמה וגאולה עמ' 69).

9. ראה להלן.

10. הגר"מ שטרנבוך (מלחמה וגאולה עמ' 105).

11. א, א.

12. בילקוט שמעוני (איכה רמז תתקצז) מבואר, שהגאולה העתידה תבוא בשכר האמונה, וביאר היערות דבש (שם) שהכוונה לקבלת הנהגת ה' איתנו באהבה וללא תלונות.

13. מדרש תנחומא (פר' נצבים, פר' ד).

14. בראשית רבה (צח, ב).

השטן מודע לכך, ולכן הוא עושה כל מאמץ ליצור מחלוקת, ובסוף הגלות הוא מגביר את עיכוב הגאולה על ידי ריבוי מחלוקות¹⁵. פרט לעיכוב הגאולה, המחלוקות גורמות לאסונות נוראים¹⁶.

צער השכינה

יא. יש מהאמוראים שהתבטאו 'יתי ולא אחמיניה'. הם לא פחדו מהסבל הגשמי שיהיה בסוף הגלות, אלא מהסבל הרוחני של השכינה. צער השכינה בזמן זה יהיה נורא ואיום, וזה עצמו יביא את הגאולה כדי שיתקדש שם ה' בעולם¹⁷.

פרק ח

כיסופי הגאולה

א. על הפסוק 'ציון היא דורש אין לה' – אמרו חז"ל: 'מכלל דבעיא דרישה'.

המושג 'דרישה' הוא לא בקשה בעלמא, אלא דרישה בבקשה ובגעגועים, מתוך רצון וכיסופין לגאולה¹.

15. ראה מהר"ל (נצח ישראל פכ"ה).

16. הגר"מ שטרנבוך (מלחמה וגאולה עמ' 121).

17. הגר"מ שטרנבוך (שם עמ' 126).

1. מסילת ישרים עם ביאור חובת האדם (עתקל"ז).

מי זכה לצאת ממצרים ומי לא? מבואר במדרש (שמו"ר פרשה יד פסקה ג): 'לפי שהיו פושעים בישראל שהיה להם פטרונין מן המצריים, והיה להם שם עושר וכבוד, ולא היו רוצים לצאת...'

ב. הצפיה צריכה לבוא לידי ביטוי לא רק בדיבור, אלא בהכנסת הגאולה לחיים. יש לקחת בחשבון שהגאולה יכולה להגיע בכל רגע, ולזכור זאת בעת שמתכננים את התוכניות השונות².

עבודת 'הצפיה'

ג. אחת הצרות הגדולות שמחמתה עדיין אנו נמצאים בגלות היא – שטוב לבריות בעולם כפי שהוא, גם בלי בית המקדש. מה חסר – הם אומרים בלבם – אפשר ללמוד תורה, לקיים מצוות, בשביל מה צריך את בית המקדש³.

ד. ההרגל למצב הנוכחי מבטל את הצפיה לבית המקדש. כדי להשתוקק לבית המקדש צריך לדעת מה אנו מפסידים בכל יום שעובר ללא בית המקדש⁴.

לא נאמר שה' השאיר במצרים את מי שעבר עבירות, אלא רק את מי שלא היה לו רצון לצאת ממצרים. הקב"ה – אשר הוא חוקר לב ובוחן כליות – בחן מהו הרצון האמיתי של כל אחד בעומק הלב, וקבע האם הוא ייצא ממצרים או לא.

גם אלו שאמרו שהם רוצים לצאת, הקב"ה ירד לעמקי לבם ומצא שחסר להם ברצון האמיתי לצאת, מכיון שהיו להם משרות ותפקידים במצרים. גם הם נשארו במצרים.

ומעתה – אומר הגר"י לוינשטיין – עלינו לחשוש מאוד לקראת הגאולה העתידה, אשר כולנו ממתנינים לביאתה, וסבורים אנו שכאשר תגיע הגאולה – אזי כולנו נזכה לראותה ולשמוח בה, אך בראותנו את דברי חז"ל אלו, שרק מי ששאף באמת לצאת ממצרים זכה לגאולה מצרים, 'אם כן מחובתנו להגביר שאיפתנו לביאת המשיח כדי שחלילה לא נהיה מאלו שלא יזכו לה'. אור יחזקאל (דרכי העבודה קנ).

2. **ראה** להלן.

3. **ראה** אוצרות אחרית הימים (ח"א, פ"א).

4. **נתאר** לעצמנו – אומר החפץ חיים – שמחר אנו מתעוררים, ולפתע אנו מגלים

ה. כדי לצפות לגאולה על האדם להקדיש זמן לחפש במקורות מה ישתנה בחייו לטובה כאשר הגואל יגיע, וכיצד יראו חייו בעוד עשרים שנה אם ח"ו הגואל לא יגיע⁵.

ו. הצפיה צריכה להיות יום יומית – 'אחכה לו בכל יום שיבוא'. יום יום, וכל היום – 'לישוועתך קוינו כל היום'⁶.

המעלה העליונה

ז. המעלה העליונה היא לצפות לביאת המשיח לא בשביל הטובות הגשמיות, אלא עלינו להשתוקק לביאתו כדי שיתקדש שם ה' בעולם,

שהשמש נעלמה. המדענים מתחילים לחקור את התופעה, איך זה יתכן שכוכב השבת הגדול יעלם?! אבל בינתיים אי אפשר לחיות, כדור הארץ הולך ומתקרר, סופות שלגים קשות פורצות, וכל האנושות כולה עוברת לחיות מתחת לאדמה. חופרים מערות בהם פרוז'קטורים ענקיים, וכל אדם חייב על פי חוק לקבל ויטמין D על ידי עמידה במשך חמש עשרה דקות מול הפרוז'קטור המשמש תחליף לשמש. וודאי שההורים יסבירו לילדיהם שבעבר חיו אחרת על פני כדור הארץ, והילדים יספרו לילדיהם וכך תמשיך המסורת.

נתאר לעצמנו כי אחרי אלפיים שנה, נשאל את אחד התושבים: האם אתה רוצה לצאת החוצה? הוא בוודאי יענה: מה פתאום, טוב לי פה בארבע אמותי, אני נהנה בכך שלי. הוא אפילו לא יבין את מעלת החיים מחוץ למערות.

5. **חובת** האדם בעולמו (כח הרצון עמ' 241).

6. **פעם** אחת סיפרו לרבי משה פיינשטיין כי בארץ ישראל נולדה פרה אדומה. הכל ידעו שהגר"מ פיינשטיין חי עם צפיה גדולה לגאולה, ולכן הופתעו שהוא לא התרגש מהידיעה.

הבחין הגר"מ פיינשטיין בתמיהת הנוכחים ואמר: על פי ההלכה הפרה צריכה להיות בת שנתיים כדי שאפרה יתאים לשימוש בטהרת טומאת מת. האם פירוש הדבר שעלינו לחכות שנתיים ימים כדי שהמשיח יבוא ונוכל להיטהר, והלא אמונתנו היא שמשיח צדקנו יבוא היום? עלינו לומר, שכאשר יגיע היום המשיח, תמצא פרה אדומה מבוגרת ומוכנה לשימוש, ולא עגלה שזה עתה נולדה.

וימלא כבודו את כל כדור הארץ, וגדולתו תתגלה לעין כל, 'והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד'.⁷

ח. בזמן יציאת מצרים רוב העם לא חפצו בגאולה. הם לא התנגדו לתוספת שפע למצב שבו הם נמצאים, אבל לא היתה בהם מוכנות לשינוי תפיסה.

גם כיום, בגלות המרה בה אנו שרויים ומייחלים לגאולה, יתכן שהרצון להגאל אינו מכוון לגאולה האמיתית, אלא לסיום הבעיות והמחלות, לשפע כספי ולאלפים ושמונה מאות עבדים שיהיו לכל אחד.⁸

כי מחכים אנחנו לך

ט. כשאנו מייחלים לגאולה – אנו מצפים ומשתוקקים לגילוי הגדול, האינסופי, שיתגלה כאן בעולם. אז נראה את הקב"ה בכל מקום ללא העלמות והסתרים.⁹

י. יש לזכור תמיד, כי עולם הגאולה, העולם לו אנו מייחלים, הוא עולם שבו רואים את בורא העולם בכל מקום, רואים בבירור שהוא זה שמנהל את העולם, מבינים מיד מה הוא רוצה מאיתנו, עולם של 'גילוי שכינה'.¹⁰

7. ראה להלן.

8. ואולי זה עומד בעוכרינו.

9. ראה להלן.

10. בדומה לקודש הקודשים, בזמן בו שרתה השכינה, שם ראו כל הזמן גילוי שכינה, היחוד השלם.

פרק ט

המפתח

- א. לפני הגאולה תתרבה הכפירה בעולם, ומי אשר ישאר שלם באמונתו יזכה לגאולה¹.
- ב. באחרית הימים תתגבר בעולם מידת הדין באופן קשה, והעצה לזה היא – שכל אחד יתחזק במידת הבטחון, ובזכותה ננצל².
- ג. גאולת מצרים היתה ב'שכר האמונה'³, ואף הגאולה האחרונה תהיה ב'שכר האמונה'⁴.
- ד. בגאולה השלימה כל אחד ואחד יקבל את שכרו לפי גודל אמונתו ובטחונו בבורא יתברך⁵.

1. "וזהו שאמרו בסוף מכות: בא חבקוק והעמידן על אחת, שנאמר: 'וצדיק באמונתו יחיה', דנבואת חבקוק קאי על ביאת המשיח, וכמו שאמר שם בפסוק: 'ואם יתמהמה חכה לו', ומי שישאר חזק ושלם באמונתו – אז צדיק יקרא לו ויחיה". ראה להלן.
2. ח"ח (זכור למרים פ"ב).
3. שנאמר: "ויאמן העם".
4. שנאמר: "פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים". כד הקמח (ערך אמונה).
5. ח"ח (מחנה ישראל סופכ"ה): "עוד צריך האדם לידע, שעיקר טובה השלימה העתידה בימי הגאולה יהיה מגיע לכל אחד ואחד לפי גדר האמונה וההתחזקות שיהיה לו בהקב"ה בעת הגלות... אבל אם היה אמונתו שלימה בה' והתבונן תמיד בכל הענינים שאירעו לו שבודאי עושה הקב"ה עמו זה לטובה – יתרומם עבור זה מדרגתו מאוד מאוד לעתיד לבוא ויהיה שולחנו שלם ממולא כל טוב".

ה. בעת הגאולה השלימה, כאשר יגלה ה' את הגילויים הגדולים והנפלאים, כל אדם יזכה לגילויים הללו רק כפי שיעור האמונה שהאמין בה⁶.

ו. בעת הגאולה השלימה יודיע ה' את דרכיו לעיני כל ישראל, ואז האדם יראה כי כל מה שקרה עמו – נגזר על ידי ההשגחה העליונה והיה מכון לטובתו⁷.

ז. קיימת הנהגה שמימית מיוחדת עם כל מי שבטח באמת בבורא עולם: ה' יהיה לו מחסה בעולם הזה ובעולם הבא⁸.

6. **מהר"ל** (נתיבות עולם, נתיב האמונה, פ"ב).

7. **דעת** תבונות לרמח"ל (אות נד). אמרו חז"ל (פסחים נ, א): 'אמר רבי אחא בר חנינא: לא כעולם הזה העולם הבא, העולם הזה על בשורות טובות – אומר: ברוך הטוב והמטיב, ועל בשורות רעות – אומר: ברוך דיין האמת. לעולם הבא – כולו הטוב והמטיב'.

וביאר, שלעתיד לבוא יתגלה שאין רע כלל, כי כל דעביד רחמנא לטב עביד, ומה שנראה לנו רע אינו אלא מפני קוצר ראייתנו וקטנות הבנתנו. אז, באחרית הימים, יתגלה לעין כל איך כל 'רע' בשעתו היה שיא הטוב האפשרי.

נאמר בתהלים: 'שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים'. לכאורה היה צריך להיות כתוב 'נהיה כחולמים', שהרי מדובר על הגאולה העתידה? אלא – אומר המגיד מדובנא – הפסוק מבטא עתיד בלשון עבר, משום שהעתיד בא לגלות על כל העבר, שכן בעת הגאולה תתקבל תמונה אחרת על כל הגלות איך שהיה הכל לטובה, וכל הצרות היו לא אמיתיות, כמו בחלום.

8. **מנחות** (כט, ב): 'כל התולה בטחונו בהקב"ה – הרי הוא לו מחסה בעולם הזה ובעולם הבא'.

פרק י

קין הגאולה

א. לא קיימת שום אפשרות לדעת מתי קין הגאולה, וגם כאשר ישנם סימנים מובהקים לא ניתן לדעת בבירור מתי הגאולה – "שוטים הם האומרים מתי הקץ. התורה נתנה שלושה סימנים על מקום קבורתו של משה – 'בגיא בארץ מואב מול בית פעור' – ובכל זאת לא ידע איש את קבורתו, דבר שלא גיליתי ולא הראיתי – איך יאמרו שטויות ושקרים"¹.

ב. אחד מבעלי התוספות כתב, כי אם המשיח לא יבוא עד שנת ת"ש (שלוש מאות שנה לפני סוף האלף השישי) – עם ישראל יסבול צרות נוראות שכמותן הוא לא חווה מאז היותו לעם².

כידוע, במהלך השנים שלאחר ת"ש, נטבחו ועונו מליוני יהודים, כדברי בעל התוספות.

סיבת הכעס של ה' על עמו היא משום שהם החמיצו הזדמנויות גורליות לביאת המשיח³.

ג. 'כל דעביד רחמנא לטב עביד' – כולל העיקוב של משיח צדקנו,

1. זוה"ח (בראשית דף יד).

2. עדות הגר"מ שטרנבוך ששמע מפי מי שמצא כתב יד במוזיאון הבריטי שנכתב ע"י אחד מבעלי התוספות.

3. הגר"מ שטרנבוך (מלחמה וגאולה עמ' 83).

שנועד כדי לתת הזדמנות אחרונה לאנשים רבים לחזור בתשובה ולזכות לנועם הימים הקרבים ובאים⁴.

ד. ברגע שה' יגלה את כבוד מלכותו עם בוא משיח צדקנו – שוב החזרה בתשובה לא תהיה יותר יעילה.

מאידך, ככל שיש יותר הסתר פנים, ככל שהשגחת ה' בעולם היא יותר מוסתרת ופחות ברורה, החזרה בתשובה היא יותר אהובה ויותר מתקבלת⁵.

ה. הצער שעדיין לא בא המשיח הוא נורא. אבל נתאר לעצמנו שהמשיח היה בא לפני חמישים שנה, כמה רבבות של בעלי תשובה היינו מפסידים.

הא למדת, ש'כל דעביד רחמנא לטב עביד'. 'כל' – כולל מצבנו היום, ללא משיח וללא בית מקדש⁶.

4. מסופר על כמה צדיקים שחיו בזמנים שאירעו בהם פורענויות נוראות, שהבטיחו לפני שנפטרו שכאשר יגיעו לשמים הם לא ינחו עד שה' יביא את הגאולה השלמה. לאחר שהסתלקו מהעולם, הם התגלו לצדיקים וגילו להם שבעולם האמת הדברים נראים אחרת. כעת הם מבינים שרצון ה' בזמן הזה שלכל אדם תהיה הזדמנות לרכוש זכויות נצחיות, שכן לאחר ביאת המשיח כבר לא יהיו יותר הזדמנויות כאלה.

כה אמר רבי מאיר מפרמישלאן: "בעולם העליון מבינים הדבר בטוב, כי יותר טוב שיתארך זמן הקץ למען לא ידח ממנו נידח". ראה ישמח משה (פר' עקב דף קב טו"ג) ופאר וכבוד (תרע"א דף ג' ע"ב).

5. זוהר (פרשת דברים).

6. שם.

פֶּרֶק י"א

עַת הַבְּשׂוּרָה

א. כאשר תתחיל הגאולה האמיתית היא תתפרסם מיד בכל העולם, שנאמר¹: 'ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דיבר', ונאמר²: 'וידעו כל בשר כי אני ה' מושיעך', ונאמר³: 'עין בעין יראו בשוב ה' ציון', ונאמר⁴: 'חשף ה' את זרוע קדשו לעיני כל הגוים וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלקינו'⁵.

ב. הידיעה על ביאת הגואל לא תתפרסם על ידי אדם מסויים או אנשים מסויימים, אלא דבר הגאולה יתפרסם בפתע פתאום בכל העולם כולו, 'ולא יפול שום ספק על אמיתתם בלב שום אחד'⁶.

כֹּלֶם יֵאֱמִינוּ כִּי בֵּא גֹאֵל

ג. בעת שעם ישראל יתבשר על ביאת הגואל – כל עם ישראל יאמינו בכך באמונה שלמה ובלב שלם ללא שום פיקפוק, כולל: מומרים, כופרים, אפיקורסים, משומדים – 'אפילו אותם שלא עלה

1. ישעיה מ.

2. שם מט.

3. שם נב.

4. שם.

5. ראה גם לשם שבו ואחלמה (הו"ד בסעיף הבא).

6. לשם שבו ואחלמה (מאיר עיני ישראל ח"ו עמ' 771).

בלבם הרהורי תשובה בשום פעם ונשתמדו להכעיס, מכל מקום אם יבשרום שמשיח בן דוד בא, בודאי יאמינו וישובו בתשובה שלימה⁷.

פחד האומות

ד. כאשר יתגלה משיח צדקנו יזדעזע כל העולם, וכל הגויים יתחבאו מפני פחד ה' ומהדר גאווה, ועל כך אנחנו מבקשים בתפילות הימים הנוראים: 'תן פחדך ה' אלוקינו על כל מעשיך... והופע בהדר גאון עוזך על כל יושבי תבל ארצך...'⁸.

רגע לפני

ה. כאשר יראו הסימנים הסופיים של הגאולה – רוב העם ישובו בתשובה, ויתקרבו לתורה ולמצוותיה⁹.

פרק יב

יום הגאולה

א. בהגיע היום הגדול, יום עליו נאמר 'התנערי מעפר קומי', הוא יהיה יום פלאי, יום יוצא מגדר הרגיל, באותו יום נרגיש: 'הס כל בשר מפני ה' כי ניעור ממעון קדשו'¹.

7. מחשבת חרוץ (דף לג, ב). הו"ד בהפלא ופלא (על"ז).
8. ואח"כ הם ישפטו על מעשיהם, וישארו מהם אלפיים ושמונה מאות עבדים לכל אחד מעם ישראל שראוי לכך. ראה להלן.
9. רד"ק (ישעיה נט, כז).
1. כאשר נשאל הגר"ח מבריסק מה דעתו על ענין 'הצהרת בלפור' (הקמת מדינה לעם היהודי בארץ ישראל) – הוא אמר בלהט: 'אנחנו מאמינים בני מאמינים ומחכים לדבר

ב. הגאולה העתידה תהיה בניסים עצומים ובמהירות שיא. ביום אחד עם ישראל יצא מאפילה לאור גדול, משפל המדרגה לרום המעלה².

ג. רק דבר שנעשה על ידי נסים ונפלאות יש לו קיום, ולכן הגאולה העתידה תהיה רחוקה מאוד מדרך הטבע – 'אבל הגאולה האחרונה שתהיה על ידי הקב"ה לבדו ומעלתה עוד רחוקה יותר לגמרי מעולם הטבע, לכך אין הגאולה נמצאת רק באיחור זמן'³.

סדר אירועי היום

ד. אופן התגלותו של בורא עולם בגאולה השלמה יהיה בדומה להתגלות ה' על הר סיני, 'ומשם והלאה ייצאו ישראל מן הגלות, והמשיח הולך לפניו והמלך והמלכות בראשם, וכן ילכו בחבורה אחת עד הגיעם (מהמדבר) אל ארץ הצבי, ועד ירושלים אשר בחר בה,

אחר לגמרי, לביאת המשיח... וזה יהיה לגמרי בדרכים אחרות, שכשהמשיח יבוא ירד בית המקדש של אש משמים ויהיה היום הגדול והנורא, ובתחילה יבוא אליהו הנביא, וכדכתיב: הנה אנוכי שלח לכם את אליהו הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא, ואם כן איך יתכן לחשוב על דברים אחרים, כאילו שלציונות ולתוכניותיהם יש איזו שייכות לגאולה'. עובדות והנהגות לבית בריסק (ח"ב עמ' ריד).

2. ראה מכילתא דר' ישמעאל (פרשת בא פי"ד).

3. לשון המהר"ל (נצח ישראל פרק ח). הנצי"ב (העמק דבר במדבר יג, א, ודברים כט, ג) מבאר, כי בתחילה רצה הקב"ה להכניס את ישראל לארץ בדרך ניסית, למעלה מדרך הטבע, וכמו שהלכו עד הנה במדבר, ואז אין מקום לשליחת מרגלים כלל, ואם היו נכנסים בדרך נס ומתנהגים כך בא"י – אז היה מתגלה כבוד שמים ומתפרסם בכל הארץ, אך הם רצו להכנס בדרך הטבע ולא בגילוי שכינה והנהגה ניסית, לכן הוצרכו לשלוח מרגלים, ומזה יצא שנגזר עליהם הגלות ופיזור בכל הארצות.

ושם תקבע לה השכינה – והמלך עמה – דירה בבית עולמים, והיא המנוחה והנחלה אשר לא תפסוק עוד⁴.

המדבר – מקום המישט

ה. הגאולה העתידה תחל במדבר – 'והבאתי אתכם אל מדבר העמים, ונשפטתי אתכם שם פנים אל פנים, כאשר נשפטתי את אבותיכם במדבר ארץ מצרים – כן אשפט אתכם'⁵, ונאמר⁶: 'לכן הנה אנכי מפתיה והולכתי המדבר ודברתי על לבה'⁷.

הנה זה בא

ו. בעת הגאולה יקרו הדברים דלהלן:

א) תהיה נקמה קשה מאוד מכל האומות שהרעו לעם ישראל – חרב, הרג ואבדון, שלא היתה כמותם מאז ומעולם.

4. לשון הרמח"ל (מאמר הגאולה).

5. יחזקאל (כ, לה-לו).

6. הושע (ב, טז). וכתב המהר"ל (גבורות ה' פכ"ב): 'כי ראוי שתהיה התחלת הגאולה במדבר'. וכ"מ ברס"ג (שיח"ש ז, יא): לעתיד לבוא יצאו למדברות, כאשר יצאו אבותינו במדבר. וכ"כ רב האי גאון (אוצר הגאונים סוכה נב, א), כי רבים מעם ישראל יצאו למדברות ושם יבחנו ויצרפו, ויתגלה להם אליהו הנביא ויביאם לארץ ישראל. וכ"כ הראב"ד (עדות ב, ט). וכ"מ ברבנו בחיי (כד הקמח סוכה), שכל הנביאים מסכימים פה אחד שהגאולה העתידה תהיה בדמיון הגאולה הראשונה, וכשם שיצאו ישראל בגאולה ראשונה ממצרים אל המדבר, כך בגאולה האחרונה רבים מיישראל יצאו למדבר. וכ"מ במהרש"א (ב"ב עג, ב, 'הוה קאזלינן במדברא'), כי הדברים כפשוטן, דכבר ניבא יחזקאל כי לעתיד לבוא ילכו ישראל למדבר ויכלה השי"ת את הפושעים שבהם. וכ"כ החסד לאברהם (מעין חמישי נהר לו), שמשנה רבנו עתיד להתגלות לעם ישראל בהיותם במדבר. וכ"מ בדברי הגר"א (ביאור לתו"ח כו, ג) שלפני הגאולה ה' יוליך את עמ"י למדבר.

7. ועוד פסוקים רבים מתייחסים למדבר בנוגע לגאולה.

(ב) אדום תחרב.

(ג) קיבוץ גלויות, כולל עשרת השבטים, בכל דרך אפשרית, כולל קריעת ימים ונהרות מפניהם.

(ד) רשעי ישראל יכלו, ורק הראויים לגאולה יזכו לכל הטוב.

(ה) השכינה תשוב לשכון על ישראל ברמה גבוהה יותר ממעמד הר סיני.

(ו) האומות שישארו – יקבלו את אמונת ה' וישתעבדו לבורא עולם וידרשו תורתו.

(ז) תהיה תחית המתים לאלו שעסקו בתורה והתאבלו על החורבן וציפו לגאולה⁸.

גאולת עולם

ז. הגאולה העתידה – היא 'גאולת עולם', גאולה שאין אחריה גלות. בגאולה זו תתגלה מלכות ה' בכל העולם, ויטלו בה חלק אליהו הנביא ומלך המשיח⁹.

התגלות הגואל

ח. כל הגאולות הקודמות נעשו על ידי בשר ודם, ולכן הן היו 'גאולת שעה', גאולה שאין לה קיום נצחי, אולם הגאולה העתידה תהיה על ידי בורא עולם לבדו, ולכן היא תהיה 'גאולת עולם', גאולה שתתקיים לעולם ועד¹⁰.

8. אברבנאל (משמיע ישועה, מבשר ג).

9. ראה תנחומא (פר' תולדות יד) וילקו"ש (רמז רעו).

10. מדרש תהלים (מזמור לא): 'אמר להם הקב"ה: לפי שהיתה גאולתכם על ידי בשר ודם, והיו מנהיגים על ידי בן אדם שהיום כאן ומחר בקבר – לפיכך גאולתכם

ט. כך גם בית המקדש השלישי. שני המקדשים הקודמים נבנו על ידי אדם ולכן הם נחרבו, אבל בית המקדש השלישי יבנה על ידי הקב"ה בכבודו ובעצמו ולכן הוא לא יחרב לעולם ועד¹¹.

פרק יג

המהפך

א. כשיגיע זמן הגאולה, זה לא יקרה בשלבים, אלא ברגע אחד נגיע אל רום המעלה.

הגאולה לא תהיה כמו תהליך לידה, שמתנהל בהדרגה: הריון, צירים, לידה, אלא: 'יולד גוי בפעם אחת', ההריון והלידה יהיו ביחד, 'הרה גם ילדה ציון'¹.

ב. בגאולה האחרונה הישועה תהיה מתכלית השפלות אל תכלית

גאולת שעה, אבל להבא אני גואל אתכם על ידי עצמי שאני חי וקיים – אגאלכם גאולה קיימת לעולמים, שנאמר: 'ישראל נושע בה' תשועת עולמים'.

וכן מבואר במדרש תנחומא (אחרי מות יח): 'אמר הקב"ה לישראל: בעולם הזה הייתם נושעים על ידי בשר ודם: במצרים – על ידי משה ואהרן, בימי סיסרא – על ידי ברק ודבורה, במדינים – על ידי שמגר בן ענת, וכן על ידי השופטים, ועל ידי שהיו בשר ודם הייתם חוזרים ומשתעבדים, אבל לעתיד לבוא אני בעצמי אגאל אתכם, ושוב אין אתם משתעבדין'.

11. **ראה** אברבנאל (ישעיה לה, י, וזכריה ב, יד): 'רני ושמחי, רוצה לומר: אל תחשוב שתהיה הגאולה העתידה כפקידת בית שני, לא תהיה כן, כי היא לא תהיה תלויה ברוח אדם כמו כורש או דריוש, כי הנני בא, ואני אבוא לכם ולא אדם, גם בבית שני לא ירדה שכינה ונבואה, אמנם בגאולה העתידה אבוא ושכנתי בתוכך כימי קדם'.

1. **חפץ חיים** (עה"ת פר' מקץ), בית הלוי (פר' ויצא).

המעלה, מהקצה אל הקצה, 'יהיו ישראל נעדרי האורה לגמרי – ומשם יעלו אל קצה האחרון'².

ג. למרות שכל התהליך יהיה ביום אחד, מכל מקום הוא יתחולל במלכותיות וברוממות.

הגאולה העתידה תהיה בכבוד רב, בנחת ובבטחה. להבדיל מגאולת מצרים שהיתה בבהלה ומנוסה, משום שהם היו שקועים במ"ט שערי טומאה, והיו מוכרחים לצאת מיד כדי שלא ישקעו בשער החמישים, הרי שהגאולה האחרונה תהיה במלכותיות – 'כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכון כי הולך לפניכם ה' ומאספכם אלקי ישראל'³.

מלכות המשיח

ד. מלך המשיח ימשול מיד 'ממשל רב ומלכות עולם'. לא כמלכות בית דוד שהתנודדה מעט מעט בהדרגה, אלא כ'אור בוקר יזרח שמש', כבר בעת שיאיר הבוקר מיד כבר תזרח השמש ויהיה אור גדול⁴.

הבית השלישי

ה. גם בית המקדש השלישי יבנה בבת אחת, הוא יתחיל ויגמר ביום אחד, וראו כל בשר את כבוד ה' וגילוי שכינתו ממקום הזיו והזוהר בו ביום⁵.

2. כלי יקר (בראשית כח, יד).

3. ישעיה (נב, יב); זוה"ק (פר' יתרו).

4. 'שלא יעלה השמש על האופק בהדרגה, רק פתאום מצהרים יקום חלד, רצה לומר שתיכף בעמדו ימשול ממשל רב ומלכות עולם'. מלבי"ם (שמואל כג, ד).

5. ראה סוכה (מא, א). ולכן יום הנפת העומר אסור באכילת חדש משום מהרה יבנה המקדש.

פרק יד

תשועת עולמים

א. הזמן בו עם ישראל היה על אדמתו, המקדש על מכוננו, כהנים בעבודתם מתוך רוחה רוחנית וגשמית – הוא מועט ביותר ביחס לזמן הצרות והשיעבודים.

תקופת קיום האומה היא ברובה במצב שעם ישראל נמצא בשפל המדרגה, גולה מארצו, נתון תחת שלטון זר¹.

כל ההבטחות שנאמרו בספרי הנביאים והכתובים ובדברי חז"ל אמורים להתרחש השתא בעגלא ובזמן קריב, ולהמשיך עד לתחיית המתים הכללית².

ב. איך אפשר שלא לחשוק ולהתאוות לימים הנפלאים העתידיים לבוא עלינו.

1. גם בזמן שעם ישראל ישב על אדמתו, היו שנים רבות שכנענים, פלשתים, עמלקים ואומות אחרות הצרו לעם ישראל ואף רדו בהם ביד רמה.

רובם המכריע של עשרת השבטים מתוך עם ישראל מעולם לא שב מהגלות הראשונה, ועודם ממתינים לביאת הגואל, ורק חלק קטן מעם ישראל (בעיקר מיהודה ובנימין) זכה לכארבע מאות שנים נוספות בהן היה בית המקדש על מכוננו. וגם שנים אלו כוללות שנים רבות בהן היו בגלות יון, ותקופה ארוכה נוספת שהיו תחת שלטון רומאי, אלא שטרם החריבו את בית המקדש.

נמצא, כי השנים בהן כלל ישראל היה בשיאו – הן מועטות ביותר ביחס לשנות קיום האומה. דולה ומשקה (גלות וגאולה עתקצ"ב הע' ג).

2. אוצרות אחרית הימים (ח"א פרק תחיית המתים).

כיום, כל אחד שקוע עד צוואר בקשיי היום יום: אלו מתמודדים עם קשיי הפרנסה, אחרים שובעים מרורים בצער גידול בנים, טרדות, אסונות, קשיים, התמודדויות.

לא רק שכל אלו יעלמו כשיבנה בית המקדש השלישי, אלא שכל הצרות והקשיים הללו נובעים מחסרוננו של בית המקדש. כל היגון והאסונות בהם אנו מוקפים נגרמו על ידי העדרו של הציר המרכזי בחיינו, הציר המקשר בינינו לבין אבינו שבשמים.³

ג. במקומות רבים חז"ל מכנים את ימות המשיח בשם 'עולם הבא',⁴ ונמצא כי כל הברכות והנחמות שנאמרו ל'עולם הבא' – הכוונה לימות המשיח.⁵

'ברגע קטן'

ד. כל הסבל שסבלנו בגלות הוא בבחינת 'ברגע קטן עזבתיך', אבל ההמשך הוא: 'וברחמים גדולים אקבצך',⁶ ואז נשמע קול שופרו של משיח, שהוא מסמל על רחמים עצומים⁷ – 'ובחסד עולם רחמתיך',⁸ ונגאל גאולת עולם, ויתגדל ויתקדש שמיה רבה לעין כל חי.⁹

3. ראה להלן.

4. פסחים (נ, א): 'לא כעולם הזה העולם הבא'. ברכות (לא, א): 'אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה, שנאמר: אז ימלא שחוק פינו', וכן במקומות רבים נוספים. וכן מבואר להדיא במתנות כהונה (ב"ר מד, כב) כי ימות המשיח מכונים 'עולם הבא'.

5. ראה אוצרות אחרית הימים (ח"א, פרק ימות המשיח).

6. ישעיה (נד ו-ח).

7. מהרש"א (ר"ה י, ב).

8. ישעיה (שם).

9. כה אמר רבי יחזקאל סרנא: "נאמר: 'ברגע קטן עזבתיך וברחמים גדולים אקבצך'. כל הצרות שעם ישראל עבר מאז החורבן ועד היום, כולל חורבן בית ראשון, חורבן בית שני, מסעי הצלב, פרעות ת"ח ות"ט, אנקויזיציה, עלילות דם, פרעות,

הפקידה הסופית, עולם התיקון

ה. גאולת בית שני היתה פקידה חלשה, לשני שבטים בלבד, משום שהיתה על ידי בשר ודם, מה שאין כן הגאולה העתידה תהיה גאולת עולם, לכל שבטי ישראל, ויתגלה כבוד ה' בכל העולם, הרבה יותר מגאולת מצרים, ויכירו כל יושבי תבל ויקבלו כולם את עול מלכותו, וימלוך ה' על העולם כולו, ויתוקן העולם ויגיע לתכליתו, וישוב לכפי שהיה לפני חטאו של אדם הראשון.

עולם זה שאנו כה מצפים לו – נקרא בפי המקובלים: 'עולם התיקון', בו יקויים: 'כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים'¹⁰.

פרק טו

סיום 'הבחירה'

א. המושג 'בחירה' שייך רק כאשר ישנם שתי אפשרויות, ורק כאשר יש 'הסתר' שייך בחירה, אולם בגאולה השלמה, בזמן גילוי היחוד, הרי שתתגלה האמת לעין כל ולא יהיה שייך מציאות של 'בחירה', כי לא תהיה אפשרות נוספת מלבד האמת¹.

ב. הסתר יחודו יתברך יהיה עד הגאולה השלמה, ועד אז תנתן לאדם ההזדמנות לגלות את יחודו.

שואות, מלחמות עולם... כולם נקראים 'רגע קטון'. ואם כל אלו הם 'רגע קטון' – נותר לנו רק לחשוב ולתאר לעצמנו מה עתיד להיות כש'ברחמים גדולים אקבעו'!"

10. ראה רמב"ן (ויקרא כו, טז) ואברבנאל (זכריה ב, יד).

1. רמח"ל (וידעת עמ' 285).

אולם ברגע הגאולה – הכל יהיה גלוי וברור. האמת המוחלטת – שהיתה מוסתרת – תצא עתה לאור עולם, והכל יכירו וידעו שאין עוד מלבדו².

ג. הואיל ולבסוף יתברר שהכל היה הטוב ביותר עבורנו, אם כן – אין כל טעם להמתין עד לביאת המשיח כדי להודות גם על מאורעות שנראים כ'רעים', ואדרבה – עלינו להתחיל כבר היום להודות לבורא על כל פעולותיו וחסדיו שעושה עמנו בכל עת לטובה³.

ד. החכמה היא להתעלות מעל עצמנו דווקא כעת, בעת החשכה והגלות, ולהודות לבורא עולם כשעדיין לא ניכרת ההטבה.

דווקא עתה יש להלל את הבורא על כך שכל פעולותיו הם לטובה, אף שלעת עתה איננו מבחינים בכך.

לעתיד לבוא, כשהכל כבר יתברר וייראה בבירור שהכל היה לטובה, כבר לא יהיה שכר, ובטח לא מעלה ורבותא⁴.

ה. בהיות עם ישראל בגלות – גם נפשו נמצאת בגלות. כוחות נפשו של האדם פועלים בו זמנית באופן שכל אחד מהם מושך לכיוון אחר, וכך הנפש נחלשת, משום שנוצרים בה רצונות סותרים המפריעים לה להתנהל באופן הרצוי.

בגאולה העתידה – כל הכוחות יתנהלו בהרמוניה מלאה והנפש תוכל לנצל מאה אחוז מכוחותיה⁵.

2. שם.

3. וידעת (עמ' 183).

4. שם.

5. ראה דרך ה' (ח"א פ"ג).

פרק מז

הימים הנפלאים, האושר הגדול

א. בהגיע זמן המנוחה הגדולה העתידה – יפתחו כל האוצרות, ואז יהיה זמן שמחה לישראל אשר כמוה לא נהיתה ויתקן העולם במנוחה והשקט, ולא יהיה עוד יגון בעולם.

בתחילת הגאולה תהיה תחיית המתים לצדיקים שציפו לגאולה במשך הדורות.

בו בזמן, כל אילני הסרק יתנו פירות, וכל השפע של כל העולם יעבור רק דרך ארץ ישראל, כאשר את החלק האיכותי תטול ארץ ישראל ורק השאריות ילכו לשאר הארצות.

רבי סעדיה גאון כותב, כי ים המלח יחזור להיות מתוק כפי שהיה מששת ימי בראשית ועד להפיכת סדום¹.

ב. ארץ ישראל כולה תהיה כגן עדן, שנאמר²: 'נחם ה' ציון נחם כל חורבותיה וישם מדברה כעדן וערבתה כגן ה'', ונאמר³: 'ואמרו: הארץ הזו הנשמה היתה כגן עדן'⁴.

ג. לעתיד לבוא האדם יוכל לחיות בעולם שכולו נס, מבלי כל

1. אמונות ודעות (פרק ח).

2. ישעיה (נא, ג).

3. יחזקאל (לו, לה).

4. ראה עוד אוצרות אחרית הימים (ח"א, פרק ימות המשיח).

השתדלות טבעית – 'והיה שארית יעקב בקרב עמים רבים כטל מאת ה' כרביבים עלי עשב אשר לא יקווה לאיש ולא ייחל לבני אדם'⁵.

ד. בימות המשיח, כל מחשבה שתעלה בלבו של אדם – מיד היא תתבצע ותצא לפועל. 'כשיבוא המשיח, תגדל אז מעלת עם ישראל כל כך, שאם יחשבו איזה מחשבה – יהיה נעשה מזה תיכף מעשה'⁶.

חזרת הנבואה

ה. מיד בעת הגאולה השלמה תחזור הנבואה – 'ונבאו בניכם ובנותיכם, וחזרת הנבואה היא 'סימן אמיתי יותר מכל חשבון'⁷.

ו. בתקופת בית ראשון היו המון נביאים, כפליים כיוצאי מצרים⁸. כמעט בכל משפחה היה לפחות נביא אחד שקיבל חזיונות מאת ה', וכך היה קשר הדוק בין ה' יתברך ועם ישראל.

חיי היהדות בזמן ההוא היו שונים מאוד מהיום. לא היה אז נוסח תפילה, וגם לא ברכות, אותם תיקנו חז"ל בתקופה מאוחרת יותר. ליהודים היה קשר כל כך טבעי עם הקב"ה, שכל יהודי ידע איך לפנות לה' במילים שלו, והיה פונה אליו תדיר.

כשיהודי בזמן הבית אכל – הוא הרגיש בטבעיות שהקב"ה דואג לו ונותן לו את מזונותיו.

5. מיכה (ה', ו).

6. בעל מדרש תלפיות בספרו 'ידו בכל'. הוא נותן דוגמא: 'כגון: אם יחשוב אני רוצה לעוף באויר – אז תיכף יהיו לו כנפים ויעוף למרומי האויר, וכן בכל הדברים שיחשוב – יהיה נעשה מזה מעשה'.

7. רמב"ם (אגרת תימן).

8. מגילה (יד, א).

כשיהודי לא הרגיש טוב, הוא לא היה ניגש לרופא, אלא הלך לנביא לשאול אותו במה חטא, שה' הביא עליו מחלה כזו, ומה עליו לתקן. הנביא שאל את הקב"ה וענה לו. היהודי חזר בתשובה, וגם הנביא התפלל עליו והוא הבריא והודה לה'.

תיאור זה מראה את ההבדל שבין החיים בזמן שבית המקדש עומד על מכונו, לחיים בזמן שבית המקדש חרב.⁹

ז. בעת שעמד המקדש על מכונו ושרתה השכינה בישראל, כל אדם היה הולך לנביא שהיה אומר לו מה תפקידו בעולמו ומהי הדרך המיוחדת לו.¹⁰

9. דולה ומשקה (שם).

10. במסכת מגילה (יד, א) שנינו: 'תניא – הרבה נביאים עמדו להם לישראל, כפלים כיוצאי מצרים'. הגמ' מקשה: הלא שנינו: ארבעים ושמונה נביאים ונביאות נתנבאו להם לישראל. מתרצת הגמ': 'נבואה שהוצרכה לדורות – נכתבה, ושלא הוצרכה – לא נכתבה'.

נמצא, שבאותם ימים היו לישראל מליון ומאתיים נביאים, ומכולם הוצרכו לדורות רק נבואותיהם של מ"ח נביאים.

וצ"ב: לשם מה הוצרכו נבואות כה רבות, אם כולן נצרכו רק לשעתן ולא נצרכו לדורות?

מבאר הגר"א, כי בעת שעמד המקדש על מכונו ושרתה השכינה בישראל, כל אדם היה הולך לנביא שהיה אומר לו מה תפקידו בעולמו. כל אותם מליון ומאתיים נביאים לא התנבאו לדורות, אלא לאותו דור בלבד, להגיד בבירור לכל אחד ואחד את דבר ה', מה תפקידו בעולמו ומהי הדרך המיוחדת לו, לו ולא לאחרים. ועד ליל שבת (עמ' תקנז).

פרק יז

יכירו וידעו כל יושבי תבל

א. בעולם הזה לא ניכר לעין כל שהבורא מהווה את כל המציאות, כי בעיני בשר ודם נדמה כאילו שיש לבריאה מציאות עצמית ורק ה' מנווט אותה לעת הצורך.

אולם בעולם הבא תתגלה מלכותו לעין כל ויראו הכל בבירור שהבורא הוא זה שמהווה את המציאות כולה בכל רגע נתון¹.

ב. לעתיד לבוא יתגלה לעין כל שכל המאורעות שהתרחשו בעולם הונהגו מאת הבורא במטרה להגיע לתכלית יחודו, כולל המעשים שהיו נראים כאילו הם נגד רצונו – כולם, עד האחרון שבהם, יתבררו שהם מיועדים לתכלית זו².

1. במסכת חולין (ס, ב) שנינו: 'אמרה ירח לפני הקב"ה: רבוננו של עולם, אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד? אמר לה: לכי ומעטי את עצמך. אמרה לפניו: רבוננו של עולם, הואיל ואמרתי לפניך דבר הגון – אמעית את עצמי?'

האדמו"ר מבעלז מבאר מדוע באמת נענשה הלבנה, הלא צודקת היא בשאלתה ש'אין שני מלכים משתמשים בכתר אחד?'

התשובה לכך, אכן, אין ספק ששני מלכים אינם יכולים להשתמש בכתר אחד, אך מי אמר שאת 'מלכה', מנין לך שאת והשמש הנכם שני מלכים. הלא יש רק את מלך מלכי המלכים, וכל השאר הם משרתיו עושי רצונו. את שליחה ולא מלכה, אז מה הבעיה ששני משרתים ישרתו בו זמנית, הלא זה טיבה של 'עבודת צוות' שמשרתים רבים משרתים יחד. לכן 'לכי מעטי את עצמך'. בכך תכירי את תפקידך, את לא 'מלכה', את בסך הכל שליחה.

2. ולכן אומות העולם יטענו שמעשיהם הרבו כבוד שמים בעולם ומגיע להם שכר על כך, כמבואר במסכת ע"ז (ב, ב). רמח"ל (וידעת עמ' 128).

ג. במהלך ימי חייו של האדם פוקדים אותו מאורעות רבים שנגזרו עליו על ידי הבורא, כשמטרתם להביאו לידי התכלית העליונה – יעודו הסופי.

לעתיד לבוא יתברר, כי דוקא המאורעות שהיו נראים בשעתו כעצובים, הם אלו שהצמיחו אותו וסייעו בעדו להגיע ליעודו השלם.³

כך אמרו חז"ל (בר"ר פרשה ב אות ה): "רבי אבהו אמר: מתחילת ברייתו של עולם צפה הקב"ה במעשיהן של צדיקים ומעשיהן של רשעים. הדא הוא דכתיב (תהלים א, ו): 'כי יודע ה' דרך צדיקים וגו'". 'והארץ היתה תוהו ובוהו' (בראשית א, ב) – אלו מעשיהן של רשעים. 'ויאמר אלוקים יהי אור' (שם, ג) – אלו מעשיהן של צדיקים. אבל איני יודע באיזה מהם חפץ אם במעשה אלו ואם במעשה אלו. כיוון דכתיב (שם, ד): 'וירא אלוקים את האור כי טוב', הוי במעשיהן של צדיקים חפץ, ואינו חפץ במעשיהן של רשעים".

ולכאורה הוא פלא עצום, מה פשר ספקם של חז"ל אם הקב"ה חפץ במעשי הרשעים או במעשי הצדיקים, והרי פשוט וברור שאוהב הוא את מעשיהם של הישרים בליבותם, ושנואים לפניו חטאיהם ועוונותיהם של הרשעים והפושעים? **וביאור** העניין הוא, שהקב"ה ברוב תבונתו מסובב שכל המעשים כולם יביאו לכלל קידוש ה' וגילוי כבודו יתברך. גם מתוך מעשיהם של רשעים עתיד הקב"ה להראות בחוש – שהביאו הם לטוב. אמנם – את מעשי הצדיקים לא צריך 'לכוון' לטוב, שהרי טובים הם בעצמותם, מה שאין כן מעשיהם של הרשעים, שאותם רק הקב"ה יכול לטובב לתכלית טובה ולתועלת הבריאה.

היתה מחשבה שהגילוי של כבוד שמים העולה ממעשיהם של רשעים הוא היותר מופלג שקיים, שכן חרף מחשבותיהם הרעות וכוונותיהם לקלקל ולהשחית – הביאו בניגוד לרצונם לכבוד שמים. ולכאורה אף יש במעשי הרשעים תוספת גילוי כבוד שמים יותר ממעשי הצדיקים. היה מקום לומר שיותר ממה שאפשר לראות את גבורתו, שלטונו וחכמתו של הבורא ממעשיהם של הצדיקים, ניתן, לכאורה, לראות מכך שמוציא הוא טובה וברכה ממעשי הרשעים (ודומה הדבר למלך שניצח את אויביו, שניכרת גבורתו יותר מאשר אם לא היו מורדים בו). על מחשבה זו אמרו חז"ל שאין הדבר כן, ועל אף הגילוי המופלא של כבוד שמים שיש ממעשיהם של הרשעים – יותר חביבים על הבורא מעשיהם של הצדיקים.

ד. לעתיד לבוא יתברר שכל המאורעות שהתרחשו בששת אלפי שנות קיום העולם והיו נקרים כמקרים פרטיים שאין ביניהם חוט המקשר, יתגלו לעין כל כפאזל אחד ענק שכל החלקים שבו יוצרים תמונה אחת מרהיבה⁴.

פרק יח

ונשגב ה' לבדו ביום ההוא

א. אדם הראשון הונח בגן עדן, שהוא המקום המסוגל ביותר לקשר ולדביקות בה', אלא שהוא חטא וגורש משם, ומאז התרחקה האנושות ממנו יתברך והתחילה לעבוד כוחות אחרים – נטולי כל כח אמיתי.

4. כשמסתכלים על גובלן מהצד ההפוך רואים בליל חוטים סבוכים בצבעים שונים בלא קשר ובלא סדר, אולם כשהופכים אותו – רואים תמונה מרהיבה של נוף פסטורלי הנשקף ממרומי הרי האלפים השווייצריים.

כך הם החיים. כשמתבוננים על החיים מלמטה, הם נראים חסרי סדר והגיון, לעתים הכל נראה מסובך, קשורים, בורות ומהמורות שלא ניתן להבינם. אך אם נטה אוזנינו – נשמע קול האומר: כך זה נראה מפני שאנו מביטים בצד ההפוך, אך למעלה רוקמים את חיינו ויוצרים תמונה מסודרת ומושלמת.

גם כשעוברים עלינו מקרים שונים ומשונים, ונראה בעינינו שהכל תקוע, עלינו להבין שכך נראים הדברים מפני שאנו מביטים מהצד הלא נכון של היצירה.

אותיות המילה 'מקרה' הם: ה' רקס. הקב"ה רוקם את חיינו. אין מקרה בעולם, צריך רק להתאזר בסבלנות. עוד נראה שהנראה בעינינו כמקרה מצער – הוא בעצם חלק מרקמת חיינו הגדולה והמורכבת. רק כשנביט ממבט עליון – נבין כיצד מחוסר סדר נוצרת היצירה היפה ביותר בעולם. היא שיחתי (בראשית עמ' 170);

בגאולה העתידה – הקשר עם בורא עולם והדביקות בו יחזרו לקדמותם ברמה הגבוהה ביותר¹.

ב. בגאולה השלמה יאיר בעולם אורו הגדול של בורא עולם בכל מקום ובכל פינה, ללא הפוגה, בכל רגע ורגע².

ג. מהות הגאולה היא, שכולם יכירו וידעו ש'הוא אלוקינו ואין עוד אחר, אמת מלכנו ואפס זולתו', 'ונשגב ה' לבדו ביום ההוא', 'והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד'³.

ד. יבוא יום והבורא יתברך יגלה לעינינו את פשרם של כל המאורעות שהתרחשו לנו, כל התעלומות תפתרנה, ואז יראו כולם ש'החושך' היה בעצם 'אור', אלא שבשעת ההתרחשות תחו עינינו מלראות את האור⁴.

ה. בימות המשיח יתגלה שכל המאורעות שעברו על האדם היו לטובתו, ואז הוא יודה לבוראו – 'ואמרת ביום ההוא אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני'⁵.

ו. לעתיד לבוא יתברך למפרע שעל כל מאורעות העבר הוא היה יכול לברך 'הטוב והמטיב' כברכה שמברכים על בשורות טובות⁶.

ז. בגאולה השלימה יתגלה לעין כל כיצד כל הפרטים מתחברים לפאזל ענק שמביא את הבריאה כולה ליעדה. כל מאורע, כל מעשה,

1. ראה להלן.

2. דעת תבונות לרמח"ל.

3. שם.

4. ראה רמח"ל (דעת תבונות אות נד).

5. ישעיהו (יב, א).

6. כפי שאמרו חז"ל (פסחים ג, א): 'לא כעולם הזה העולם הבא. העולם הזה – על בשורות טובות אומר: ברוך הטוב והמטיב, ועל בשורות רעות אומר: ברוך דיין האמת. לעולם הבא – כולו הטוב והמטיב'.

כל פעולה, כל צעד, של כל אחד מהאנושות – יתחבר לפאזל ויתברר
מה היתה מטרתו⁷.

ז. בגאולה השלמה יתגלה כבוד ה' לעיני כל בשר, ויכירו וידעו כל
יושבי תבל שאין עוד מציאות אחרת מבלעדי ה'. 'ביום ההוא יהיה
ה' אחד ושמו אחד'⁸.

שירי גאולה

ח. אחד משירי הגאולה יהיה 'שיר המעלות בשוב ה' את שיבת
ציון היינו כחולמים' – אז יתברר שכל מה שהרגשנו כאילו יש כוחות
נוספים בבריאה, הכל היה דמיון וחלום, ואין בעולם אלא מציאות ה'
בלבד⁹.

שירי הלל והודאה

ט. בגאולה הקרובה, כשיבוא משיח צדקנו, נשיר שירי הודיה
לבורא עולם, על אשר גאלנו גאולת עולם מהגלות הארוכה והמרה

7. אוצרות אחרית הימים (ח"ג ענ"ג); וידעת (עמ' 127).

8. על הפסוק 'ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד' – שואלים חז"ל: וכי היום איננו
אחד, חלילה? אלא 'ה' אחד ושמו אחד' – והדגש הוא על 'שמו אחד'. כי זה שה'
מנהל את העולם – כולם בודאי יודעים, אבל לפעמים טועים בזיהוי החד משמע
של 'שמו אחד'. בעולם בו הכל מתנהל בהסתר (טבע, גורם, סיבה, מקרה, עמים, שכנים,
ידידים...) יש לה' הרבה שמות. אבל יגיע היום שכולם יכירו וידעו ש'ה' אחד ושמו
אחד'. לא רק 'ה' אחד' אלא גם 'שמו אחד'. לא נבוכדנצאר ולא נבזראדן החריבו
את בית ראשון. לא אספסיאנוס ולא טיטוס החריבו את בית שני. שום נשק ושום
עוצמה לא היו יכולים לו לבית ה' מלבד החלטתו יתברך – 'ושמו אחד', ואין עוד
שם נוסף. ניצוצות (דברים עמ' פא).

9. ראה אוצרות אחרית הימים (שם).

בה אנו שרויים. בין שירי ההודיה, נמצא גם מזמור 'הודו לה' כי טוב'¹⁰.

י. לעתיד לבוא, בעת הגאולה השלימה, המועדים יתבטלו, ומה יעשו בהם – יאמרו הלל, זמירות ותשבחות לבורא עולם¹¹.

יא. 'כל הקרבנות יהיו בטלין לעתיד לבוא חוץ מקרבן תודה'¹², כי ההלל וההודיה מביאים ל'קרבת אלוקים', וזה מקור כל התענוגים¹³.

אור אין סוף

יב. בספרי הסוד מובא, כי לעתיד לבוא נזכה להשיג את ה'אור אין סוף', שאין תענוג למעלה ממנו.

מהו 'אור': 'אור' ענינו גילוי, דהיינו האפשרות לנבראים לחוש דבר מסוים¹⁴.

מהו 'אור אין סוף': 'אור אין סוף' ענינו כח חושי לדעת ולהכיר בקיום מציאות הבורא בהכרה חושית גמורה¹⁵.

10. מזמור קיח. תהלים תתקבל (שם) בשם פירוש אבן יחיא.

11. מגיד מישרים (פרק ד).

12. ויק"ר (ט, ג).

13. ראה רש"י (ברכות סג, א): 'הנהיגו ברכותיו בעולם הזה, כדי שתוכלו להודות לו בעולם הבא', שכן ע"י ההודיה מגיעים ל'קרבת אלוקים', שזה התענוג האמיתי, ומזה נהנים הצדיקים, וכמו שאמרו חז"ל: 'לעתיד לבוא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה'.

14. כשאדם נמצא במקום חשוך – אין ביכולתו לראות ולהכיר את מציאות החפצים שנמצאים סביבו מחמת החושך, וכאשר יזרח האור הוא יוכל להבחין בהם ולגלות את מציאותם.

15. הכלי לאור זה הוא נשמת האדם. רמח"ל (וידעת עמ' 317).

יג. כל דבר צריך מזון כדי לחיות. בעולם הזה אנו מקבלים את חיותנו הגשמית מאכילה ושתייה גשמיים. אבל לעתיד לבוא, המזון שיחיה אותנו – את הנשמה והגוף יחדיו – יהיה אורו הגדול וזיו שכינתו יתברך¹⁶.

פרק יט

עבודת ה'

בימות המשיח

א. במהר"ל¹⁷ מבואר, כי גם בימות המשיח יהיה אפשר לזכות לשכר ולקבל תגמול בעד עבודת ה'. כיצד? אם האדם בהיותו בעולם הזה קודם ימות המשיח טרח ויגע להתגבר על יצרו ולעבוד את ה', בזה הוא הוכיח לאן הוא שייך, ויזכה להמשיך לעבוד ולקבל שכר אף בזמן שאין לו יצר הרע².

ב. השכר הרב של עובדי ה' לא יפסק בעת שהמשיח יתגלה, גם אם בפועל כבר לא יהיו יותר נסיונות וקשיים לאחר בואו, מכל מקום נמשיך לקבל שכר מבורא עולם כאילו יש נסיונות ואנחנו ממשיכים להתגבר עליהם³.

16. רמב"ן (שער הגמול); רמב"ם (פירוש המשניות לפרק חלק ד"ה ועתה).

1. נצח ישראל (פמ"ו).

2. עיי"ש שביאר עפי"ז דברים נפלאים ביותר.

3. הגר"מ שטרנבוך בשם רבי יואל טייטלבוים (אש קודש עק"ל. הו"ד במלחמה וגאולה עמ' 81): 'אם נוכיח כעת, בזמן שאנחנו בגלות, שאנחנו מוכנים לעבוד את הקב"ה במסירות נפש בכל זמן ומצב, אזי נקבל שכר מרובה גם בעת שמשיח יתגלה, ולא נפסיד כהוא זה מבואו. הואיל ואנחנו מצדינו, היינו ממשיכים להתגבר על

השכר והגמול

ג. השכר לעתיד לבוא יהיה: השגות גבוהות בגילוי היחוד לברואים שבחרו והאמינו ביחוד, שאז תתגלה האמת של היחוד למי שהאמין ביחוד בזמן ההסתר, ותהיה לו בזה השגה לפי מעשיו, וזהו עיקר תענוגן של הנשמות לעתיד לבוא⁴.

השתוקקות לרוחניות

ד. גם בימות המשיח תהיה השתוקקות לרוחניות, אולם היא תהיה מורכבת מההשתוקקות שהשיג לפני ביאת המשיח⁵.

הנסיגות גם בתקופה שלאחר ביאת המשיח, לכן גם אם בפועל לא יבואו לידינו נסיגות אלו לאחר בואו, מכל מקום נקבל על כך שכר מאת הקב"ה כאילו אנחנו ממשיכים להתגבר עליהם.

4. רמח"ל (וידעת עמ' 285).

שאלו את מרן הגרי"ז מבריסק: הרי ישנה מצוה של אמונה, וא"כ כשיבוא המשיח ויהיה מצב של 'ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים', וכל אחד יידע את האמת ויכיר את ה' יתברך – איך אז יקיימו את מצות האמונה?

הרב מבריסק השיב: תמיד יהיה מקום לאמונה, כי תמיד יהיו דברים שהם למעלה מהשגתנו, שהרי 'אין סוף ליחודו', ועד כמה שנשיג – תמיד תהייה השגות גבוהות יותר שלא נשיג אותן, ועליהן נהיה מצווים במצות האמונה.

5. כאשר שולחים חללית לחלל, היא עוברת מרחקים עצומים. כיצד ניתן לספק לחללית כמויות עצומות של דלק?

התשובה: החללית לא צריכה כמויות של דלק, משום שברגע שהיא יוצאת מהאטמוספירה ויוצאת מהשפעת כח המשיכה – היא ממשיכה להתקדם בחלל מכח המהירות בה יצאה מהאטמוספירה ללא צורך בדלק.

הנמשל: ימות המשיח יהיו ימים בהם האדם יתקדם מכח העבודה שעבד בימים כתיקונם. ההשתוקקות שתהיה לו בימות המשיח תהיה מורכבת מההשתוקקות שהשיג עד אז.

פרק ב

ארץ ישראל

א. ארץ ישראל ממוקמת באמצע העולם. ירושלים ממוקמת באמצעה של ארץ ישראל. בית המקדש ממוקם באמצעה של ירושלים. ההיכל ממוקם באמצעו של בית המקדש. הארון ממוקם באמצעו של ההיכל, ואבן השתיה לפני הארון, ומשם יוצאים שורשים וגידים לכל העולם כולו, ומשם הוזרמו חיים וברכה לכל העולם כולו¹.

ב. המקום הבטוח ביותר מכל ארצות תבל הוא ארץ ישראל, שהרי ה' משגיח עליה בהשגחה מיוחדת, שנאמר: 'עיני ה' אלוהיך בה מראשית שנה ועד אחרית שנה'².

ג. ארץ ישראל אינה מקבלת שום אומה ולשון, פרט לעם ישראל. גם כאשר עם ישראל גלה מארצו, שום אומה לא הצליחה להתיישב בה באופן מסודר.

מאז חורבן הבית חלפו כאלפיים שנה, ושום אומה לא הצליחה לתקוע בה יתד קבוע. מעט ערבים, מעט נוצרים וזהו, וגם זה בכמה

1. מדרש תנחומא (קדושים י'). ובזוה"ק (שלח קסא סוף ע"א) שנינו, כי כל העולם הוא כגוף אחד, ובית המקדש דומה ללב הנמצא באמצע הגוף, שעל ידו מקבלים כל האיברים את חיותן. כך כל העולם ניזונים מהשכינה שבקודש הקדשים.

2. ואפילו מה שאמר אביי על תקופת עקבתא דמשיחא: 'ייתי ולא אחמיניה' מחמת ריבוי הצרות והגזירות הקשות העתידות לבוא באותו הזמן – אין זה אלא בחוץ לארץ, אבל בארץ ישראל – 'עיני ה' אלוהיך בה'. רבי יהונתן אייבשיץ (שער יוסף

פינות בודדות: ירושלים, יפו, רמאלה, עזה וכדומה – עד שהגיעו יהודים, ותוך זמן קצר הפריחו את הארץ.³

ד. לארץ ישראל יש רקיע משלה, העומד בפני עצמו, ללא כל קשר לרקיע שעומד על שאר ארצות תבל.⁴

קדושת ארץ ישראל

ה. ארץ ישראל קדושה מעצם טבעה, אולם מידת קדושתה משתנה מעת לעת, בהתאם לכמות ואיכות התורה שלומדים בה והמצוות שמקיימים בה.⁵

ו. רבי יוסף רוזין, הרוגצ'ובר, אמר: 'קדושת ארץ ישראל היא נצחית, אך עוצמתה אינה זהה בכל התקופות. כאשר מקיימים את התורה בארץ ישראל – קדושתה גדולה. אולם כאשר חוטאים בה – מחללים את קדושתה'.⁶

ז. רבי חיים מוולאז'ין אמר בשם הגאון מוילנא, כי כל חטא שנעשה בארץ ישראל הוא כח הרס וחומרתו רבה יותר מחטא שנעשה בחוץ לארץ.⁷

3. רמב"ן (בחוקותי טז), רבנו בחיי (בראשית יז, כב), מלבי"ם (ישעיה פרק מט), הפלא ופלא (עמ"ד).

4. זוהר (פרשת תרומה). וז"ל ליקוטי מוהר"ן (תנינא אות קטז): 'ארץ ישראל יש לה רקיע אחר משאר ארצות, וכמבואר בזוה"ק פרשת תרומה, אך אעפ"כ, בגשמיות, לפי מראה עיני האדם – אין רואים שום שינוי בין ארץ ישראל לשאר ארצות, כי אם מי שזוכה להאמין בקדושתה – יכול להבחין קצת ההפרש'.

5. הגר"מ שטרנבוך (מלחמה וגאולה עמ' 98).

6. הגר"מ שטרנבוך (שם עמ' 97).

7. הגר"א זוהר את תלמידיו שעלו לארץ ישראל להימנע מלחטוא בארץ ישראל, מקום נחלתו של ה', המקביל לארץ ישראל של מעלה. הגר"מ שטרנבוך (מלחמה וגאולה עמ' 97).

ח. עצם הזכרת התיבות 'ארץ ישראל' בפה – מכניסה קדושה בלב השומע. 'הזכרת הארץ המקודש – מוליד קדושה בלב השומע'⁸.

תורת ארץ ישראל

ט. כל מדינה קונה את זכות הישיבה בה על ידי כיבוש באופן חד פעמי.

לעומת זאת, ארץ ישראל ניתנה לנו על ידי ה' כמתנה על תנאי. התנאי הוא קיום תורה ומצוות.

זכותנו על ארץ ישראל אינה תלויה בכיבוש שהיה בעבר, אלא כמתנה מאת ה', 'בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצרו'⁹.

י. לארץ ישראל יש השפעה רבה על איכות התורה והמצוות של תושביה שנמצאים בדרגה רוחנית ראויה.

אותם אנשים, אם הם היו דרים בחוץ לארץ – תורתם ומצוותיהם היו באיכות נמוכה יותר¹⁰.

יא. בארץ ישראל אפשר ללמוד גם ללא חברותא, ומה שאמרו חז"ל: "'חרב אל הבדים' – שעוסקין בתורה בד בבד, ולא עוד אלא שמתפשין", אין הדברים אמורים אלא בחוץ לארץ, 'מה שאין כן בארץ ישראל – אין לחוש, משום דאזירא דארץ ישראל מחכים'¹¹.

8. חת"ס (דרשות ואתחנן). הוא מבאר בזה מדוע התורה בפרשיות ספר דברים הזכירה פעמים רבות את ארץ ישראל, לפעמים פעם אחר פעם, וז"ל: 'הנה בכל הפרשיות הללו מזכיר ארץ ישראל בכל פרט ופרט, והוא לסגולה נפלאה, כי הזכרת הארץ המקודש מוליד קדושה בלב השומע'.

9. תהלים (קה, מה). הגר"מ שטרנבוך (מלחמה וגאולה עמ' 98).

10. הגר"מ שטרנבוך (מלחמה וגאולה עמ' 98).

11. יעב"ץ (בסידורו בהקדמת סולם בית אל).

יב. אדם שמתעמק בלימוד הגמרא, גם אם הוא נמצא באחד מקצוות תבל – 'דומה כמי שיושב בארץ ישראל וזוכה לאורות ארץ ישראל'¹².

יג. כל צדיק שעוזב את מקום מגוריו בחוץ לארץ ובא להתגורר בארץ ישראל – נופל ממדרגתו הגבוהה שאחזו בה בהיותו בחוץ לארץ, ועליו לעבוד עליה מחדש¹³.

פירות ארץ ישראל

יד. ארץ ישראל היא הארץ היחידה בכל רחבי תבל שגדלים בה כל שבעת המינים; מה שאין כן בשאר ארצות תבל – 'שיש שמגדלת תמרים ויש שמגדלת חיטים, ואין נמצאים כולם יחד בארץ אחת, מלבד בארץ ישראל'¹⁴.

טו. אין לך דבר מאכל בכל העולם כולו שלא קיים בארץ ישראל. 'כי לא ימצא שום דבר למאכלו של אדם בשאר ארצות, שלא ימצא בארץ'¹⁵.

12. פתגמין קדישין. הסיבה לכך היא: כי מר בר רב אשי היה בבבל, וכשסידר את הש"ס ישב לו בין שני הרים, והיה משביע ענני הכבוד, ובאו ארבעה עננים והקיפוהו, ואחר כך השביע שיבוא אויר ארץ ישראל לשם, ורק לאחר מכן סידר את הש"ס. 'לכן' – מסיים הפתגמין קדישין – 'מי שלומד גמרא, דומה כמי שיושב בארץ ישראל, וזוכה לאורות ארץ ישראל'.

13. הרה"ק מדינוב בספרו צמח דוד (פרשת ואתחנן): 'קבלה שבידינו, שכשבא צדיק הגדול מחו"ל לארץ ישראל – אז מוכרח ליפול ממדרגתו הראשונה, אע"פ שמסתמא הירידה היא לצורך עליה, אבל צריך לעבוד מחדש'.
הוא מוסיף: 'כנודע ממעשה דהבעל שם טוב הקדוש, בעת שרצה לנסוע לארץ ישראל ונתגלה לו לבל ילך, כי יאבד המדרגות שהיו לו'.

14. בעל הלקט (שו"ת ח"ב סימן נה). מסיבה זו – הוא כותב – מסיימים את ברכת מעין שלוש: 'על הארץ ועל פירותיה' – 'על כל פירותיה הגדלים בה'.

15. רבנו בחיי (פרשת עקב) וז"ל המלא: "לכן ישבח הכתוב הארץ הקדושה שאין בה

טז. כל החיטים הגדלים בכל רחבי תבל – מוצאם מארץ ישראל. זאת הסיבה שמברכים 'המוציא לחם מן הארץ', ולא 'מן האדמה' (כמו 'בורא פרי האדמה') – 'כי החיטה מוצאה היא מהארץ, כלומר מארץ ישראל'¹⁶.

אורץ ישראל

יז. כל איזור והאזור שלו. אין אורץ שבאיזור אחד שווה לאורץ שבאיזור אחר. ולכן, אדם שנולד באיזור מסוים והורגל לאורץ שבאותו איזור, קשה עליו המעבר הקבוע לאיזור אחר, ופעמים רבות האורץ שבאיזור האחר אף יזיק לו¹⁷.

ברם, אורץ ישראל, וכל שכן אורץ ירושלים, מתאים לכולם. 'ואורץ ישראל, כל שכן אורץ ירושלים, היה יפה נוף, והיה משוש כל הארץ, כי אפילו היו באים שם חולים – היו מתרפאים, כי אוריה ממוזג וטוב'¹⁸.

יח. בדרך כלל – המתגוררים במקומות הקרים מאריכים ימים יותר מהמתגוררים במקומות החמים, פרט למתגוררים בארץ ישראל, שלמרות שהארץ אינה קרה – אנשיה מאריכים ימים מכח הברכה של 'למען ירבו ימיכם'¹⁹.

חסרון שום דבר בעולם, כי לא ימצא שום דבר למאכלו של אדם בשאר ארצות, שלא ימצא בארץ. ויש שימצא בארץ ולא ימצא בשאר ארצות. זהו: 'לא תחסר כל בה' "

16. חיד"א (שירי ברכה תל"ט).

17. רש"י (דברי הימים א, יא, יז, ד"ה מי ישקני). וכן מבואר ברד"ק (תהלים מו, ג): 'כל אדם שיצא מנוף אחד לנוף אחר – יחלה בהשתנות האורץ'.

18. רד"ק (שם).

19. פתח עיניים (ברכות ח): "ארץ שהיא חמה – אין יושביה מאריכים ימים, אבל

הארץ הטובה

יט. ארץ ישראל היא גם הארץ הטובה ביותר מכל הארצות וגם הארץ הרעה ביותר מכל הארצות. הכיצד? מבאר הרשב"ם²⁰: 'הארץ הזאת טובה מכל הארצות – לשומרי מצוותיו, ורעה מכל הארצות – ללא שומרים'²¹.

כשהארץ טבעה קר – זה יועיל לזקנה, ובבל טבעה חם ודרך טבע קצרות שנים, ודוקא בארץ ישראל – הגם שאין טבעה קר – מכח הברכה מאריך ימים, כמו שנאמר: 'למען ירבו ימיכם'.

20. דברים (יא, י).

21. ראה גם להלן פרק כא.

אדם ששואף לעליה רוחנית, אין מקום טוב יותר בשבילו מאשר בארץ ישראל, הוא ימצא בה תשתית רוחנית רחבה, בה יוכל להשיג דרגות רוחניות ולעלות במעלות התורה כאוות נפשו.

אולם אם כל מטרתו היא אידיאולוגיה חילונית נבובה, ולא חיי תורה, אם שאיפותיו העיקריות הן איכות חיים והנאות גשמיות, אזי חיי ארץ ישראל יאכזבו אותו, הוא לא ימצא את מבוקשו שם.

ארץ ישראל מקיאה מאות אלפי חילונים 'ישראלים' מבטל ומלידה. הם יורדים לחו"ל מסיבות רבות: הם אינם מרוצים מהחיים הקשים מבחינה כלכלית, איכות חיים ירודה ביחס לארצות אחרות, הגבלות חוקיות על חיי ההוללות, אבל באמת ארץ ישראל מקיאה אותם.

חילונים רבים אשר ניסו בשנים האחרונות לעלות לארץ ישראל בדחף לאומי – לא החזיקו מעמד, ואחר כמה חודשים הם חזרו כלעומת שבאו.

לעומת זאת, בני תורה רבים ומשפחות חרדיות עולים לארץ ישראל בהמוניהם ונקלטים בה יפה, הם מוכנים לעמוד בקשיים הגשמיים למען החיים הרוחניים, וכדי לחנך את ילדיהם בטהרה – הם עוזבים את ארץ מוצאם ואת ביסוסם הכלכלי ובאים לארץ מותקפת טרור הנתונה בצרות פוליטיות ובבוץ כלכלי, למען התורה הקדושה.

למאשרים אלו קשיי הקליטה נעלמים אחר זמן מה בעמידתם במסירות נפש מול פגעי הזמן. הגר"מ שטרנבוך (דע מה שתשיב עמ' 61).

כ. אדם שמקבל באהבה את מצות הישיבה בארץ ישראל – הארץ משיבה לו אהבה, ומחדירה בו שמחה, ונותנת לו תחושה כאילו הוא יושב בגן עדן, וזאת גם אם הוא מתגורר בבית עלוב, ואף אם בחוץ לארץ הוא היה גר בארמון מלכים.²²

כא. אבני ארץ ישראל שוקלים יותר מאבני חוץ לארץ.²³ כאשר חסידים הראשונים רצו לדעת אם כבר הם הגיעו לגבולה של ארץ ישראל, הם בדקו זאת על פי כובדם של האבנים.²⁴

פרק כא

ירושלים

א. חז"ל הרבו לתאר את ירושלים בתפארתה, את בית המקדש בבנינו, את קרבת אלוקים שהיתה נחלת אבותינו בעת ישבו על אדמתם, את כבוד ה' בכל העולם כולו, את רוממותה של עיר הקודש והמקדש.

המתבוננים בתיאורים על כל הדברים הנזכרים – ירגישו תחושת

22. רבי יצחק הפרתי בספרו טוב ירושלים. וז"ל האור החיים הק' (דברים כא, א): 'אין שמחה אלא בישיבת ארץ ישראל, ויש לשמחה זו השלכות הלכתיות: כידוע בארץ ישראל נושאים הכהנים את כפיהם יום יום. מאידך, בחוץ לארץ – נושאים כפים רק בימים טובים. ההבדל נעוץ בכך שנשיאת כפים צריכה להתבצע בשמחה, ולכן בארץ ישראל שיש שמחה תמידית – ניתן לברך ברכת כהנים בכל יום, ואילו בחו"ל ששוררת שמחה רק ברגלים – לכן רק אז מברכים ברכת כהנים.

23. פרקי דרבי אליעזר (פרק יג).

24. שם.

כיסופין, כמיהה וגעגועים לימים עברו ולימים העתידים לבוא במהרה¹.

ב. כל העמים כשהגיעו לירושלים הרגישו שהם נמצאים 'בארמונו של מלך מלכי המלכים', 'עיר האלוקים', 'מי שלא ראה את ירושלים בתפארתה – לא ראה כרך נחמד מעולם'².

בכל ערי העולם לא היתה עיר יפה כירושלים – 'אין לך יופי כיופיה של ירושלים'³. כולה 'כלילת יופי'. 'עשרה קבין של יופי ירדו לעולם תשעה נטלה ירושלים ואחד כל העולם כולו'⁴.

ג. אקלימה של העיר ירושלים היה מבריא כל חולה שהיה נכנס לתוכה. ואכן חולים רבים היו מגיעים במיוחד לתחומה של ירושלים ומתרפאים ממחלתם⁵.

ד. במשך כל שנות בית המקדש, מעולם לא ניזוק ולא נפגע אדם בירושלים, לא נפלה דליקה ולא מפולת⁶.

ה. יופיים של הבריות בזמן בית המקדש – ובמיוחד של בני ציון – היה מיוחד מאוד, כך שאפילו המכוערים ביותר היו יפים לאין ערוך מהיפים ביותר שבימינו. 'בני ציון היקרים המסולאים בפז – שהיו מגנים את הפז ביופיים'⁷.

1. ראה להלן.

2. סוכה (נא, ב).

3. אבות דרבי נתן (פנ"ח).

4. קידושין (מט, ב).

5. רד"ק (תהלים מזח).

6. אבות דרבי נתן (פרק לה).

7. גיטין (נח, א).

הרוצה להתרשם מעט שבמעט מיופיים של הבריות בזמן הבית, יקח דוגמא מיופיו של רבי יוחנן, שהיה אחרון משפירי דירושלים.

כיצד ניתן לחזות במשהו שבמשהו מיופיו של רבי יוחנן? קח כוס עשויה כסף כשהיא עדיין צהובה ממראה להב האש, מלא אותה בגרעיני רימון אדומים, וסובב סביבה ורד אדום בין השמש לצל. הזוהר שיצא – הוא מעין שופריה דרבי יוחנן⁸.

ו. כל שנות בית המקדש, מעולם לא נצרך אדם לצאת מירושלים כדי לחפש פרנסה, ולכל תושבי ירושלים היתה תמיד פרנסה ברווח ולא בצמצום⁹.

ז. עצי ירושלים היו מושפעים מבית המקדש, ובשעה שהיו מסיקים עצי קינמון – היה ריחן המשכר נודף בכל ארץ ישראל¹⁰.

ששון ושמחה ימצא בה

ח. ירושלים היתה המקום השמח ביותר בעולם, 'משוש כל הארץ', 'ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה'¹¹.

8. בבא מציעא (פד, א).

9. רש"י (אבות פ"ה מ"ה).

10. שבת (סג, א).

11. במד"ר (פר' פקודי) מובא: 'אמר רבי יוחנן: כיפה של חשבונות (בית מיוחד לחשב בו חשבונות) היתה מחוץ לירושלים, וכל מי שמבקש לחשוב הולך לשם. למח? שלא יחשוב בירושלים וייער (שלא יבוא לידי צער אם לא יעלה חשבונו יפה, שהרי בירושלים אסור להצטער), לפי שנקראת: קרית מלך רב, משוש כל הארץ'.

ומדוע היה כן? בשביל מה היתה צריכה ירושלים להיות שמחה כל כך?

אומר על כך הסבא מסלבודקה: 'ירושלים היתה צריכה להיות קדושה לאלוקים! מלאה תורה ויראת שמים! כל פגימה בשמחה ובעונג, היא פגימה גם ביראת השם ובחיי התורה. כל כך היה נדרש רגש השמחה בירושלים, עד

ט. האושר העולה על כל גדותיו בבית המקדש, היה נשפך לירושלים, ומשם לכל ארץ ישראל. גדולה היתה השמחה ששאבה את כולם לדביקות בה' ולקרבת אלוקים מאין כמוה¹².

י. תמיד שררה השמחה בירושלים. לא נכנס אפילו קורטוב של צער להיכלו של מלך, אלא תמיד עוז וחדוה במקומו.

הלא כל הצער והסבל שיש – הוא מחמת העוונות, שכן 'אין יסורים בלא חטא', והואיל ומעולם לא לן אדם בירושלים ועוזן בידו, לכן שררה בה תמיד השמחה השלמה¹³.

ירושלים לעתיד לבוא

יא. גודלה של ירושלים לעתיד לבוא, יהיה כגודלם של כל ערי ישראל גם יחד – כפי שהם כיום¹⁴.

יב. לעתיד לבוא כל העולם כולו יהיה מישורי, פרט לירושלים שתעמוד על הר גבוה, כדי שיוכלו להביט עליה מכל מקום בעולם¹⁵.

שבשביל אי שביעות רצון בלתי מורגשת של איזה אדם היושב על ספר חשבונותיו והחשבון אינו יוצא לו כהוגן, בנו כיפה מיוחדת מחוץ לעיר. היה נחוץ להוציא מן העיר גם את נדנוד הצער הזה, למען תשאר בעיר אוריה של שמחה שלמה, שלא נפגמה במשהו.

12. שם.

13. איכ"ר (ב, יט); במד"ר (כא, כא).

14. מהרש"א (בבא בתרא עה, א, ד"ה ירושלים).

15. רש"י (זכריה יד, י): 'יהפך להיות כל הארץ כערבה, ישפלו ההרים ויהי כל העולם כולו מישור, וירושלים הר, כדי שתראה גבוה על הכל'.

זאת כוונת הפייטן (בפיוט 'דרור יקרא'): 'אלהים תן במדבר הר', בהביעו תשוקה, שירושלים (שכיום היא חרבה כמדבר), תבנה במהרה ותשכון על הר.

יג. לעתיד לבוא ירושלים תהיה גבוהה יותר מכל הארצות¹⁶.
למרות זאת, העליה אליה לא תהיה קשה, כי אם קלה ביותר.
הכיצד? כיום כח המשיכה הוא כלפי מטה, אך לעתיד לבוא כח
המשיכה יהיה כלפי מעלה, לכיוון ירושלים, ולכן העליה לירושלים
תהיה קלה¹⁷.

פרק כב

בית המקדש

א. יופיו של בית המקדש היה מעל ומעבר לכל דמיון. הפאר
וההדר הציף כל פינה. בכל העולם כולו לא היה מבנה מפואר כמותו.
'כל כסף וזהב שהיו בעולם מששת ימי בראשית עד חורבן הבית –
לא היו שווים לערך הזהב שציפה את היכל הבית'. 'וכל הנביאים וכל
החכמים והסופרים לא יוכלו לחשב את העושר והכבוד שהיה
בירושלים'¹.

ב. ערכו של הזהב שציפה את היכל הבית – היה שווה יותר מכל
הזהב שהיה בעולם מששת ימי בראשית ועד חורבן הבית. 'ואין חקר,
ואין שיעור, ואין קצבה, ואין משקל, לאותו הזהב'².

ג. כאשר שלמה המלך בנה את בית המקדש, הוא שתל בתוכו עצי
פרי עשויים מזהב טהור, וכאשר הכניסו לתוכו את ארון הברית,

16. מסכת בבא בתרא (עו, א).

17. בן איש חי (הפלא ופלא עמ' רב).

1. רבי אברהם בן הגר"א (הקדמת ספר רב פעלים).

2. רבי אברהם בן הגר"א (הפלא ופלא עמ' סג).

הושפעו העצים מהקדושה, ובו בזמן שהעצים שמחוץ לבית המקדש הניבו פירות, היו עצי הזהב שבמקדש אף הם מניבים פירות של זהב, והכהנים היו מלקטים את פירות הזהב שנשרו מהעצים והתפרנסו מהם.³

בניית המקדש

ד. בשעה שנבנה בית המקדש, האומנים רק התחילו לעשות את מלאכתם, והמלאכה נעשתה ונגמרה מאליה. כך בכל חלקי בית המקדש.⁴

ה. משקל האבנים שמהם נבנה בית המקדש היה עצום. כיצד הצליח שלמה המלך להעלותם ולהניחם במקומם בבית המקדש?

במדרש רבה⁵ מבואר: 'בשעה שבנה שלמה את בית המקדש – היתה האבן מסעת את עצמה ועולה וניתנת על גבי הדימוס' (שורת האבנים).⁶

ו. אף לא אחד מכל האומנים שבנו את בית המקדש לא מת, לא חלה, לא חש בעיניו ולא ניזוק כספית.⁷

3. יומא (כא, ב).

4. זוהר (פרשת פקודי דף רכב, ב): 'בשעה שנבנה בית המקדש – כל המלאכה נעשתה מאליה. האומנים התחילו והמלאכה נשלמה מאליה'. משום כך – מסיים הזוהר – נאמר (מלכים א, ז): 'והבית בהבנותו', משום שהבניה נשלמה מאליה.

5. במדבר (יד, יג).

6. ראה להלן.

7. ילקוט שמעוני (מלכים א, ז, קפז): 'מלמד שכל האומנים שהם בונים בו, לא מת אחד מהם, ולא חלה אחד מהם, ולא נשבר גרופית ולא קרדום, ולא חש בעיניו, ולא נפסק כלי מלאכה, ולא נשבר אחד מהם'.

הר הבית

ז. הר הבית היה גבוה שלוש מאות אמה⁸, ובעת החורבן הוא שקע תחתיו.

בגאולה העתידה הר הבית יחזור לגובהו המרשים, שנאמר: 'והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונישא מגבעות'.

ח. הר הבית שעליו עמד בית המקדש – לדעת רבי שלמה קלוגר⁹ – אינו אותו הר הבית שעליו נמצא כיום הכותל המערבי ושעליו עומד כיום מסגד ישמעאלי. 'הגידו לי בחלומי, כי ההר שנבנה עליו בית המקדש – נגנז, רק שהר אחר בא במקומו. ומה שרואים כותל מערבי – הוי נמי רק למראית עין, אבל באמת הכל נגנז'¹⁰.

8. הר הבית מכונה 'הר קדשו', שנאמר (תהלים מח, ב-ג): 'גדול ה' ומהולל מאוד בעיר אלקינו הר קדשו; יפה נוף משוש כל הארץ הר ציון ירכתי צפון קרית מלך רב'.

וצ"ב: וכי 'הר הבית' הוא 'הר'? הלא מכל כיוון שמגיעים אליו צריך לרדת?

אלא, המדרש מתאר שהר הבית היה גבוה שלוש מאות אמה, ומתחתיו היו גאיות עמוקים בכל סביבותיו, וכשהגיע החורבן הוא שקע תחתיו, ובאחרית הימים 'נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונישא מגבעות'. הרב מבריסק (מתוך האור בין המצרים עקל"ז).

לפ"ז יש מבארים את הפיוט 'דרור יקרא': 'אלוקים תן במדבר הר'. וצ"ב: מה פשר בקשה זו, וכי אין לנו על מה לבקש מלבד שיהיה במדבר הר? אלא, שירושלים נחשבת כיום כמדבר, שהרי היא שוממה ובזויה, ואנו מתפללים: אלקים, תן הר במדבר ירושלים, הקם לנו בחזרה את הר הבית והשב את שכינתך לתוכו. מתוך האור (שם).

9. בספרו חכמת התורה (פרשת יתרו).

10. 'ולכן' – ממשיך הגר"ש קלוגר – 'אין חידוש במה שבעונותינו הרבים בנו שם הישמעאלים בית תיפלה שלהם, כי באמת אין המקום קדוש, כי כולו נגנז, ולכן הניחו מן השמים לעשות שם כרצונם'.

סנהדרין גדולה; לשכת הגזית

ט. 255 גדולי עולם ואדיריו היו מקובצים בהר הבית. כיצד? בלשכת הגזית ישבו 71 דיינים (סנהדרין גדולה). בפתח העזרה ישבו 23 דיינים, ולפניהם עוד שלוש שורות של 23 בכל שורה. סך הכל 92 גדולי ישראל. כנ"ל גם בפתח הר הבית עוד 23X4.

סך הכל 255 תלמידי חכמים הגדולים ביותר בתבל, שהרי שלחו שליחים לחפש בכל העולם את החכמים הגדולים ביותר שישמשו בסנהדרין¹¹.

שערי המקדש

י. בשער הדרומי שבבית המקדש – לא נכנס אדם מעולם, כמבואר ביחזקאל¹²: 'השער הזה יהיה סגור, לא יפתח'.

אולם, 'בשבתות היו ישראל עומדים שם ורואים הדלתות נפתחים מאליהם ויודעים שבא יום השבת'¹³.

'וכן בראשי חודשים – היו ישראל עומדים שם ורואים הדלתות נפתחים מאליהם ויודעים שבאותה שעה נולדה הלבנה ומקדשין את החודש'¹⁴.

חורבן בית המקדש

יא. בית המקדש עצמו לא נחרב בפועל – ואפילו לא אבן אחת ממנו – אלא הוא נלקח ממקומו ונגנז במעבה האדמה, ומפתחותיו

11. ראה סנהדרין (פח, ב) ורמב"ם (פ"א ופ"ב מסנהדרין).

12. פרק מד.

13. פרקי דרבי אליעזר (פרק נא).

14. פרקי דרבי אליעזר (שם).

נגנזו במרומים על ידי פיסת יד שירדה ונטלתן מידיהם של פרחי כהונה.

ומה החריב טיטוס הרשע? הקב"ה שלח מלאכים או שדים שיביאו אבנים ויבנום בדומה לבית המקדש, ואותם החריב טיטוס¹⁵.

יב. עמודי הנחושת שנלקחו מבית המקדש על ידי הכשדים והונחו בבבל – בכל שנה, ביום תשעה באב, הם מזיעים, ונראה כאילו שפכו עליהם מים.

כידוע, בבית המקדש הראשון בנה שלמה המלך עמודי נחושת לפאר את בית ה', וכאשר הכשדים החריבו את בית המקדש הם שברו את העמודים ונטלו את הנחושת לבבל¹⁶.

בכל שנה, בתשעה באב, עמודים אלו מזיעים, ונראה כאילו שפכו עליהם מים – כפי עדותו של בעל ספר 'מסעות בנימין'¹⁷.

פרק כג

בית חיינו

א. בית המקדש היה מקור חיו של עם ישראל, האושר שבגללו היה שווה להמשיך לחיות, ולכן בית המקדש מכונה 'בית חיינו' – 'לכונן את בית חיינו', 'ונטל כבוד מבית חיינו'¹.

15. זוהר (פקודי דף רמ, ב); מדבר קדמות להחיד"א (מערכת מ, אות מג) בשם ספר עמודיה שבעה.

16. כפי שנאמר בספר מלכים (ב, כה, יג).

17. כמבואר בסדר הדורות (ח"א עמ' רנ).

1. בדומה לאדם שאיבד את כל משפחתו ונשאר בודד, שהוא מאבד את הטעם

מקור החכמה

ב. בהיות בית המקדש עומד על תילו – כל העולם ראו שיש אלוקים בישראל. כל באי תבל הכריזו ואמרו: 'רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה, אשר לו אלוקים קרובים אליו'. היה קידוש ה' בכל העולם כולו. יהי רצון שנזכה במהרה ל-'יתגדל ויתקדש שמיא רבה'².

ג. כל מי שדרך על רצפת בית המקדש היה מחכים ומתקדש בו זמנית. 'הדורכים על רצפת בית המקדש – היו משיגים חכמה, ונתדבק בהם רוח הקודש, והרצפה עצמה מחכמת, כי המקום אדמת קודש'³.

ד. השהות בבית המקדש היתה משפיעה חכמה אדירה על השוהים בו, וכאשר הפילוסוף הגדול אפלטון פגש את ירמיהו הנביא ונדהם מחכמתו האין סופית, אמר לו ירמיהו – כי את כל חכמתו הוא שאב מבית המקדש⁴.

החכמה הקיפה וזרמה לכל מי שהיה באיזור המקדש, כמפורסם על חכמתם של בני ירושלים. הדבר היה כל כך מפורסם בכל רחבי העולם, עד שכל אחד מבני ירושלים שהיה מגיע לאיזו מדינה – היו

לחיות, כידוע. כך גם בית המקדש היה 'בית חייו' של אדם, מקור האושר והשמחה.

ברם, רק אדם שידע מה הם חיים טובים, מוקף במשפחה אוהבת, ונשאר בלי משפחה, הוא מרגיש שאיבד כל טעם בחיים, אבל תינוק שנאסף מן השוק וגדל בלי משפחה – אינו מרגיש חיסרון בזה, כי הוא התרגל לחיות בלי משפחה. ואף אנו דומים לאותו תינוק אסופי, שהרי הורגלנו לחיות בלי בית המקדש, ואין אנו מרגישים את החיסרון. דרכי החיזוק (עשע"ב).

2. ראה להלן.

3. יערות דבש (ח"א, יא) בשם יוסף בן גוריון. מסיבה זו – הוא מבאר – 'הוצרכו להלך שם בלי סנדל, שלא יחצוץ בינם לאדמה, כדי ששיגו שפע קדושה מהאדמה'.

4. רמ"א (תורת העולה. ה"ד בלב אליהו סוף ח"א שביבי לב אות קנה).

מציעים לפניו קתדרא כדי לנאום לתושבי המדינה שישמעו כולם את חכמתו⁵.

ב'כוזרי' וב'מורה נבוכים'⁶ מבואר, כי כל הפילוסופים הגדולים קיבלו את חכמתם מהנביאים והחכמים, שקיבלו את חכמתם מבית המקדש.

אפילו בעלי החיים של בני ירושלים היו חכמים לאין ערוך משאר בעלי החיים – 'בך כל בהמה ועוף יחכמו עדי כחמור היה לפנים לבן יאיר חמורך'⁷.

מקור השמחה והאושר

ה. בית המקדש היה מקור השמחה והאושר לכל תושבי ארץ ישראל. כלומר, מבית המקדש נבעה השמחה והתפשטה לכל ירושלים ומשם לכל ארץ ישראל⁸.

מקור האור

ו. בית המקדש שימש מקום להשראת השכינה שהשפיע קדושה על כל העולם כולו.

החלונות של בית המקדש נבנו באופן שהחלק הצר שבחלון היה בפנים, והחלק הרחב היה כלפי חוץ (בדיוק הפוך מהמקובל שבונים חלונות באופן שהאור יכנס פנימה), וזאת כדי להוציא אורה לעולם, והיה האור יוצא מבית המקדש ומאיר לכל העולם כולו⁹.

5. מדרש איכה.

6. הו"ד בתורת העולה (שם).

7. קינות לתשעה באב.

8. ראה לעיל 'משוש כל הארץ'. 'ששון ושמחה ימצא בה'.

9. ראה מנחות (פ, ב) שהיו בבית המקדש 'חלוני שקופים אטומים', וכפי שנתבאר למעלה.

האור האמור, הוא שפע של קדושה והכרת האמת, אור התורה והמצוות, שהושפע מבית המקדש לכל העולם¹⁰.

מקור הקדושה והטהרה

ז. בית המקדש של מטה מכוון בדיוק כנגד בית המקדש של מעלה, והוא מקבל את כל ההשפעה מבית המקדש של מעלה.

אברי האדם מכוונים כנגד בית המקדש, והלב מכוון כנגד בית קדשי הקדשים, שהוא מוליך השפע הראשי, 'ואם לב האדם הוא בשלמות, הרי הוא קודש קדשים, ומשפיע קדושה על קודש הקדשים, ומושפע מהקדושה של קודש הקדשים'¹¹.

ח. מרצפת בית המקדש היתה עולה קדושה וחודרת לכל מי שדרך עליה, ולכן היו צריכים ללכת יחפים כדי שלא תהיה חציצה בינם לרצפת המקדש¹².

10. ראה להלן.

11. נפש החיים (א, ד); דרכי החיזוק (עש"ז). ומה שנבוכדנצאר וטיטוס הצליחו להחריב את בית המקדש, זה מפני שהלב כבר לא היה קדוש, והוא לא השפיע קדושה על בית המקדש של מעלה, ולא היתה זרימת קדושה לבית המקדש של מטה (שם).

12. יערות דבש (ח"א, יא) בשם יוסף בן גוריון.

במדרש (ב"ר סה, כב) מסופר על יוסף משיתא, יהודי בצבא טיטוס: בשעה שטיטוס כבש את ירושלים, אחז אותו פחד נורא להכנס לבית המקדש, והוא הבטיח ליוסף משיתא שיכנס ויטול מה שיחפוץ. יוסף נכנס והוציא את מנורת הזהב. אמרו לו: 'אין דרכו של הדיוט להשתמש בזה, אלא הכנס שוב ומה שתוציא – יהיה שלך'. יוסף משיתא סירב להכנס פעם נוספת. הוא אמר: 'לא די שהכעסתי לאלוקי פעם אחת, אלא שאכעיסנו פעם נוספת?'. הציעו לו ליטול 'מכס של שלוש שנים' של איזה עיר שיבחר הוא, והוא סירב. הכניסו אותו ל'חמור של חרשים' והיו מנסרים אותו, והיה מצווח ואומר: 'וי, ווי, ווי, שהכעסתי לבורא!'.¹³

טהרת המחשבה

ט. בית המקדש השפיע עמוקות על טהרת המחשבה ושליומות הלב, וכפי שכתב ה'חינוך'¹³ על הפסוק 'ועשו לי מקדש': 'לטהר שם מחשבות בני איש ולתקן לבבם אליו בו'¹⁴.

נקיות מחטא

י. כמה עונג עילאי טמון ברגע אחד ויחיד בו הוא זך וטהור, ללא שום חטא ועוון, נקי ושלם, ללא שום מחיצה חוסמת בינו לאביו שבשמים.

כך בדיוק היה המצב היום יומי בזמן הבית – 'מעולם לא לן אדם בירושלים ועוון בידו'¹⁵.

הלא 'אין מיתה בלא חטא ואין יסורים בלא עוון'. אין חטאים – אין מיתה בלא עת. אין עוונות – אין יסורים.

כמה צרות ויסורים היו נחסכים – אילו זכינו לחיים בלא חטא ועוון, כפי שהיה בעבר.

וצ"ב – שואל הגרי"ש כהנמן – דקות בודדות לפני כן הוא היה מוכן לשתף פעולה עם שונאי ישראל ולעבור על העוון הגרוע מכל, חילול בית המקדש, ולפתע פתאום הוא מוסר את נפשו על קידוש ה'. איך התרחש המהפך האדיר הזה תוך זמן קצר, כהרף עין?

עונה הרב מפוניבז': בפרק הזמן הקצר שיוסף משיתא שהה בבית המקדש, הקדושה הנוראה שינתה אותו כהרף עין, והפכה אותו מעוכר ישראל לאדם קדוש, מבוגד ל'ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה'. 'ילקו"ש (פר' תולדות רמז קטו). ראה מתוך האור (בין המצרים עקנ"ב).

13. מצוה צה.

14. ראה להלן.

15. מד"ר (כא, יט).

‘על זה היה דווה ליבנו על אלה חשכו עינינו’¹⁶.

יא. הגאון מוילנא היה אומר: השגה בתנאים ואמוראים יש לי קצת, אבל השגה ביהודי פשוט שהיה בימי בית המקדש – אין לי. היה זה יהודי שקם בבוקר ללא חטא, שכן קרבן התמיד כיפר לו על כל חטאיו¹⁷.

שליטה בשרפי מעלה

יב. בזמן שהיה המקדש קיים רבים מבני ישראל היו שולטים בצבא השמים, במלאכים ובשרפי מעלה.

בשעת הצורך הם היו שולחים אותם להלחם עבורם ולבקש מהם לעשות דברים שאין ביכולת בן אנוש לעשותם¹⁸.

16. ראה להלן פרק ‘על זה היה דווה ליבנו’.

17. כמבואר במדרש רבה (כא, יט): ‘א”ר יהודה בן ר’ סימון: מעולם לא היה אדם לן בירושלים ובירו עוון. כיצד? תמיד של בין הערביים מכפר על עבירות שנעשו ביום...’.

18. במד”ר (איכ”ר ב, ה) מובא, שבני ירושלים התהללו ואמרו כי השונאים לא יוכלו לעמוד כנגדם, מאחר והם יגייסו את צבא השמים לעזרתם. האחד אמר, כי הינו יכול להזעיק מלאכים אשר יקימו חומה של מים סביב ירושלים. השני אמר, כי ביכולתו להקים באמצעות שרפי מעלה חומה של אש סביב העיר. ואילו השלישי הודיע, כי ימנע את כניסת השונאים באמצעות חומת ברזל שיורה למלאכים להקים סביב העיר.

חז”ל מספרים, כי חנמאל, דודו של ירמיהו, גייס את צבא מעלה במלחמה כנגד הבללים, כאשר הוא משביע את מלאכי מעלה ומורידם אל החומות כשהם מזויינים בכלי מלחמה. אלא שהקב”ה אמר: ‘כלום מבקשים אתם להשתמש במלאכים שלי בכדי למנוע את קיום רצוני ולהרשות לעצמכם להמשיך לחטוא כנגדי? היו לא תהיה!’, ומיד שינה את תפקידיהם של המלאכים, כאשר מלאך הממונה על האש – נהיה עתה ממונה על המים, וכן הלאה, כך שכאשר השביעו

מקור הגבורה והכח

יג. כשבית המקדש היה קיים הוא הפיק כח וגבורה בלתי נתפסים לבני דורו. ומשחרב בית המקדש איבדנו את אותה גבורה¹⁹.

מקור הברכה

יד. בזמן שהמקדש היה קיים, כשעם ישראל עשו רצונו של מקום – הם היו מקבלים את מזונם ממקום העליון, משולחן המלך, וכל הסעודה מתוקנת להם, וכל העמים היו מקבלים רק את השאריות.

משנחרב בית המקדש – התהפך הדבר, כל הגויים נוטלים פי שנים, וישראל ניזונים מהשאריות²⁰.

טו. הברכה ששרתה בתבואה בזמן שהיה המקדש קיים היתה כה רבה – עד שמסאה אחת של חיטים יכלו להוציא סאה סולת, סאה קמח, סאה מורסן, סאה סובין, סאה קיבר, סאה גנינים²¹.

טז. בזמן שבית המקדש היה קיים – מיבול הענפים של גפן אחד הוציאו שש מאות חביות של יין²².

תושבי ירושלים את המלאכים כי יבצעו פעולות כאלו ואחרות אשר למיטב ידיעתם היו בתחום סמכותם – לא ענו המלאכים, שכן תפקידם כבר השתנה ומעתה לא היתה להם כל גישה לתפקידים אלו.

19. לדוגמא: הכהן היה אוזח את 'מוראת' העוף (ופק שהוסר מהעוף העולה לקרבן), שמשקלה קל עד מאוד, ומשליכה מקרן מערבית דרומית של המזבח – עד לקרן מזרחית דרומית, מרחק שלושים ושתים אמות, פעולה הכרוכה בגבורה גדולה עד מאוד, שכן דרושים כוחות עצומים בכדי להשליך דבר כה קל למרחק כה גדול.

20. זוה"ק (תרומה קנב, ב).

21. ראה להלן.

22. שם.

פרק כד

מקום 'גילוי שכינה'

א. 'גילוי שכינה' ברמה הגבוהה ביותר היה במעמד הר סיני, בו פתח ה' את כל הרקיעים והראנו כי אין עוד מלבדו – 'אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלוקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד'. 'גילוי שכינה' זה המשיך גם במשכן, וכפי שנאמר: 'וכבוד ה' מלא את המשכן', וכפי שבמעמד הר סיני ה' השמיע את קולו, כך גם במשכן, מבין שני הכרובים, היו שומעים את קול ה' מדבר אליהם¹.

בבית ראשון ראו זאת בכל עת ובכל זמן, אם זה על ידי האש שנפלה מן השמים ונשארה על המזבח רבוצה כארזי² – 'וכל בני ישראל רואים ברדת האש וכבוד ה' על הבית ויכרעו אפים ארצה'³, אם זה על ידי האורים ותומים, אם זה על ידי השערים שהיו נפתחים מאליהם בשבתות ובראשי חדרשים – 'ומכיון שהיו עומדים שם ורואים הדלתות נפתחים מאליהם יודעים ששכינתו של הקב"ה בו, מיד היו כורעים ומשתחוים'⁴, אם זה על ידי הארון שלא תפס מקום, שכן שטח קודש הקדשים היה כ' על כ' אמה, ואף לאחר שהכניסו לתוכו את הארון נשאר י' אמות לכל צד, כאילו אין ארון⁵, אם זה על ידי הכרובים, שהיו משתנים מאליהם לפי מצבם של עם ישראל: כאשר

1. ראה רמב"ן (ריש פרשת תרומה).

2. יומא (כא, ב).

3. דברי הימים (ב, ז).

4. יחזקאל (פרק מו); פרקי דרבי אליעזר (פרק נא).

5. ב"ב (צט, א) ומהרש"א (שם).

היו עושים רצונו של מקום – פני הכרובים היו איש אל אחיו, וכאשר לא עשו רצונו של מקום – הכרובים פנו לבית.

אכן גם בבית שני היה גילוי שכינה פעמים רבות. חז"ל מספרים שבימי עזרא עמדו וגזרו על עצמם להפריש תרומות ומעשרות, וכתבו תקנה זו בספר בחתימת בית הדין, והניחו את הספר סגור וחתום בתוך העזרה, ולמחרת מצאוהו חתום על ידי בית דין של מעלה, שהסכים הקב"ה עמהם.⁶

ב. בזמן המקדש היה גילוי שכינה לכל העמים, בראותם את כל ערי ישראל מתרוקנים מיושביהם ברגלים⁷, כאשר בתייהם מלאים כל טוב⁸, ואין זר שיקרב לפתח ביתם⁹, מפני שמלאכים בדמות אדם ירדו משמים לשמור על כל רכושם¹⁰.

ג. בזמן שהמקדש היה קיים, היה על כל אדם שרוצה לעלות לבית המקדש לגמוע מרחקים עצומים, שהרי ארץ ישראל היתה ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה; 'והאיך היו יכולים להביא קרבנותיהם, כי רחוק הדרך מאוד?' – שואל רבי יהונתן אייבשיץ¹¹ –

6. תנחומא (ויחי ח וברור"ר ד, ה).
7. ובפרט במוצאי שנת השמיטה, כאשר נצטוו כל ישראל להקהל, אנשים נשים וטף, ולא נותר בישוב עד אחד.
8. ושדות וכרמים ובהמות רועות.
9. אין תקדים למצב כזה שהעירה מרוקנת מכל תושביה, וזרים יכולים לכובשה בקלות, ולפחות השכנים יכולים לשדוד ולבזוז את הרכוש, ובעלי חיים יכולים למצוא בקלות את מזונם בכל היבול המבורך כשאין מי שירחיק אותם.
10. ובירושלמי (פאה ג, ז) ושה"ש (ז, א) מסופר על נחשים ואריות שהיו מגיעים לשמור על רכושם מפני שכיניהם הרעים. ובבבלי (פסחים ח, ב) שנינו: 'ולא יחמוד איש את ארצו' – 'מלמד שתהא פרתך רועה באפר ואין חיה מזיקתה, תרנגולתך מנקרת באשפה ואין חולדה מזיקתה'.
11. תפארת יהונתן (דברים יב, ה).

והוא עונה: 'כי כל אדם שרצה לעלות לירושלים, היתה לו מיד קפיצת הדרך'.

ד. שלמה המלך היה מקריב למעלה מאלף קרבנות ביום על גבי מערכת המזבח שהיתה בסך הכל אמה על אמה.

הדבר התאפשר משום שהאש שירדה מהשמים היתה ממהרת לשרוף את בשר הקרבנות.

יוצא איפוא, כי כל בהמה נשרפה ונתעכלה לחלוטין, על כל בשרה, עצמותיה ואבריה, במשך חצי דקה לכל היותר¹².

ה. רצפת העזרה, שהיתה מרוצפת באבנים, בלעה בדרך נס את כל כלי החרס שנשברו עליה.

כידוע, קרבנות שהתבשלו בכלים – אוסרים את הכלים, והואיל וכלי חרס לא ניתנים להגעלה, הכהנים היו שוברים אותם בעזרה. בדרך הטבע היתה העזרה אמורה להתמלא שברי חרס, אך נעשה נס, ורצפת העזרה היתה פותחת את פיה ובולעת את כל השברים.

לא רק כלי החרס היו נבלעים במקומם, אלא גם מוראה ונוצתה של עולת העוף ודישון המזבח הפנימי ודישון המנורה שהונחו במזרחו של כבש – היו נבלעים במקומן¹³.

ו. כל העולם כולו היו רואים את עשן הקטורת מתמר ועולה כמקל מהמשכן עד לרקיע השמים, ואפילו כל הרוחות שבעולם – לא היו מזיזות אותו ממקומו¹⁴.

12. הפלא ופלא (עמ' סא).

13. יומא (כא, ב).

14. תנחומא (פר' פקודי).

ז. הקדושה וגילוי השכינה היו בעוצמה כזו – שאפילו עופות השמים הרגישו בהם ולא היו פורחים מעל בית המקדש¹⁵.

ח. במשך כל ימי בית המקדש הראשון, שום עוף לא פרח עליו אפילו פעם אחת, משום שהשכינה היתה שרויה בתוכו.

בבית המקדש השני – חכמים חששו שמא יפרחו עליו עופות, ולכן עשו 'כליא עורב'¹⁶.

ט. במשך כל שנות בית המקדש, מעולם לא ניזוק ולא נפגע אדם בירושלים, לא נפלה דליקה ולא מפולת¹⁷.

כמו כן, מעולם לא נצרך אדם לצאת מירושלים כדי לחפש פרנסה, ולכל תושבי ירושלים היתה תמיד פרנסה ברווח ולא בצמצום¹⁸.

פרק כה

מקום 'חי'

א. בית המקדש התנהג כמו 'חי' ולא כמו 'דומם'¹. כך התנהגו 'שערי המקדש', שכאשר שלמה המלך ביקש להכניס את הארון לבית קדשי הקדשים דבקו שערי קודש הקדשים זה לזה, וכשאמר להם שלמה 'שאו שערים ראשיכם ויבוא מלך הכבוד' – רצו השערים

15. ראה תוס' ערבין (ו, א, ד"ה כליא עורב).

16. תוספות (שם).

17. אבות דרבי נתן (פרק לה).

18. רש"י (אבות פ"ה, מ"ה).

1. ראה גר"א (חידושי הלכות שבת ל, א). וכך אומרים בנוסח תפילת יום הכיפורים: 'אשרי עין ראתה זבול המתוכן, חי בו שכן', כלומר: בית המקדש היה מקום חי ונושם.

לבולעו², וכאשר רצה נבוכדנצאר להכנס לקדשי הקדשים – ננעלו שערי ההיכל עד שיצאה בת קול ובקשה מהם להפתח³, ולאחר שהיתה העזרה מתמלאת משוחטי הפסח – היו ננעלים דלתות העזרה מאליהן⁴.

כך התנהגו גם הכרובים, בדיוק כמו אדם חי. בזמן שעם ישראל עשו רצונו של מקום – הם פנו איש אל אחיו, ובזמן שלא עשו רצונו של מקום – הם הפכו פניהם לבית⁵.

כך נהגה גם רצפת העזרה, שכל שברי הכלים שנתבשלו בהם קדשי קדשים היו נבלעים במקומם, כלומר רצפת העזרה היתה פותחת את פיה ובלעת אותם⁶.

כך נהג גם המזבח וכבש המזבח, שהיו בולעים את מוראה ונוצתה של עולת העוף ואת דישון המזבח הפנימי והמנורה⁷.

שטח המקדש גדל לפי הצורך: עומדים צפופים, ומשתחווים רווחים, באופן שיש ארבע אמות בין כל אחד ואחד⁸.

בשעת הצורך – העזרה פשוט דיברה בקול צווחה, כגון: 'צאו מכאן

2. עיי"ש בדברי הגר"א שהשערים ידעו ששלמה לא התכוין לעצמו, אלא רצו שיפרש את דבריו כדי שהעולם לא יטעו.

3. תרגום שני (אסתר א, ג).

4. כפי שאמרו חז"ל (פסחים סד, ב), שעם ישראל היו נכנסים לעזרה עם הכבשים שהביאו לשחוט, והיו שם כל כך הרבה בני אדם וכבשים ולא היה שייך שיכנסו בדרך הטבע, אך הם היו נכנסים עד שהדלתות היו נסגרות באופן נסי.

5. ב"ב (צט, א).

6. יומא (כא, א).

7. יומא (שם).

8. אבות (ה, ה) ויומא (שם).

בני עלי שטימאו את היכל ה' 9, וכן כל פעם שעשו נגד התורה או דברי חז"ל העזרה היתה צווחת 10.

גם מיני מגדים של זהב שנשתלו במקדש על ידי שלמה המלך – היו מגדלים פירות מזהב, וכשהרוח היתה מנשבת בהם – היו נושרים פירותיהם 11, וכיון שנכנסו אויבים להיכל – יבשו, וזהו הנקרא 'זהב פרוים' שעושה פירות, וזהו 'גפן של זהב', שנצרכו שלוש מאות כהנים לפנותה 12.

גם הברדים שהיו במשכן ובמקדש האריכו והתקצרו לפי הצורך 13. כשטיטוס הגיע לבית המקדש, הוא נכנס לבית קדשי הקדשים, הציע ספר תורה ועבר עבירה, לקח חרב ודקר את הפרוכת, והיה מבצבץ משם דם 14.

שואל רבי אייזיק שר: איך באמת יצא דם? ומשיב, שבית המקדש היה גוף חי! 15.

9. פסחים (נז, א).

10. יפה עיניים (שם).

11. יומא (לט, ב).

12. ירושלמי (יומא ד, ד).

13. במד"ר (יא, ג).

14. גיטין (נו, ב).

15. מתוך האור (בין המצרים עמ' טו).

במסכת תענית (כט, א) שנינו: 'בשבעה נכנסו נכרים להיכל ואכלו וקלקלו בו שביעי ושמיני', כלומר: ב' ובח' באב נכנסו הגויים וביזו את בית המקדש, אך הקב"ה שתק להם והם לא נהרגו בשל כך, 'ותשיעי סמוך לחשכה הציתו בו את האור, והיה דולק והולך כל היום כולו'. האש בערה כל הלילה של עשירי באב ורוב היום העשירי. אמר על כך רבי יוחנן: 'אלמלי הייתי באותו הדור – לא קבעתיו אלא בעשירי, מפני שרובו של היכל בו נשרף; אולם לדעת חכמים: 'אתחלתא דפורענותא עדיפא'.

מקום 'ללא תפיסת מקום'

ב. בית המקדש יכול להכיל את כל האנושות שבעולם בו זמנית. 'הטעם שהיה מחזיק המקדש כל הנכנסים בתוכו, ואפילו אם יכנס כל העולם, משום שהיו קונים שם מדרגה רוחנית, וכל דבר רוחני אינו תופס מקום, כנודע'¹⁶.

ג. כאשר עם ישראל היו מתקבצים בבית המקדש, הם היו עומדים כה צפופים ודחוקים איש באחיו – עד שהיו רגליהם נטולות מן הארץ ועומדות באויר.

אולם, כאשר הם התחילו להשתחוות – נעשה פתאום רווח של ארבע אמות בין כל אחד ואחד, כדי שלא ישמע אחד את חטאי חברו¹⁷.

ד. שטח קודש הקדשים היה עשרים אמה על עשרים אמה; והארון, שהיה שתי אמות וחצי על אמה וחצי, הונח באמצעו.

וצ"ב: מה סברת רבי יוחנן, הלא פשוט הוא שצריך לקבוע את הצום בתאריך שבו התחילה הפורענות ולא בתאריך שבו הסתיימה?

יתרה מזאת: הלא רבי יוחנן עצמו סובר ש'אשו משום חציו', כלומר: חיוב על הנזק של 'אש' הוא תחילת הבערתה. ואם כך, מדוע הוא אומר שצריכים לקבוע את הצום בעשירי?

אלא – אומר רבי אייזיק שר – בית המקדש אינו דומם, כי אם גוף חי, וכפי שלא קובעים לאדם יארציית ביום שבו קיבל את התקפת הלב שלו, אלא ביום שנפטר, כך – סבר רבי יוחנן – לגבי בית המקדש. בית ה' היה מלא בקדושה ובנשמה, וכשהתחילה האש לשרוף – רק התחילה נשמתו לצאת, ורק ביום העשירי היתה יציאת הנשמה שלו. מתוך האור (שם).

16. בעל שבת מוסר בספרו אגדת אליהו (על ירושלמי ביכורים ג, א).

17. ברטנורא (אבות ה, ה) וברש"י (שם).

לפי חשבון פשוט, היה צריך להיות פחות מעשר אמות רווח מקצה הארון עד קירות קודש הקדשים. ואף על פי כן – המציאות היתה, שהמודד היה מוצא עשר אמות חלל ריק לכל כיוון.

נס היה, איפוא, בארון, שלא מיעט כלל את חלל קודש הקדשים¹⁸.

פרק כו

כהנים

א. למרות שבמועדים היו מקריבים רבבות קרבנות נדרים ונדבות – מעולם לא היה 'נותר', והכהנים הספיקו לאכול את כל רבבות הקרבנות בתוך זמן האכילה הקצר.

כדי שהבשר יתעכל במעיהם במהירות מירבית ללא שום צער או כאב – הם היו שותים ממנו השילוח¹.

ב. 'פלא גדול היה בכהנים המקריבים קרבנות בכל יום, שלא היה גופם לבוש אלא הכתונת לבדה, שהיא חלוק, והם סובלים הקור בימות הגשמים, ולא היו מתים'².

ג. בזמן שבית המקדש היה קיים, בכל יום היו הכהנים יודעים אם בני ישראל הינם רצויים ואהובים.

כיצד? בשעה שהם ברכו את העם בברכת כהנים, אם אצבעותיהם

18. יומא (כא, א); בבא בתרא (צט, א).

1. אבות דרבי נתן (לה, ה).

2. רבנו בחיי (שמות כח, מג, ד"ה חוקת עולם).

היו נזקפות מעצמם – אות וסימן כי ישראל רצויים, ואם האצבעות היו כבדות ורק בקושי רב הם יכלו לזקפם – סימן כי אינם רצויים.³

ד. בשעה שהיה אדם מביא קרבן לבית המקדש, הכהן היה מביט על בעל הקרבן עמוקות כדי לוודא שהוא חזר בתשובה. אם הכהן הבין שבעל הקרבן עדיין לא חזר בתשובה כראוי – אזי רמז הכהן ללוויים שיזמרו ניגון שמתאים לשורש נשמתו שיגרום לו לחזור בתשובה.⁴

ה. בעת הקרבת הקרבן היה מוטל על בעל הקרבן לחזור בתשובה. אם הבעלים לא היו חוזרים בתשובה, הקב"ה היה מזמן לכהן המקריב מחשבה שהיתה פוסלת את הקרבן, כדי לגרום לבעלים להביא קרבן אחר, כי הקרבן הקודם היה פסול.⁵

ו. העשן שעלה מקרבנו של אדם צבוע המתחזה לצדיק – לא היה עולה ישר כמקל, אלא היה עולה בעקלקלות. כאשר הכהן המקריב חזה בדבר, הוא היה אומר ללוי ששר בראש המעלות: 'הרף יצר מן השיר'.⁶

3. ילקוט ראובני (פרשת בשלח).

4. מאור ושמש (פרשת קורח, ד"ה ועבד).

בשער יששכר (מאמרי חודש תשרי, מאמר שובה ישראל, אות כ) מובא בשם הדברי חיים, שהכהן היה שואל את בעל הקרבן במה נכשל? 'וסיפר לו האיש (לכהן) בעצבון רוחו במה נכשל, ורמז הכהן ללוויים העומדים על דוכנם והתחילו לנגן בכלי שיר ניגון התעוררות של בכי, ועל ידי גודל התעוררות – בעל הקרבן בכה במר נפש בוידיו וחרטה. וכאשר ראה הכהן לב הבעלים כי כמעט יצתה נפשו בדברו מרוב המרירות – אז רמז ללוויים והתחילו שוב לנגן בכלי שירם ניגון של שמחה כדי שתשוב רוחו אליו, ושחטו הקרבן מיד, ועל כן נתכפר לו'.

5. ישמח משה (צו ה, ח).

6. ברית מנוחה (עמ' יא). הו"ד בילקוט ראובני (ויקרא ד"ה השיר).

פרק כז

קרבנות

א. בשר הקרבן היה נבלע באברים והגוף לא היה מפריש ממנו שום פסולת, בדיוק כפי שהיה במן¹.

ב. בהיות המקדש עומד על מכונו, עם ישראל לא היו צריכים לבקש מחילה זה מזה בערב יום הכיפורים – 'כי מטבע הקרבנות בעצמם לקרב הלבבות ולהשלים ביניהם'².

ג. הקרבן הזקן ביותר בעולם – היה אילו של יצחק אבינו, שנברא בערב שבת של בריאת העולם, והוקרב אלפים שבעים וארבע שנים לאחר מכן.

היו גם פרים בני ארבע מאות ושמונים שנה שהוקרבו בבית המקדש. פרים אלו הם הפרים שנשאו את ארון ה' במדבר ארבע מאות ושמונים שנה לפני כן³.

ואף ש'קרבן זקן' פסול להקרבה, מבארים תוספות⁴ – כי הוראת שעה היתה.

1. 'וענין הקרבן היה כך, כי על ידי האש אשר על המזבח, שהוא למעלה, סר הרע, ונותר חלק הבעלים, ומה שנחנין – כולו טוב. וכן היה המן היורד מן השמים – כולו טוב, כי אין רע יורד מן השמים, ולכן לא היה בו פסולת, ונבלע באיברים. וכן בשר הקרבן נבלע כולו באיברים, ואינו מוציא ממנו פסולת'. רוח חיים (אבות ג, א).

2. חתם סופר (דרשות ח"א, דף לא, ב, ד"ה את זו).

3. תוספות (זבחים נט, א, ד"ה הא).

4. שם.

לדעת הרמב"ם⁵ – בהמה זקנה פסולה להקרבה משום תשישותה, אך אם עדיין כוחה במותניה – מותר להקריבה.

ד. כבשי קרבן התמיד היו שונים משאר הכבשים. הם היו בעלי רגליים גבוהות במיוחד. 'שתי תמידין היו ישראל מקריבין בכל יום, והיו מרכיבין אותן על גבי גמל, והיו רגליהם נוגעות בארץ'⁶.

ה. התורה צויתה שיביאו קרבן דווקא ממין הבהמה ולא ממין החיה. הסיבה לכך היא, משום שאדם מתגלגל דווקא בבהמה ולא בחיה⁷.

לחם הפנים

ו. לחם הפנים היה שוהה על גבי השולחן משבת לשבת, וכשסילקו אותו לאחר שבוע, הוא היה נשאר רך וחם כביום סידורו.

לחם הפנים היה כל כך חם, עד שהיה 'הבל' יוצא ממנו, כלחם היוצא עתה מן התנור, ולכן נס זה היה ניכר לא רק לנוגעים בלחם, אלא גם לעומדים מרחוק⁸.

קרבנות הפסח

ז. הקרבת כל קרבנות הפסח נעשתה בחלוקה של שלוש כיתות. כאשר הגיע זמן הקרבת הקרבן, היו הכהנים פותחים את דלתות העזרה, והיו מכניסים עד שנתמלאה העזרה במקריבי קרבנות, ואז היו סוגרים את הדלתות.

5. ראה משנה למלך (איסורי מזבח ב, ו).

6. ילקוט שמעוני (פנחס רמז תשעז).

7. מדרש תלפיות (אות ג, ענף גלגול), בשם ספר 'ציוני', בשם המקובלים.

8. יומא (כא, ב) וריטב"א (שם).

לאחר שסיימו את הקרבת הקרבנות, היו פותחים את דלתות העזרה לכת השניה, ולאחר מכן לכת השלישית.

שטח העזרה היה אחת עשרה אמה על מאה ושלושים וחמש אמות, ולתוך שטח זה היו נכנסים מליון מאתיים איש, הם וקרבנותיהם, בשלוש פעמים⁹.

ח. מעולם לא אמר אדם לא מצאתי תנור לצלות בו את קרבן הפסח, זאת למרות שכל עם ישראל היו נזקקים לתנורים לצליית פסחיהם, ולמרות שהיו רק כמה שעות בודדות לצליית הפסח¹⁰.

ט. כשאגריפס המלך רצה למנות את עם ישראל, הוא ביקש מהכהן הגדול שימנה עבורו את קרבנות הפסח שהוקרבו באותו יום, וכך ידע את מספרם.

הכהן הגדול נטל כליה אחת מכל קרבן, כדי לספורם, ונמצאו ששים רבוא זוגי כליות, כפליים מיוצאי מצרים, כלומר: מליון ומאתים אלף קרבנות פסח הוקרבו¹¹.

והואיל ועל כל קרבן מנויים לפחות עשרה אנשים, הרי שהיו בירושלים לכל הפחות שנים עשר מליון איש.

וכל אלו היו צריכים לאכול את קרבנות הפסח בין החומות, כלומר בשטח מאוד מצומצם¹².

9. ראה הפלא ופלא (עמ' סד).

10. אבות דרבי נתן (פרק לה).

11. זאת מלבד הטמאים ואלו שהיו בדרך רחוקה.

12. שם.

מנחת העומר

י. בעשיית העומר ישנם הלכות רבות הפוסלות את הקרבן אם לא נעשו בדיוק רב, כגון אם הוסיף על מידת העישרון או שחיסר ממנה, וכן אם קמץ זר, או אפילו מחוסר בגדים, או מחוסר כיפורים, או שקמץ בשמאלו, או שקמץ ועלה בידו דבר שהתערב בו, ואפילו קורט של לבונה – פסול, ועוד כהנה וכהנה פסולים רבים.

וראה זה פלא: מעולם לא נמצא שום פסול בעומר¹³. 'וכי יש לך נס גדול מזה שלא יארע אחד מכל אלו לעולם, ושלא יהיה הקומץ חסר מעט או יותר מעט, ושלא יהיה שום גרגיר מעורב בו לעולם. אין פלא ואין נס גדול מזה שיהיה כן לעולמים'¹⁴.

אש המזבח

יא. במשכן – כל העם ראה כיצד האש יורדת משמים ואוכלת את הקרבנות, ומיד נפלו על פניהם.

כך גם היה בבית המקדש הראשון¹⁵. האש היתה יורדת משמים על גבי המזבח, ולאחר ששרפה את הקרבן היתה נשארת על המזבח בצורת ארי רובץ.

אש זו – 'היתה ברה כחמה, ויש בה ממש, ואוכלת לחין כיבשין, ואינה מעלה עשן'¹⁶.

13. מסכת אבות (ה, ד).

14. שו"ת הרשב"א (ח"א סימן נב).

15. שנאמר (דברי הימים ב, ז): 'וכל בני ישראל רואים ברדת האש וכבוד ה' על הבית ויכרעו אפים ארצה'.

16. יומא (כא, ב).

כל האמור היה גם בבית שני, פרט לכך שהאש היתה רבוצה ככלב ולא כארי¹⁷.

לדעת ה'זוהר'¹⁸, כאשר הקרבן היה מתקבל ברצון לפני בורא עולם – היתה יורדת משמים אש כדמות אריה. או אז האש העליונה היתה יורדת כנגד האש התחתונה, ומתחברות זו עם זו. אך אם הקרבן לא היה מתקבל ברצון – היתה יורדת אש כדמות כלב חצוף שהיתה רובצת על הקרבן.

יב. מזבח העולה היה עשוי עצי שטים מצופים נחושת בעובי דינר זהב, והאש היתה נמצאת תמיד על המזבח לא תכבה, ולמרות זאת הנחושת לא היתה נתכת והעץ לא היה נשרף¹⁹.

מעין נס זה אירע גם במזבח הזהב, שהיה עשוי עצי שטים מצופים זהב, ובכל יום היה הכהן מפזר עליו גחלים לוחשות וסממני הקטורת, ולמרות זאת הזהב לא ניתך והעץ לא נשרף²⁰.

יג. על פי צורת עלייתו של עשן המערכה ביום הכיפורים – היה הכהן הגדול יודע כיצד תהיה פרנסת ישראל במשך כל השנה.

'הא כיצד? בשעה שהיה צופה ורואה עשן של מערכה עולה לדרום – היה יודע שהדרום שבע. עולה למערב – היה יודע שהמערב שבע. עולה למזרח – היה יודע שהמזרח שבע. וכן כולם. עולה באמצע הרקיע – יודע שהעולם כולו שבע²¹.

17. ראשית חכמה (שמיני דף לג).

18. שמיני (דף לג).

19. רבנו בחיי (ויקרא ו, ג). וכן מבואר במדרש (ויקרא רבה ו, ה): 'קרוב למאה ושש עשרה שנה היתה האש מתוקדת בו; עצי – לא נשרף, ונחשתו – לא ניתך'.

20. ראה הפלא ופלא (עמ' סה).

21. מדרש רבה (ויקרא כ, ד).

פרק כח

על זה היה דוה ליבנו

א. אין ספור מדרגות איבדנו עם חורבן בית המקדש, הן ברוחנות והן בגשמיות.

בזמן שהיה המקדש קיים כל דבר ודבר היה בעוצמה מקסימלית, ומשחרב – נותרו לנו שאריות מזעריות, בבואה דבבואה דבבואה, בבחינת אין ואפס¹.

תורה

ב. משחרב בית המקדש – חסרה תורה בתפארתה, חסרה מתיקות התורה, חסרה הבנה בשלמותה, ולא נותר לנו אלא בבואה דבבואה מרוממות התורה, מכל הפסגות שהתורה מביאה את ההוגה בה, מהאור האדיר הזורח מעוסקיה, מהאש הרוחנית שבוקעת ועולה עד לב השמים כבמעמד הר סיני.

אחת הסיבות העיקריות שאנו מבקשים 'יהי רצון מלפניך שיבנה בית המקדש במהרה בימינו' – היא בשביל 'ותן חלקנו בתורתך'. אותה תורה שהיתה כימי עולם, שנזכה לחוש את טעמה המשכר².

ג. כל ההשגות שיש לנו בתורה עכשיו, ביחס למה שהיה במקדש,

1. ראה להלן.

2. וזה הקשר בין שתי בקשות צמודות אלו.

זה בבחינת אין ואפס, וכפי שנאמר³: 'מלכה ושריה בגויים אין תורה' – בלי בית המקדש אנו במצב של 'אין תורה'⁴.

ד. איבדנו את חכמת התורה שהיתה מצויה בתוך מסכתות שלמות ומפורטות, ועתה לא נותרו בידינו אלא ששה סדרים בודדים.

אילו היו בידינו את כל אותם סדרי משניות שהיו בזמן הבית, היינו מוצאים את כל חכמת התורה כלולה בהם⁵.

ה. בעת חורבן בית מקדשנו – איבדנו את האפשרות לזכור בחדות ובבהירות את כל התלמוד.

איבדנו גם את החכמה לסבור סברות בתלמוד ולהבינו על בוריו, להעמיק עד השורש והיסוד ולכוין לכוונתם של בעלי התלמוד⁶.

מעיינות הדעת

ו. מאז שחרב בית מקדשנו נסתמו מעיינות הדעת אשר פינו במלוא עוז, איבדנו את חכמת החכמים ואת נבואת הנביאים. כל מבועי החכמה המופלאה שהיתה בעת ישבו ישראל על אדמתם – אבדה ואינה. נהרות של שפע חכמה ותבונה – אינם עוד⁷.

נבואה ורוח הקודש

ז. בחורבן בית מקדשנו איבדנו את רוח הקודש והנבואה, שהם היו

3. איכה (ב, ט).

4. הגר"ג אדלשטיין (דרכי החיזוק עש"מ).

5. ראה להלן.

6. שם.

7. שם.

את הקשר הישיר עם בורא עולם, שבאמצעותם נמסר דבר ה' לעם בכל דבר ודבר⁸.

ח. כיום, אנשים רבים היו מוכנים לתת ממון רב כדי שיתאפשר להם לשטוח את מצוקותיהם וספיקותיהם בפני נביא שמקבל ישירות מבורא עולם את כל התשובות והפתרונות⁹.

מה יכול להיות נעלה יותר מנביא שמורה לאדם את הדרך אשר ילך בה ואת המעשה אשר יעשה¹⁰.

אמונה

ט. איבדנו את מדרגות האמונה השלמה מבלי לעשות כל השתדלות גשמית מכל סוג שהוא. אמונה שגרמה לאדם להשליך יתבו באופן מושלם על בוראו לבלתי דאוג כלל את דאגת הפרנסה¹¹.

תפילה

י. בחורבן בית המקדש איבדנו את סגולת קבלת התפילות. השערים אשר היו מחברים את בני ישראל לאביהם שבשמים בעת קראם אליו – ננעלו בעת שנחרב בית המקדש¹².

יא. 'משחרב בית המקדש ננעלו שערי תפילה'. כיצד נראו 'שערי תפילה' כשהם פתוחים? פשוט, כל תפילה אמיתית עשתה את דרכה היישר אל עבר כסא הכבוד, מבלי שתתקל בשערים נעולים.

8. ב"ב (יב, א).

9. על חומותיך (עמ' ח).

10. שם.

11. ראה להלן.

12. ב"מ (נט, א) ומדרש"א (שם).

אילו היתה לתפילתנו כח לבקוע שערים – כבאותם ימים בהם פתוחים היו שערי תפילה לרווחה – כל התלאות והיסורים היו יכולים להמנע¹³.

יב. הואיל וננעלו שערי תפילה לאחר החורבן – שוב אין התפילה משפיעה קרבת אלוקים ברמה גבוהה כבזמן המקדש.

פרט לנעילת שערי תפילה, גם נפרסה חומת ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים. חומת ברזל זו אוטמת את הקדושה והדביקות בה' כמעט לחלוטין¹⁴.

שלימות המידות

יג. איבדנו את האפשרות להיות מושלמים במידות טובות, משום שבטלה קדושת הארץ המיוחדת שהשפיעה מידות טובות על כל אחד כפי דרגתו¹⁵.

תשובה

יד. איבדנו את הכח של 'המאור שבה מחזירן למוטב'. כשהיה המקדש קיים – אם עם ישראל היו עוסקים בתורה כראוי, גם אם הם היו עוברים על כל העברות שבעולם, כולל ג' העבירות החמורות, המאור שבתורה היה משפיע עליהם לחזור בתשובה ולתקן את כל העבירות, והיה נמנע חורבן הבית¹⁶.

13. על חומותיך (עמ' ח).

14. ברכות (לב, ב).

15. נדרים (כב, ב).

16. ראה פתיחתא דאיכ"ר ב עה"פ (ירמיה טז, יא) 'ואותי עזבו ואת תורתי לא שמרו'.

טו. בית שני נחרב מחמת חטא נסתר, בלתי ידוע, והואיל 'ולא נתגלה עוונם לא נתגלה קיצם'. עוון 'שנאת חנם' נחשב לעוון לא ידוע, מכיון שהארם חושב שהשנאה היא מוצדקת, ולפעמים אף נדמה לו שהוא מקיים מצוה בזה, אבל באמת זוהי 'שנאת חנם', ומכיון שזה חטא לא גלוי – לא משתדלים לתקן אותו, ולכן לא נתגלה הקץ ואנו נמצאים בגלות עד היום¹⁷.

שם המפורש

טז. מיום שחרב בית המקדש פסקו להשתמש בשם המפורש, ומשתמשים רק בשם שאינו שלם, והואיל ואין השם שלם – גם הכסא אינו שלם¹⁸.

שפע גשמי

יז. חסרונן של כל ההשפעות הרוחניות – משפיע ישירות על כל ההשפעות הגשמיות, ואין יום שאין בו קללה, והעולם הולך ונחסר¹⁹.

יח. בחורבן איבדנו את התואר 'בנים על שולחן אביהם'. בזמן שבית המקדש היה קיים – עם ישראל היו בדרגת בנים שיושבים עם האב ליד השולחן ומשוחחים עמו על כל מה שמעיק להם, ומקבלים ממנו כל מה שהם צריכים. הם לא רק האמינו בזה, אלא הם הרגישו את זה בחוש – ממש כמו ילד עם אביו. ומיום שחרב בית המקדש חסרנו זאת, והרינו כבנים שהתרחקו וגלו מעל שולחן אביהם²⁰.

17. הגר"ג אדלשטיין (דרכי החיזוק עשמ"ג).

18. עירובין (יח, ב).

19. סוטה (ג, א).

20. דרכי החיזוק (עמ' שסג, שסו).

ט. כשנחרב בית המקדש איבדה הבריאה אוצרות אשר לא יסולאו בפז:

היא איבדה את התולעת שמיר, אשר גודלה אינו אלא כשעורה, אולם בכוחה לבקע אפילו את האבן החזקה ביותר.

איבדנו את הזכוכית הלבנה מרהיבת העין, אשר היו בה סגולות ותכונות שלא יסלאו בפז.

איבדנו את איכות היין אשר הגיע ממרומי הגולן, שלרוב צמיגותו ואיכותו היה נעשה לגושים כעיגולי דבילה.

איבדנו את המשי האמיתי, המשובח, שכל הטכנולוגיות שבעולם לא הצליחו לייצר כמותו.

איבדנו את הסולת המשובחת, שהיתה כה דשנה ושומנית – עד שדומה היה כאילו נילושה בשמן ודבש.

איבדנו את טעמם המיוחד ושמוניותם של כל הפירות.

איבדנו את הטל שהיה יורד רק לברכה ולא לקללה²¹.

שמירה והגנה

כ. עצם מציאותו של בית המקדש – מנעה את כל הפגעים ואת כל הצרות,

כל צרות הכלל והפרט, כל הרעות והאסונות, כל נחלי הדמעות, מיום שחרב בית המקדש ועד עתה, הכל נובע מחורבן בית המקדש.

כל הקשיים שעם ישראל חווה מידי יום ביומו יכלו להחסך מעמנו אילו רק היה לנו בית המקדש.

21. ועוד כהנה וכהנה. ראה אוצרות אחרית הימים (חלק א, פרק ימות המשיח).

כאשר גדולי ישראל היו שומעים על אסון, עיניהם הזכות מיד היו מביטות אחורה אל חורבן בית המקדש, שהוא שורשו של האסון שהתרחש²².

פרק כט

בית המקדש השלישי

א. בספר 'חכמת התורה'¹ לרבי שלמה קלוגר מבואר, כי בית המקדש השלישי כבר נבנה, והינו עומד כבר על מכונו בהר הבית, אלא שהוא נסתר מעינינו – 'הגידו לי בחלומי, כי באמת בית המקדש העתיד להיות כבר נבנה, וכבר הוא למטה, והוא כבר על הר הבית, רק שכולו הוא גנוז וטמון'².

ב. גודלו של בית המקדש השלישי יהיה כגודלה של כל ירושלים – כפי שהיא כיום³.

22. מדרש איכה רבה (פרק א). ראה מתוך האור (בין המצרים עקב"ד) בשם מקדש מרדכי בביאור המעשה המובא במדרש על אם שלא פסקה מלבכות על בנה שמת בעודו עול ימים, ובכל פעם שהיה רבן גמליאל שומע את הבכי של שכנתו – היה נזכר בחורבן בית המקדש ובוכה עד שנשרו ריסי עיניו מרוב דמעות. רבן גמליאל ידע והבין שאסונה של אותה אשה נובע מחורבן בית המקדש, ומיד היה פורץ בבכי מר על החורבן שגרם לאסון זה ולכל שאר האסונות.

1. פרשת יתרו.

2. ראייה לדבר – מביא הגר"ש קלוגר – 'ממה שעוד בימי הש"ס ראו מלאכי השרת מנסרין נסרים לחומת ירושלים (ב"ב עה, א), ואם ראה הוא יתברך שהגלות יאריך כל כך, מה הוא המהירות שראו אז בצרכי בניינו, ובעל כרחך כבר נבנה רק שאינו נראה'.

3. מהרש"א (בבא בתרא עה, ב ד"ה ירושלים) בשם המדרש.

ג. המקום אשר בו יבנה בית המקדש השלישי לא יהיה במקום אשר בו נבנו שני המקדשות הקודמים, אלא יהיה רחוק מירושלים ארבעים וחמש מיל לצד צפון⁴.

אופן ההגעה אליו

ד. לעתיד לבוא יבוא כל אדם מישראל בכל שבת ובכל מועד ובכל ראש חודש להתפלל בבית המקדש.

ה. כיצד יגיעו המתגוררים בקצוי תבל? 'אלא, העבים באים וטוענים אותם ומביאים אותם לירושלים, והם מתפללים שם בבוקר'⁵.

כהנים ולויים

ה. בזמן שיבנה בית המקדש השלישי – 'לא יהיו צריכים לכהנים ולויים, כי יהיו העדה כולם קדושים בזאת הקדושה'⁶.

ו. 'אילו זכו ישראל – היו כולם כהנים גדולים, ולעתיד לבוא – תחזור להם'⁷.

ז. קדושת עם ישראל לעתיד לבוא תהיה כה רבה, עד שכל אחד ואחד מישראל יהיה ראוי להכנס לקודש הקדשים ככהן גדול ביום הכיפורים⁸.

4. רש"ש (בבא בתרא קכב, א).

5. פסיקתא רבתי (פיסקא א).

6. חתם סופר (דרושים ואגדות עמ' רנג).

7. בעל הטורים (שמות יט, ו) בשם המדרש.

8. פרי צדיק לרבי צדוק הכהן מלובלין (ויקרא, אחרי מות, אות ד).

קרבנות

ח. כשיבנה בית המקדש השלישי במהרה בימינו – יוקרבו כל מליארדי הקרבנות שלא הוקרבו בזמן בו עמד בית המקדש שומם⁹.

ט. כשיבנה בית המקדש השלישי – יקריבו רק תמיד של שחר ולא תמיד של בין הערביים¹⁰.

מסיבה זו נקראת מסכת 'תמיד' בלשון יחיד, ולא מסכת 'תמידין' (כמו 'קנים'), שכן כשיבנה בית המקדש יהיה רק תמיד אחד¹¹.

פרק 5

עם הנצח

א. כל מי שמתבונן בתולדות עם ישראל יכול להבחין בבירור ביד ה' המעמידה בנס את הישרדותה של אומה זעירה זו, שהאריכה ימים יותר מכל האימפריות האדירות שהיו מאז ומעולם¹.

ב. העובדה שעם ישראל חי וקיים חרף כל הנסיונות להשמידו, כל הגזירות וההשמדות, כל הצרות והסבל שהוא עובר – היא מציאות פלאית.

אין עוד אומה ולשון שעברו את אשר עברה האומה הישראלית, ובכל זאת הם שמרו על עצמאותם הרוחנית, מנהגיהם ודתם.

9. המנהיג (הלכות הלל סימן מ).

10. חיד"א (מדבר קדמות מערכת ת אות ג).

11. שם.

1. ראה להלן.

האינדיאנים בטלו מהעולם תוך כמאתיים שנה. רוב התרבות הסינית והיפנית נותרה בגדר פולקלור, אך לא כדת חיה וקיימת. תרבות בני האינקה שהיו בדורם אמריקה – נמחתה מעל פני האדמה, וכנ"ל לדתות הישנות של מצרים, אשור, בבל ופרס. כל אומה שירד קרנה ונכבשה – איבדה את עצמאותה הרוחנית והושפעה מהסביבה עד שלא נותר ממנה מאומה.

רק עם ישראל עבר אלפי שנים של צרות ורדיפות, ובכל זאת נותר קיים פיזית ורוחנית².

ג. כל מי ששכל לו בקרקודו מודה שאין בכוחו של עם ישראל לשמור על קיומו, לולי ש'גדול הרועה ששומרה'.

אין כל הסבר מדוע לא קמות כל אומות העולם סביבותינו למלחמה מכרעת כנגדנו, אך לעומת זאת נלחמות הן זו בזו ומאות אלפים נהרגים.

כל מי שבקי בפרטי מאורעות המלחמות שכבר היו – יודע ומבין שדרך התנהלותן לא היתה טבעית כלל ועיקר, על אף המעטפת הטבעית, כביכול, שעטפה אותן.

כה דק ושברירי הוא כיסוי זה, עד שאפילו בקרב האנשים שאינם שומרי תורה ומצוות נשמעו קריאות גלויות אודות הנסים שליוו את כלל ישראל בכל מלחמותיו.

רק עקשות הלב וקשיות העורף של רשעי עם ישראל גרמו לכך שלא התעוררו כולם להכיר באזלת היד של העם, ובגבורתו וגדולתו של הבורא יתברך³.

2. הגר"י הורביץ – ראש ישיבת אופקים (דולה ומשקה).

3. דולה ומשקה (גלות וגאולה עתקס"א הע' ז).

ד. בספר 'כרם פתחיה' מובא מעשה במלך שהצהיר שהוא אינו מאמין. ניגש אליו אחד ממכריו ואמר לו שביכולתו לשכנעו בנכונות האמונה באמצעות מילה אחת בלבד.

המלך התעניין מאוד לדעת מהי מילת הקסמים שבכוחה לשכנעו, ונענה כי המילה היא: 'היהודים'.

הוכחה זו עשתה רושם חזק מאוד על המלך. מיציאת מצרים עד היום הזה מתמשכת שרשרת ארוכה של ניסים. עמים וממלכות אדירות קמו ושלטו בעולם, ואחרי זמן אבד זכרם: אשור, בבל, מדי, פרס, יון, רומי ושאר המעצמות תמו, ואילו עם ישראל חי וקיים לנצח. רבות התקופות בהן היו שונאינו בטוחים כי עלה בידם להכחידנו מן העולם, ותמיד הצמיח הגזע הנצחי של עמנו את ענפיו מחדש.

וכבר התפעל היעב"ץ ואמר: 'חי נפשי, כי גדול בעיני נס קיום האומה מנס קריעת ים סוף'⁴.

'כשהם עולים – עולים עד למעלה'

ה. כל מי שפוקח עיניים רואה שבורא עולם מנהיג את העולם. צא ולמד: עד שהתחילה ההשכלה – אומות העולם רצו לחקות אותנו. משהתחילה ההשכלה – איבדנו את ה'בכורה'. האומות מאסו בנו לחלוטין. נעשינו 'נגררים' במקום 'גוררים'. 'מושפעים' במקום 'משפיעים'.

כל בוחני הדתות השולטות כיום בעולם – הנצרות והאיסלם – מגלים שיסודות רבים מדתם לקוחים מהיהדות, שיסודה: האמונה בבורא עולם, חלף האלילות שהיתה נהוגה בכל העולם⁵.

4. ראה עוד להלן.

5. וקיימת עד היום במזרח הרחוק ובאפריקה.

'יום מנוחה' – שנשתנה משבת ליום שישי או ליום ראשון, אך סוף סוף תואר ורעיון של מנוחה יש בו, גם אם לא כמנוחת עם ישראל.
'שולחנו של אדם' – כל בני הדתות נוהגים להודות לבורא עולם על האוכל שהניח על שולחנם, ועוד כיוצא באלו.

כל זמן שעם ישראל עמד בקומה זקופה ובגאווה גלויה – למדו אומות העולם מעם ישראל את המוסר והאנושיות, את כל היסודות שבעבודת ה'. משעה שעם ישראל כופף את קומתו והשפיל את עצמו לפני הגויים – נסוגנו אחור, איבדנו את הבכורה, ונעשינו 'מושפעים' ולא 'משפיעים'.⁶

'כשהם יורדים – יורדים עד למטה'

1. בכל מהלך ההיסטוריה, כאשר עם ישראל סטו מהדרך, הקב"ה שלח את האומות להחזירם לדרך הישרה. אם הם הבינו את שורש הצרה ושבּו אל ה' – מיד פסקה הצרה. אם הם לא הבינו – הצרה העמיקה.⁷

6. דולה ומשקה (גלות וגאולה עתפ"ג הע' יא).

7. הנה, בימי הזעם באירופה, היה השינוי בתחילה טיפין טיפין. מאז שעלה הצורר הנאצי לשלטון חלפו שש שנים עד שפתח במלחמה, ומהרגע שהחלה המלחמה חלפו עוד כמעט שנתיים עד שהחלו לטבוח ביהודים בצורה המונית בתאי הגזים. **אולם, בתחילה – השלטון הנאצי גזר גזירות על היהודים, שלכאורה נועדו לעורר את כלל ישראל. אחד האיסורים הראשונים של הנאצים ימח שמם, היה – שאין לפתוח את בתי העסק בשבת. יום זה היה עיקר המסחר באירופה, ועל כן אסרו על היהודים לסחור בשבת מסויימת. וחלף שיתעוררו להבין שהקב"ה מבקש להזכיר להם שיהודי חייב לשמור שבת, ו"לא חרבה ירושלים אלא על שחיללו בה את השבת" (שבת קיט, ב), הכריזו 'מנהיגי' היהודים בארצות-הברית על חרם על סחורות גרמניות! לא זו בלבד שלא נתעוררו לשמור שבת, אלא גם גרמו לתוספת שנאה.**

כמו כן, אסרו הגרמנים על היהודים ללכת לתיאטראות ואופרות, והתירו להם להתאסף אך ורק בבתי כנסיות! ושוב – במקום לחזור אל השורשים היהודיים, לתפוס פלך תפילה ולימוד, חלף שירת עגבים ואירועים שהצניעות רחוקה מהם, הריצו הם שאלה אל אחד מרבני אירופה (מחבר שו"ת שרידי אש), מהו האופן בו יהיה מותר לערוך הרצאות של חולין בבית הכנסת! הקב"ה שלח רמזים לאין מספר, אך במקום להתעורר ולעשות תשובה, העמיקו סרה בחטאיהם ובמשובותיהם.

כמו כן, הנאצים הכריחו כל יהודי להוסיף בתעודת הזהות שלו את השם 'ישראל' לזכר ו'שרה' לנקבה. טעם הדבר היה שהיהודים היו קוראים לבניהם ובנותיהם בשמות גויים מובהקים, היפך 'שלא שינו שמם, לשונם ומלבושם' (ויק"ד פרשה ל"ב אות ה). דווקא הנאצים ימח שמם, הם אלו שגזרו להבדיל ולייחד כל יחיד מכלל ישראל, והוסיפו לכולם שם יהודי מובהק.

עוד אסרו הנאצים על 'נישואי תערובת', והודיעו שגרמני אינו יכול לשאת יהודיה וכן גרמניה לא תינשא ליהודי, וכן אסרו על היהודים לשלוח את בניהם לבתי הספר הכלליים, והתירו לשלוח רק לבתי ספר יהודיים. גם בזאת היו צריכים לשמוח היהודים, שמלאכתם נעשית על ידי אחרים, ומונעים מבניהם ובנותיהם מלהתבולל ולאבד את חיבורם לשרשרת הדורות. אך היהודים באירופה ניסו 'להילחם' כביכול בהקב"ה, עד שבאה עליהם השואה הנוראה.

ובכל התקופה הזו, עד סמוך ונראה לפרוץ המלחמה, אפשר היה גם לצאת מגרמניה ולהינצל מהמיתות המשונות שנגזרו עליהם אחר כך, וכמובן שאפשר היה לעשות תשובה. אם היו פוקחים את עיניהם היו רואים איך הקב"ה מעורר על כל הנקודות הכואבות בקיום המצוות ובצורת החיים בגרמניה – התבוללות, חינוך הבנים, הליכה בחוקות הגויים וכו'. הקב"ה כביכול 'הכריח' אותם לתשובה – שיתכנסו רק בבתי כנסת, לא ילכו עם הגויים לתיאטראות, ישלחו את בניהם לחינוך יהודי ועוד ועוד.

אך יהודי גרמניה לא התחילו לחשוב שמעשיהם הם הגורמים לכל המאורעות הנ"ל. לפי מחשבתם לא יתכן שכל העולם כולו רועש וגועש בגלל העבירות הללו, ובהכרח שלא זה מה שעומד בשורש התכנית האלקית הנרקמת מול עיניהם. על הכל הסכימו לחשוב, רק לא לומר 'חטאים חטאו יהודי גרמניה, על כן לנידה היו'.

כל המתבונן בכך – רואה בבירור את השגחת הבורא יתברך על עם ישראל⁸.

פרק לא

דוד מלכא משיחא

א. מקובל בעולם, שככל שאדם נמצא במעמד רם יותר, הוא מקושר יותר, ורבים סיכויו לקבל עזרה כשיזדקק לה, כי אנשים ירצו לעזור לו מתוך מחשבה שיום יבוא והם יזדקקו לעזרתו, ולכן הוא מרגיש בטוח יותר בעת שיזדקק לעזרה.

אולם, דוד המלך, גדול הבוטחים, הבין שההפך הוא הנכון: ככל שאדם מבין שאין לו שום דרך לקבל את הישועה הנצרכת לו באופן עצמאי, והוא תלוי רק במי שאמר והיה העולם, כך גדולים סיכויו לקבל את עזרתו.

דוד מבקש עזרה מבורא עולם בנימוק: 'כי יחיד ועני אני', אני עני, חסר כל. אמנם אני מלך, אך רק לה' הישועה ולא לאף גורם אחר, לכן למרות עשירותו וגבורתו ושריו וגיבוריו, רק בורא עולם הוא מקור ישועתו, וה' מושיע רק את מי שמרגיש שהוא 'עני', חסר כל, שאין לו שום דבר שיכול לעזור לו מלבד ה' יתברך¹.

ב. דוד המלך חש בכל מצביו שבורא עולם מוביל אותו במטרה להטיב לו. מבחינתו לא היה כל הבדל בין בזמן שהוא היה רועה צאן,

8. ראה עוד להלן.

1. ראה להלן.

או נרדף על ידי שאול ואבשלום, או מלך על ישראל. זאת הסיבה שהוא החזיק מעמד בכל המאורעות הקשים שפקדוהו בכל ימי חייו².

ג. המעלה הגדולה של דוד המלך היא – שהוא הרגיש וידע בבירור מוחלט באופן תמידי שאת הכל הוא קיבל מבורא עולם. שום דבר הוא לא השיג בכוחות עצמו. צבאו החזק, חכמתו, עושרו, מלכותו, מינויו לראש הסנהדרין וכל שאר 'נכסיו' – זה רק בורא עולם בלבד. בכל עת ובכל זמן הוא הרגיש³: 'ה' לא גבה לבי ולא רמו עיני'⁴.

לא אירא רע

ד. דוד המלך לא דאג ולא חשש גם כשהאריזות והדובים הסתערו עליו, גם כשהוא נמלט מפני שאול, גם כשהוא ברח מפני אבשלום ונאלץ לשכב על האדמה, וגם כשהוא היה מלוכף ביסורים נוראים ונתון בסכנות גורליות.

תמיד, בכל מצב בו הוא היה נתון, הוא היה מלא בטחון, רגוע ושלו כתינוק הישן – 'אני שכבתי ואישנה הקיצותי כי ה' יסמכני'.

לפיכך הוא זכה להגנה מלאה – 'אם תחנה עלי מחנה לא אירא לבי, אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח'.

גם איוב חווה תלאות וייסורים, 'יסורי איוב', אך יש ביניהם הבדל מהותי: איוב היה עשיר שהתברך במשפחה גדולה ומפוארת. כל אחד מבני איוב היה עורך בתורנות סעודה בביתו לכל המשפחה. בתום ימי המשתה נהג איוב להעלות עולות כמניין בניו ובנותיו, כדי להרחיק מעצמו כל פורענות.

2. וידעת (עמ' 180).

3. תהלים (קלא, א).

4. לחיות אמונה (עמ' 148).

אולם בסופו של דבר – כל הפחדים והחששות של איוב התגשמו. הוא איבד את הכל, ולקה בכל גופו.

לימים תיאר איוב את יסוריו במילים הבאות⁵: 'כי פחד פחדתי ויאתיני ואשר יגורתי בא לי'. ומבאר רש"י, שאיוב דאג תמיד שתבוא עליו פורענות, ולכן הוא הקריב קרבנות. אולם חששותיו התמידיים של איוב – גרמו לכך שבסופו של דבר הוא הביא את הפורענות על עצמו⁶.

ה. דוד המלך חוזר ומדגיש פעם אחר פעם, כי הוא אינו דואג כלל ממה שאויביו אומרים להורגו וחושבים לטורדו מן העולם, יש לו עסק רק עם בורא עולם ולא עם אף גורם אחר⁷.

פודה ומציל

ו. דוד המלך מעיד: 'גם את הארי גם את הדוב הכה עבדך'. תני רבי נתן: 'ארבע אריות ושלושה דובים הכה דוד באותו יום'. דוד, נער קטן, ללא שום נשק, הורג ארבע אריות ושלושה דובים באותו יום. לא קיים שום הסבר מדעי לתופעה כזו. פשוט כך רצה בורא עולם, והשאר...⁸.

ז. בא וראה מה רבה השפעתה של מידת הבטחון: דוד המלך אמר: 'בך ארוץ גדוד בשמך אדלג שור', ופירש הרד"ק, כי בכח בטחונו הגדול דוד המלך פיצח גרודים עצומים של אנשי צבא וקפץ למעלה מגובה קיר כדי לכבוש את האויב. כלומר, הוא זכה לנסים גלויים

5. איוב (ג, כה – כו).

6. אור הבטחון (עשכ"ט).

7. ראה להלן.

8. הגר"ד קוק (יפרח כשושנה).

המשדרים את כל מערכות הטבע. כיצד? 'בך', 'בשמך'. רק מכח הבטחון⁹.

על מי מנוחות תנהלני

ח. דוד המלך חיבר את המזמור: 'מזמור לדוד בבורחו מפני אבשלום בנו' – בהיותו בן שישים וחמש שנה, לאחר תקופת מלכות בת שלשים וחמש שנה. באותה עת אבשלום בנו מרד בו וביקש להורגו. אבשלום מצליח לצרף אליו את רוב העם ומבקש שיכתירוהו למלך תחת אביו.

למרות שדוד המלך נמצא בשעותיו הקשות ביותר – הוא פותח ב'מזמור לדוד בבורחו מפני אבשלום בנו'. 'מזמור' מבטא שיר ושבחה, הלל וזמרה. הכיצד?

כן. גם עתה 'מזמור'. דוד המלך קיבל את הנסיבות באהבה ובשמחה, כי הוא בטח בה' שיגן עליו מכל רודפיו, כפי שאמר בסיום המזמור: 'לא אירא מרבבות עם אשר סביב שתו עלי. קומה ה' הושיעני אלוקי כי הכית את כל אויבי לחי שיני רשעים שיברת. לה' הישועה על עמך ברכתך סלה'¹⁰.

ט. אנשים חסרי אמונה סובלים מחרדות שאינן מניחות להם לישון בלילות, אולם דוד המלך – גם בשעה שנאלץ לברוח מבנו, גם ברגעים האפלים ביותר בחייו, הוא אמר: 'אני שכבתי ואישנה'. הכיצד? 'כי ה' יסמכני', כי הוא היה סמוך בחיקו – כביכול – של בורא עולם, כתינוק שנרדם בשלווה בזרועות אמו¹¹.

9. שם.

10. אור הבטחון (עש"ל).

11. דוד המלך תיאר את בטחונו בה': 'כגמול עלי אמו' (תהלים קלא, ב). תלותו בבורא עולם היתה כתינוק היונק שהוא תלוי לחלוטין באמו. אחת התופעות המעניינות

ונהדר בכבוד על המרכבה

י. דוד המלך ידע את כל התורה כולה, לאסורי שמעתתא אליבא דהלכתא, והלכה כמותו בכל מקום, אך לא בשל כך הוא נהיה רגל למרכבה, אלא רק כאשר הוא הצליח במבחן האמונה שהקב"ה משגיח על כל מעשי האדם, ולכן הוא השיב לאבישי בין צרויה בעת שרצה לנקום עבורו מאת שמעי בן גרא שחירף את דוד: 'ה' אמר לו קלל'. 'עבור זה נמנו בבית דין של מעלה ומנוהו לדוד שיהא הרביעי מרגלי המרכבה'¹².

עינינו אל ה' אלקינו

יא. אופן הבטחון של דוד המלך היה¹³: 'הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם, כעיני שפחה אל יד גבירתה, כן עינינו אל ה' אלקינו'. אם האדון לא יתן מזון לעבד – הוא ישאר רעב. אם האדון לא יתן מלבוש לעבד – הוא ישאר ערום. העבד תלוי לחלוטין באדון, ואין לו שום דרך לקבל שום דבר אלא מן האדון. עיניו של דוד המלך היו נשואות לבורא עולם, בדיוק כמו שענינו של העבד נשואות אל האדון¹⁴.

בהנקה היא, שתפוקת החלב תלויה בתינוק. כל עוד התינוק חפץ לינוק – גוף האם מייצר חלב, אולם כאשר התינוק מפסיק להתעניין בחלב אם – החלב כבר לא זמין. כך הדבר לגבי התלות שלנו בבורא עולם, ככל שנחפוץ בקשר עם בורא עולם ונוסיף לבטוח בו – כך ה' ירבה להטיב לנו וברכתו תתרבה. לחיות אמונה (עמ' 65).

12. חפץ חיים (שמירת הלשון ח"א, שער התבונה, ו); מס"י עם ביאור חובת האדם (עטר"ב).

13. תהלים (קבר, ב).

14. ראה לכתחילה אמונה ובטחון (פרק יג, עק"ה, 'בטחון דוד').

לגדולתו אין חקר

יב. כשרוד המלך הביט בצבאות השמים – הוא הגיע למסקנה¹⁵:
'כי הוא ציוה ונבראו', כשהוא חזר והביט על נבראי הארץ – הוא
הגיע למסקנה¹⁶: 'כי נשגב שמו לבדו'.

כשרואים את גודל השמש וגבורתה ואת כל צבאות השמים
הגדולים והאדירים – מכירים בה' יתברך, שהרי רק הוא יכול לברוא
נבראים ענקיים כאלו. וכן כשמתבוננים בנבראי הארץ – מכירים במי
שאמר והיה העולם, שהרי בודאי שהם לא בראו את עצמם¹⁷.

צמאה לך נפשי

יג. אין לשער את גודל תשוקתו של דוד המלך לאל חי: 'נכספה
וגם כלתה נפשי', 'צמאה לך נפשי כמה לך בשרי', 'כן נפשי תערוג
אליך אלקים', 'צמאה נפשי לאלקים לאל חי מתי אבוא ואראה פני
אלקים'¹⁸.

15. תהלים (קמח, ד).

16. תהלים (קמח, יג).

17. רבי ירוחם ליבוביץ (דעת חכמה ומוסר ח"א מאמר 19). הוא הוסיף, שככל שהנברא יותר
זעיר (כשממית, נמלה, יתוש), כך רואים יותר את חכמת הבורא, שכן ביצורים זעירים
כאלו כמעט ואין גוף, ואעפ"כ טמונה בהם חכמה עצומה. כשרואים לדוגמא את
הנמלה, שהיא מלאת חכמה (משלי ו, ו), הרי זה כאילו רואים חכמה בלא גוף.
ברואים כאלו הם כמעט בגדר חכמה בלי נברא, ובהם רואים 'כי נשגב שמו לבדו'.
18. דוד המלך מביע את תשוקתו לבורא עולם כצמא שהולך במדבר, בארץ ציה בלי
מים; וידוע שהצמא זה מהדברים הכי קשים בעולם, קשה יותר מרעב. אדם צמא
מרוכז רק בצמא ובהשתוקקות לקצת מים כדי ללחלח את שפתיו ולהסיר את
היובש. וכל כך היתה תשוקתו של דוד המלך, עד שאפילו בארץ ציה בלי מים,
שהצמאן מעביר כל מחשבה אחרת, מכל מקום גם שם 'צמאה לך נפשי כמה
לך בשרי'. מס"י עם ביאור חובת האדם (עתק"ה).

מי שמגיע לתשוקה כזו – הוא טועם בעולם הזה מעין עולם הבא.
'לשמך ולזכרך תאות נפש'¹⁹.

פרק לב

זכרון יום המוות

א. 'יזכיר לו יום המיתה' הוא כלי רב עוצמה נגד היצר. חולים סופניים רבים מביטים על עצמם באור שונה לחלוטין. השקפתם על החיים משתנה באופן קיצוני. הם מסוגלים להפסיק להתייחס לפרטים חסרי ערך ולחדול בקלות מדברים שליליים. הם מגלים לפתע את ערכם האמיתי של החיים¹.

ב. הדמיות יום המיתה מועיל פלאות נגד היצר הרע: דמיון את הפרידה מהמשפחה, את ההלוויה שלך, את קולות המלווים אותך לקבר באומרים 'יושב בסתר', את המספידים אותך, את חזרת המלווים לביתם, את חזרת אשתך ובניך לביתך, את הנטלה והדלי שעומדים ברחבה שלפני הבית, את ה'שבעה'...².

ג. כתוב בספרים הקדושים, כי המחשבה על יום הפטירה גורמת לשמחה, וכפי שנאמר: 'ותשחק ליום אחרון'.

מתברר שההשתחררות מהגוף המסורבל הוא ענין של לכתחילה, ולא רק בדיעבד, 'כי טוב – זה יום המוות'³.

19. ראה לכתחילה כיסופין (פרק ב, עקי"ב, 'לשמך ולזכרך תאות נפש').

1. חולים רבים אומרים: 'חבל שהיינו צריכים לחלות ולהגיע עד שערי מוות, בכדי להעריך את החיים'.

2. ראה להלן.

3. מד"ר (פר' בראשית).

ד. חז"ל אמרו, כי בכוחו של 'זכרון יום המוות' לנצח את היצר הרע. עצת חז"ל זו היא בטוחה במאת האחוזים.

ומעתה יש לשאול: הלא עינינו הרואות כי רבים הם האנשים המודעים לעובדה שביום מן הימים יחדל גופם לתפקד עלי אדמות, ולמרות זאת אין הם משנים את דרכם?

כשנדייק בדברי חז"ל נמצא, כי הם הדגישו: 'יזכיר לו יום המיתה'. הם לא אמרו: 'יזכיר לו את המיתה', אלא 'את יום המיתה', את היום האחרון עלי אדמות.

ואכן, התבוננות על אותו יום גורלי שבו נפרד כל אדם מעולמנו, פועלת רבות. אדם שידמיין בעיני רוחו מה דמות תהיה ליומו האחרון, ומה יהיו תחושותיו והרגשותיו בשעותיו האחרונות, תועיל לו מחשבה זו להתגבר על יצריו ולהתעלות בדרגות רוחניות.

אדם שרופאיו הודיעו לו שעיתותיו בעולם הזה ספורות, אחרי שכל מאבקיו להמלט ממצב זה עלו בתוהו, ובהכרתו מתבהרת תמונת הקץ הקרב ובא, מזניח את כל ההרגלים הרעים משכבר הימים, מנצל כל רגע להתעלות רוחנית, וכל כולו נתון לחשב חשבון עולמו, תוך כדי צלילה בתוך ים הזכרונות, על מנת לדלות משם מעשים רעים ומחדלים, כדי להיפרד מהם כל עוד הנר דולק.

אדם שמשכיל להפוך את תחושת יום הפטירה ממאורע חד פעמי לתחושה של קבע – יצר הרע לא יכול לו.

ברגעים של פרידה – נשלפים ממעמקי הנפש זכרונות ותחושות שהיו רדומים בשגרת החיים, המאיצות לעשיית תשובה וחשבון נפש. ברגעים אלו – אין אדם נותן לבו לענייני ממונות ולשאר ענייני העולם הזה. בשעת האמת – רק האמונה תופסת את מקומה הראוי⁴.

ראיית הסוף

ה. 'איזהו חכם הרואה את הנולד'⁵. לא 'המבין את הנולד', אלא 'הרואה', ראייה מוחשית, כמו ציור מול העיניים.

כולם יודעים מה יהיה בסופם, וכל הסיבה שאינם חיים לפי זה היא – רק משום שאין זה מוחשי אצלם, אין הם רואים זאת למול עיניהם⁶.

ו. חשוב פעם אחר פעם: כאשר תהיה מתחת למצבה – האם תהיה מרוצה ממעשיך שעשית בעורך חי?⁷.

ז. כאשר מסתכלים על החיים במבט של 'עתיד', במבט לטווח ארוך ורחוק, הרבה הרבה דברים מקבלים את אמת המידה האמיתית שלהם. רובא דעלמא חיים בד' אמותיהם ואינם מביטים כלל על ההמשך⁸.

ח. חז"ל מלמדים אותנו יסוד הגדול: כשבאים לעשות חשבון נפש – צריך לחשבון 'חשובנו של עולם', חשבון שנוגע לכל חייו, בראיה כוללת ולא בראיה מצומצמת.

בדרך כלל האדם חי את הרגע והוא אינו עושה חשבון כללי הנוגע

5. אבות (פ"ב מ"ט).

6. ועד ליל שבת (עקצ"א).

7. על קברו של יהושע היתה מצויירת תמונת שמש וירח. לשם מה? כדי שמי שיעבור ליד קברו – יעצור ויחשוב על כך שפה קבור אדם שחי מאה ועשר שנים, אדם שלם שהכניס עם שלם לארץ ישראל, כבש שלושים ואחד מלכים, נלחם מלחמות גדולות, העמיד את השמש והירח, ואחרי כל ההישגים האדירים – בסוף גם הוא מת ככל האדם.

לך לבית הקברות, התבונן במצבות, וחשוב האם כשתהיה במצבם תהיה מרוצה מצורת חיך בעולם הזה. חובת האדם בעולמו (ח"א עמ' 184).

8. המשגיח הגר"י לויןשטיין (מס"י עם ביאור חובת האדם עתר"ג).

לסך כל ימי חייו, ולכן אומרים חז"ל: 'בואו נחשב חשבוננו של עולם'. הבה ונעשה חשבון איך מעשה מצטרף למעשה ולאן הוא עלול להגיע בחיים שלמים.

אדם שחי בראיה מצומצמת – אינו מבחין במאומה. לעומת זאת, אדם שמתבונן על כל פרט בראיה כוללת על כל חייו – יוכל להשתנות כבר עכשיו⁹.

ט. כדי לחדור לעומק הענין ולחשוב על 'שינוי' – צריך לערוך 'חשבון הנפש', ולא רק לדעת את התוצאה של החשבון, וכפי שנאמר: 'על כן יאמרו המושלים בואו חשבון'. לא נאמר: 'בואו תדעו את החשבון', אלא 'בואו חשבון', בואו תערכו את החשבון, כי צריך 'להתעסק' בחשבון, ולא רק לדעת את התוצאה הסופית¹⁰.

9. דוגמא לדבר: אדם שלא רואה את הצירוף של סך המעשים בכל שנותיו, נדמה לו שלדבר לשון הרע – זה 'לא נורא כל כך'. אך באמת אם האדם יחשב שביום אחד הוא מדבר חמש פעמים לשון הרע, נמצא שבחודש אחד הוא מדבר מאה וחמישים פעם לשון הרע, ובמשך שנה – אלף ושמונה מאות פעם לשון הרע. וכמה דיבורי לשון הרע במשך שמונים שנה? ואם נחשב את סך האיסורים שבכל דיבור של לשון הרע: שבעה עשר לאוין, ארבעה עשר מצוות עשה וג' ארורין, נמצא שאדם נכשל בימי חייו במאות אלפי איסורים, רק בעוון לשון הרע. זאת הכוונה: 'בואו ונחשב חשבוננו של עולם'. מס"י עם ביאור חובת האדם (ע"פ).

10. כולם יודעים שעיוור לא רואה, אבל אין די בכך כדי לעמוד על מצבו. באנגליה יש בית ספר יוקרתי שהילדים מקבלים בו חינוך מיוחד במינו. אחד השיעורים מלמד איך להתייחס לחיים. כל ילד צריך לעבור במשך יממה שלמה את 'תרגיל העיוור'. קושרים לו את העיניים וחבריו מוליכים אותו ומאכילים אותו, שמים לו מכשולים בדרכו, כדי שירגיש את הרגשת אי הביטחון וחוסר הישע שסובל אדם עיוור. בתרגיל הבא סותמים את אוזניו, וכן הלאה. בסיום התרגילים עורך התלמיד תפילת הודיה, בה הוא מודה לה' על ששפר חלקו והוא אדם בריא. חובת האדם בעולמו (ח"א עמ' 181).

פרק לא

החיים 'כחלום יעוף'

א. המהירות המסחררת בה מתחלף הזמן מעתידי להווה ומהווה לעבר היא בלתי ניתנת לתפיסה. מה שהיה לפני שניה אחת 'עתידי' – הופך מיד ל'הווה' ומיד ל'עבר', מבלי שיהיה ניתן לעצור אותו ולהתבונן בו, אפילו כהרף עין.

החיים מורכבים ממליארדי מליארדים של שניות, הנשמטות מידינו במהירות כה נוראה שאין לנו כל אפשרות למשש כל אחת מהן¹.

ב. קצרים הם מאוד חיוו של אדם. משולים הם לניצוץ אור קטן שהאיר לרגע בחלל העולם, ניצת וכבה מיד².

יש לנצל הזדמנות זו – שלא כל נשמה זוכה לה – ולהפיק ממנה את מלוא התועלת³.

ג. הזקנים רגילים לומר שגם תשעים שנה עוברות מהר, כמעט כמו ארבעים שנה.

ועוד מרגלא בפומייהו, כי אם היו נותנים להם אפשרות נוספת לחיות את החיים – הם היו מתחילים אותם מחדש אחרת לחלוטין.

אולם עיקר החרטה שיש בפי רבים היא – על מה שהם נגררו אחרי החברה ולא חיו את עצמם. יסורי מצפון ותחושת החמצה נוראה

1. הארת דרך (ח"ב ערל"ג).

2. משכני אחריו (ח"ב עמ' 33).

3. ראה להלן.

מציפה אותם כשהם מגלים שכל מעשיהם היו רק בגלל משיכת הסביבה, בלי אמת פנימית שתצדיק את קיומם⁴.

ד. אם מביטים על החיים במבט של שנים – החיים נדמים כדרך ארוכה שלא רואים את סופה, אך אם מביטים על כל רגע בפני עצמו – פתאום קולטים שהרכבת דוהרת במהירות מסחררת⁵.

ה. בני עליה זוכרים כל העת – כי כל רגע מתקדמים לעולם הנצח. לא משנה כמה שנים מתהלכים כאן עלי אדמות, הכל מוביל רק למקום אחד, שבו מגיעים לתחנה הסופית⁶.

ו. 'אגלה לכם סוד לא ידוע' – היה הגראמ"מ שך אומר – 'דעו לכם: החיים הם דבר יקר מאוד וקצר מאוד, השתמשו בהם בחכמה'⁷.

פרק 5

החיים – הזמנות חד פעמיות

א. העולם משול לגינת שעשועים. כל יום מגיעים ילדים לגינה ומשחקים במתקניה. יש ילדים שמשחקים לעצמם ותופסים משחקים רבים, יש שחוטפים כאילו כל המשחקים שלהם ויש המוותרים בטוב לב. בסוף היום כל הילדים עוזבים את הגינה וכל המשחקים נשארים שם בדיוק כפי שהיו.

4. ועד ליל שבת (עמ' שסא).

5. שם.

6. ועד ליל שבת (עמ' שס"ב).

7. משכני אחריו (ח"ב עמ' 34).

כך גם העולם הזה: הקב"ה הניח בעולם הרבה כסף וזהב, והביא אנשים שישחקו בו, זה לוקח לכאן וזה לוקח לשם, זה צובר לעצמו וזה מחלק לכולם, ובסוף היום כולם עוזבים את העולם, וכל הכסף נשאר בעולם בדיוק כפי שהיה לפני שבאו¹, ויורדים לעולם אנשים אחרים שמשחקים באותו כסף².

ב. כל אדם שמסיים את עמל יומו מוכרח לשוב לביתו, אל 'בית עולמו', ששם הוא יחיה חיי נצח. אשרי מי שמכין את ביתו האמיתי. אוי לו למי שמשקיע בביתו הזמני על חשבון ביתו האמיתי³.

ג. בכל יום יש לשנן מחדש שוב את האמת הפשוטה: 'כי בשר המה, רוח הולך ולא ישוב'. החיים הם הזדמנות חד פעמית שניתנת והולכת בלי שוב⁴.

1. הגר"ח גרינמן.
 2. ראה לכתחילה עבודת ה', פרק תאוות הממון.
 3. שם.
 4. **במסכת אבות (ג, א)** שנינו: 'עקביא בן מהללאל אומר: דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון', ואח"כ חוזר התנא שוב על השאלות, ועונה: 'מאין באת – מטיפה סרוחה, ולאן אתה הולך – למקום עפר רימה ותולעה, ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון – לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה'.
- ויש** לדקדק: מדוע עקביא בן מהללאל לא אמר מיד את השאלה והתשובה, ומדוע היה צריך לחזור על השאלה פעמיים?
- והתשובה:** כדי שנתבונן בשאלה היטב עוד לפני התשובה, כי כאשר התשובה נאמרת בסוף כל השאלות – היא לא חודרת לעומק הלב.
- מה** גם שעצם השאלות מאוד מחזקות, עוד לפני התשובות, כי כשהאדם יודע שהוא לא קבוע פה, ושהוא עתיד ללכת מפה למקום שעליו למסור דין וחשבון – גם זה נותן מבט אחר על החיים, זה כבר מחייב הנהגה אחרת ומחשבה אחרת. ולאחר לימוד זה מלמדנו התנא לימוד נוסף: 'מאין באת? מטיפה סרוחה, ולאן אתה הולך? למקום עפר רימה ותולעה, ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון? לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה'. מס"י עם ביאור חובת האדם (עתר"כ).

ד. מדוע על 20 ש"ח אנשים לא מוכנים לוותר, ואילו על 20 דקות – כן. הרי בסוף החיים נאבקים על כל דקת זמן, הופכים עולמות כדי לשרוד עוד רגע. על כך אמרו חכמים⁵: 'איזהו חכם? הרואה את הנולד'⁶.

ה. באחד מכתביו של הגאון האדר"ת הוא תמה על מנהג העולם ששמחים ביום ההולדת: הלא עברה על האדם עוד שנה משנות חייו, שנה תמימה שלא תשוב עוד לעולם, ואם כן במה יש לשמוח?⁷.

פרק 5

עולם העליון

א. בעולם האמת הנשמה תשתוקק לקשר אמיתי עם הבורא, וזהו הדבר היחידי שישאר לנשמה לאחר פרידתה מהגוף – הקשר עם ה' יתברך (לא משפחה, לא חברים וידידים, לא שכנים). אשרי מי שעמל על קשר זה בימי חייו¹.

ב. בהיותנו בעולם הזה – הדביקות בבורא עולם קיימת כמצוה, אולם בהגיענו לגן עדן – הדביקות בה' תהיה עצם השכר.

מהות השכר היא: השגה אין סופית בבורא עולם, 'ונתעלה בהשגה

5. אבות (ב, ט).

6. ראה חכמת קהלת (סוף חלק ג).

7. ראה מסכת החיים (יום הולדת).

1. ראה לכתחילה (ביסופן ודביקות בה').

זו עליה אחר עליה לאין קץ'. התפיסות וההשגות שתהיינה – הן עונג נפלא ואין סופי שיהיה לעתיד לבוא².

לאחר הפטירה

ג. אדם שעבד בעולם הזה על מידת הבטחון והתקדם בה בשנות חייו, גם לאחר פטירתו הוא יוכל להפעיל את מידת הבטחון ולהשתמש בה בשעת הצורך, כגון מיד לאחר הפטירה, בראותו שמתגברים כנגדו הדינים, הוא יוכל להתחזק במידת הבטחון ולהתקשר ולהדבק בה', ואז הדינים יסתלקו ממנו מידית³.

ד. כה כתב הרמח"ל⁴: 'כמו שקיוה בחייו לה', כן לאחר מותו, כשמתגברים עליו הדינים, הוא מתחזק בתקוותו עד ה' ונקשר בו ומסתלק ברגע... כן אחר המוות לא יבושו הקווים⁵.

מערכת משפט מיוחדת

ה. כל אדם נידון בעולם הבא לפי מעשיו, פרט לבעל בטחון שנידון במערכת משפט שונה המושפעת מרמת בטחונו של הנידון – 'המקווה', אפילו נכנס בגיהנם, ייצא ממנו... ותקותו היא טהרתו, מקוה ישראל ממש, כי הוא במדרגה עליונה שאין עושה בו פגם, וזהו סוד התשובה שהוא ממש שב אל מקורו, והסיטרא אחרא לא יכולה לו, ונאמר: שובה ישראל עד ה' אלקיך⁶.

2. רמב"ן (שער הגמול עמ' שו); ידיו אמונה (עתפ"ז).

3. רמח"ל (ספר תקטו תפילות, תפילה רנו).

4. בדרוש הקיווי (נמצא בספר אוצרות הרמח"ל).

5. בזה הוא מבאר את הפסוק 'לישועתך קיויתי ה' – 'זוה לישועתך קיויתי: אינו אומר לישועתך אקוה, אלא קיויתי בחיי, כך אחר המוות לא יבושו הקווים'.

6. רמח"ל (ספר תקטו תפילות, תפילה רנו).

הצלה מגיהנם

- ו. בעל בטחון שהגיע לעולם האמת ושקלו את מעשיו והוכרע דינו להכנס לגיהנם, בזכות בטחונו הוא יקבל חנינה ויוציאוהו מן הגיהנם⁷.
- ז. התקוה והקיווי של בעל הבטחון מזכים אותו בסליחה ומחילה ובחסדים אף לאחר מותו, ומוציאים אותו מן הגיהנם – 'זכמו שקויה בחייו אל ה', כן לאחר מותו, כשמתגברים כנגדו הדינים, הוא מתחזק בתקותו, אז ה' נקשר בו ומסתלק ברגע'⁸.
- ח. כאשר הבוטח יגיע לעולם הבא ויהיו חסרים לו זכויות כדי להנצל מעונשים, תבוא מידת הבטחון ותושיע אותו במידת החסד שלא לפי מעשיו – 'ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת ולעולם לא נבוש כי כך בטחנו'⁹.

כניסה לגן עדן

- ט. בכח האמונה והבטחון האדם יכול לזכות במשפט של מעלה, להנצל מן הגיהנם, להכנס לגן עדן ולקבל גמול רב בעולם הבא¹⁰.

מדורים, אורות, חופות

- י. בגן עדן קיימים – אין ספור מדורים, אין ספור אורות ואין ספור מדרגות צדיקים, ולכל מדרגה ומדרגה יש היכלות וחופות שונים, ולכל צדיק וצדיק ישנה הארה כפי מדרגת המדור שהוא שוכן בו¹¹.

7. רמח"ל (ספר תקטו תפילות, תפילה רנו).

8. שם.

9. באמונתו יחידה (ח"א ערי"ב).

10. ספר העקרים (פרק מט).

11. ניצוצי אורות (פרשת חיי שרה).

בעת חלוקת האורות, כל נשמה ונשמה מקבלת הארה אך ורק לפי זכויותיה. לאחת יותר ולאחת פחות. וכל אחד מתבייש מהארה הגדולה יותר שקיבל חבירו, כפי שאמרו חז"ל¹²: 'כל אחד ואחד נכוה מחופתו של חבירו', וזאת משום שהוא לא טרח בעולם הזה כפי שחבירו טרח להגיע למעלתו הרוחנית.

כלל הוא: כפי שמעשי בני אדם נבדלים איש מרעהו בעולם הזה, כן ההארות הנובעות מן המעשים נבדלים בעולם העליון. לפי שכל מצוה, בהתאם לאיכות עשייתה, פותחת צוהר שונה – גדול או קטן – למקור האורות בעולם העליון, וכפי המעשה שנעשה בעולם הזה, כן יפתח האור למעלה, אשר ממנו תיעשה חופה לצדיק אשר גרם לכך¹³.

על חופות אלו, שנעשות לכל אחד ואחד כפי מדרגתו, אומרת הגמרא¹⁴: 'אוי לה לאותה בושה, אוי לה לאותה בלימה'.

נהמא דכיסופא

יא. ההרגשה של 'נהמא דכיסופא' היא הרגשה נוראה שלא

12. בבא בתרא (עה, א); מדרש שוחר טוב (סוף פרק לד).

13. זוהר (פרשת בלק); זוהר חדש (פרשת אחרי) תחילת מדרש נעלם. וזה לשון האזהרות שבתחילת ספר מגיד מישרים: 'בכל היכל יש מדורין רבים לכל אחד לפי הראוי לו, בשביל שלכל מצוה יש לה אלפים ורבבות מיני היכלין של חלוקי מקיימי המצוות. כי כל אחד לפי ערך שעושה המצוה, אם ביראה ובאהבה ובמסירות נפש, ולפי ערך שסבל בשביל המצוה, ככה זוכה להשיג לפי זה היכל ומדור ולהתעטר בשבעה חופות של גן עדן, ואלפים ורבבות מלאכים הממונים לשמש את הצדיקים בגן עדן, וגם כל אחד לפי מעשיו ולפי עבודתו להטעימו בהשגת אור זיו השכינה ותענוגים עליונים ומופלאים, כי אפילו הקטן שבתענוגי עולם העליון אי אפשר לבאר ולשער בשכלנו כלל'.

14. בבא בתרא (שס).

מתאים שתיעשה על ידי מי שהוא ידיד נפש אב הרחמן, פסגת הטוב והרחמים¹⁵.

פרק לו

צָרֹר הַחַיִּים

א. בני מעלה זוכים גם בחייהם שנשמתם תהיה 'צָרֹרָה בצָרֹר החיים'.

'צָרֹר החיים' הוא השָׁכַר של הנשמות בגן עדן, במה שהיא משגת שם בדיעת ה' ובדביקות לבוראה.

קיימת אפשרות להשתייך ל'צָרֹר החיים' כבר כעת, בעולם הזה, על ידי שהאדם 'מתדבק כל כך בשם יתברך, עד שכבר יסור מלפנות והשגיח אל שום דבר זולתו'.

כלומר: בני מעלה שמגיעים לדרגות עילאיות של דביקות בה',

15. הרגשת 'נהמא דכיסופא' נטועה בכל הבריאה כולה, כולל צמחים. התוספות בקידושין (לו, ב, ד"ה כל) דנים בדיני ערלה ומבררים כיצד ניתן לדעת אם הייחור הצעיר עדיין יונק מהעץ הזקן אליו הוברך, או שהוא כבר יונק מהאדמה. תוספות נותנים סימן לדבר: 'ואמר התם המברך בזמן שיונק מן הזקנה פטור מן הערלה ואם סיפק חייב; והוא ניכר היטב כשיונק מן הזקנה וכשאינו יונק מן הזקנה'. תוספות ממשיכים להסביר כיצד 'ניכר היטב כשיונק מן הזקנה': 'כשהזמורה יונקת מן הזקנה – עליה נוטין לצד אחר, וכשפוסק – עליהן נוטין לצד זקנה'. תוספות נותנים סימן לדבר: 'וסימניך, דהאי מאן דאכיל מחבריה – בהית לאיסתכולי ביה'.

ביאור הדברים: כל זמן שהייחור הצעיר יונק מהעץ הזקן – הוא מפנה את עליו לצד אחר כדי שלא להביט במי שמזין אותו. אולם כאשר הייחור גדל ומתחיל לינוק מהאדמה וכבר אינו צריך את עזרת העץ הזקן – הוא לא מתבייש להפנות את עליו לעץ הזקן שכבר אינו מזין אותו.

משתייכים ומתחברים לאותה מציאות של 'צרור החיים' גם בהיותם חיים כאן בעולם הזה, וזאת על ידי ידיעת ה' ודביקות בו¹.

1. **נמצא**, א"כ, שהמצב של דביקות בה' בעולם הזה ומצבה של הנשמה בגן עדן – אינם שני ענינים שונים, אלא הם ענין אחד, שכבר כאן בעולם הזה ניתן להשתייך למציאות של 'עולמות השכר'. מסילת ישרים (פרק ט); רמב"ן (דברים יא, כב); ידיו אמונה (עתס"ו).

במסכת עבודה זרה (ז, א) מספרת הגמרא: 'אמרו עליו על רבי אלעזר בן דורדיא, שלא הניח זונה אחת בעולם שלא בא עליה. פעם אחת שמע שיש זונה אחת בכרכי הים והיתה נוטלת כיס דינרין בשכרה. נטל כיס דינרין והלך ועבר עליה שבעה נהרות. בשעת הרגל דבר הפיחה, אמרה: כשם שהפיחה זו אינה חוזרת למקומה, כך אלעזר בן דורדיא אין מקבלין אותו בתשובה. הלך וישב בין שני הרים וגבעות, אמר: הרים וגבעות בקשו עלי רחמים, אמרו לו: עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו... אמר: אין הדבר תלוי אלא בי; הניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכיה עד שיצתה נשמתו. יצתה בת קול ואמרה: ר"א בן דורדיא מזומן לחיי העולם הבא... בכה רבי ואמר: יש קונה עולמו בכמה שנים ויש קונה עולמו בשעה אחת; ואמר רבי: לא דיין לבעלי תשובה שמקבלין אותו, אלא שקורין אותו רבי'.

וצריך ביאור: כלום ישנה דרך קיצור בעבודת ה'? וכי קיים מושג שהאדם ירדוף אחר חטאים כל ימיו, ולבסוף ברגע האחרון יעשה 'קיצור דרך', יחזור בתשובה, ויהפוך לצדיק, ויתעטר בתואר 'רבי', ויזכה לחיי העולם הבא?

התשובה היא: רבי אלעזר בן דורדיא בחר לעזוב את כל עניני הגוף, את התאוות, את התענוגות, את היניקה מארבע יסודות הגוף, ולהידבק במקור החיים.

רבי אלעזר בן דורדיא לא סתם התחרט על חיי ההבל הבזויים שחי עד לאותו רגע, אלא קיבל החלטה סופית לנתק את צינור החמצן מחיי החומר ולחבר צינור חמצן לבורא עולם, בחינת 'ואתם הדבקים בה' אלוכם'.

דביקותו, של רבי אלעזר בן דורדיא בבורא עולם היתה כה גדולה, כיסופיו וחשקו היו כה עצומים – עד שיצתה נשמתו.

אולם לא בהכרח צריך למות. אפשר להתנתק לחלוטין מחיי העולם הזה,

ב. האדם מורכב מארבעה יסודות: עפר, רוח, מים ואש. כל אדם באשר הוא – נברא מהרכבה של ארבעה יסודות אלו, אלא שחלוקים הם זה מזה בתרכובתם, וביחסים שבין ד' היסודות².

ג. למרות שכל דבר שבנוי מארבעת היסודות חייב להתפרד, מכל מקום אין זה מחייב שגוף האדם ימות, מפני שברגע שהגוף מתחבר לרוח, יש אפשרות לאדם בכללותו להימשך אל אותו חלק רוחני. במצב זה, חלקו החומרי משתנה ופונה אל הרוחניות לקיומו ויונק את חיותו ממנה, וממילא כבר לא חלות עליו המגבלות של בריאה חומרית, והוא יכול להתקיים לעד כבריאה רוחנית.

לחסום את מקור החמצן מכל תאוות העולם הזה, ובמקום זה לינוק חיות ישירות מבורא עולם על ידי הדביקות בו יתברך.

על 'דביקות' יש לעבוד יום אחר יום. 'דביקות' היא עבודת חיים. ר"א בן דורדיא הצליח לעשות זאת ברגע אחד. הוא ניתק את עצמו מארבע יסודות הגוף וחיבר את עצמו לבורא עולם בבת אחת. יתכן שזה מה שגרם ליציאת נשמתו, ולא עצם הבכיה, שמעולם לא גרמה למוות.

כולנו מוכנים למות על קידוש ה' במידה ונידרש לכך, אולם בתוך הלב רבים היו מעדיפים שהנסיון של מיתתה על קידוש ה' לא יתרחש בזמן הקרוב, ובודאי שהם לא יחליטו להתנדב מעצמם למות על קידוש ה' כאשר הם אינם נדרשים לכך (משכני אחריו, תקן את נפשו, עמ' 230).

אולם, אפשר למות על קידוש ה' ולהמשיך לחיות. כיצד? על ידי ניתוק החמצן מחיי העולם הזה, על ידי ניתוק היניקה מארבעת יסודות הגוף, וחיבור צינור חמצן שמזרים חיות ישירות מבורא עולם, דרך 'צרור החיים', דרך הדביקות בו יתברך, חמצן זך המגיע ישירות ממקור החיים.

2. **רבי חיים ויטאל** (שערי קדושה שער ב) בשם האריז"ל.

כל אחד מארבעת היסודות הוא מפתח למידות השונות, וכדלהלן: יסוד האש הוא מקור הגאווה (המולידה את הכעס). יסוד הרוח הוא שורש הדיבורים הרעים והשיחה הבטלה. יסוד המים הוא הגורם לאהבת התענוגים. יסוד העפר הוא הגורם ליאוש, עצבות ועצלנות (שם).

אולם, אם אין הוא נמשך אחר הרוחניות – גופו נשאר בריאה חומרית הנמשכת ומושכת את חיותה וקיומה מהחומריות, וממילא אין לו קיום נצחי³.

ד. 'צדיקים במיתתן קרויים חיים'⁴ – משום שהחיים האמיתיים הם החיבור עם בורא עולם ולא החיבור עם ענייני הגוף, ולכן גם לאחר שגופם של הצדיקים מת – הם נקראים 'חיים' מחמת החיבור שיש להם עם מקור החיים.

מאידך, הרשעים – אף בחייהם קרויים 'מתים', משום שהחיות שלהם בעולם הזה מנותקת ממקור החיים⁵.

פרק לו

המידות בעולם הנצח

א. כאשר האדם נפטר מהעולם – ה'הילה'¹ שעולה לעולם האמת בנויה ממידותיו הטובות והרעות. היא זו שמתענגת בגן עדן או שנשרפת בגיהנם².

ב. אדם שלא תיקן את מידותיו הרעות, בהגיעו לעולם האמת הוא ישאר עם כל המידות הרעות, ויסוריו מחמתם יגיעו עד לב השמים³.

3. רבנו בחיי (תחילת פרשת קדושים); הגר"ח מוואלוז'ין (רוח חיים פ"ג מ"א); הגר"א (אדרת אליהו ג, יט); ידיו אמונה (ע"כ).

4. ברכות (יח, א).

5. ראה וידעת (עמ' 357).

1. בספרי הסוד 'הילה' זו מכונה: 'לבוש', 'חלוקת דרבנן', 'צורה' ועוד.

2. לכתחילה (תיקון המידות).

3. לכתחילה (שם).

ג. תיקון המידות הוא מהדברים שצריך לייקר מאוד ולשים עמל נפשו בהם, משום שמי שזוכה לתקן את מידותיו הוא נעשה 'מרכבה' להשם יתברך⁴.

ד. המידות הרעות מכונות בספרי הסוד 'לבושים'; וככל שישנם יותר 'לבושים', כך האדם יראה פחות את אור הקב"ה⁵.

פרק לח

תחיית המתים

א. בהגיע עת תחיית המתים, כל ברואי תבל שהיו מאדם הראשון ועד תחיית המתים – כולם יקומו לתחייה בירושלים¹.

אין מילים לתאר באיזה כמות אנשים מדובר, וכולם יקומו לתחייה בירושלים המקראית הקטנה².

ב. בספר 'בית אלקים' למבי"ט³ מבואר, כי סדר הקימה בתחיית המתים יהיה לפי סדר הדורות. ובכל דור יקומו לפי סדר א–ב⁴.

4. מס"י עם ביאור חובת האדם (עמ' יט).

5. חובת האדם בעולמו (ח"א עמ' 104).

1. כולם יקומו לתחייה, ישפטו על מעשיהם, ולאחר מכן ישובו כל הרשעים לעפרם.

2. מדרש תנחומא (סימן יב).

3. שעהי"ס (פנ"ה, קלה, ב).

4. ז"ל המבי"ט: 'סדר התחייה תהיה בסדר אותיות האלפא ביתא. מי ששמו מתחיל באל"ף יהיה תחילה; ואם כן, אדם הראשון יהיה ראשון, וכן אברהם ראשון לאבות; ואפשר כי בכל דור שיקום יהיה סדר זה, אבל לא יקדים דור לדור הקודם לו'.

ג. בספר 'חסד לאברהם'⁵ לרבי אברהם אזולאי מבואר, כי לאחר תחיית המתים גובהם של הבריות ישתנה. 'אדם שהוא גבוה בעולם הזה – יהיה נמוך לאחר שיקום בתחיית המתים. וכן להיפך: אדם שהוא נמוך בעולם הזה – יהיה גבוה לאחר תחיית המתים'⁶.

זמן תחיית המתים

ד. לדעת רבנו בחיי⁷ – תחיית המתים תתרחש מאתיים ושש שנים לפני סוף האלף השישי. לדעתו – יהיה זה בשנת ה'תשצ"ד.

לדעת 'המגיד מישרים'⁸ לרבי יוסף קארו ו'דעת תבונות' לרמח"ל⁹ – זמן תחיית המתים הוא בסוף האלף השישי.

במה נחלקו? בתחיית המתים הכללית. אולם לפני כן תהיה תחיית מתים נוספת, שבה יקומו לתחייה – משה אהרן ובניו, להורות לעם את הדרך אשר ילכו בה, כימי צאתם מארץ מצרים. ועמם יקיצו כל צדיקי ישראל אשר מתו בגלות וציפו לגאולה, כדי שיזכו לראות בטובתן של ישראל ובבנין בית המקדש¹⁰.

ה. ישנה קבלה, שתחיית המתים בארץ ישראל תתרחש ארבעים שנה לפני תחיית המתים בחוץ לארץ¹¹.

5. עין יעקב (נהר יא).
6. ראה אוצרות אחרית הימים (כרך א פרק תחיית המתים).
7. דברים (פרק ל, פסוק טו).
8. פרשת ויקהל.
9. סימן צב.
10. ריטב"א (ר"ה טז, ב); רדב"ז (שו"ת ח"ג, סימן אלף ס"ט, תרמ"ד).
11. חסד לאברהם (הקדמון, נהר כג): 'מסורת קבלה בידינו, שתחיית המתים יהיה בארץ ישראל ארבעים שנה קודם התחייה אשר בחוץ לארץ. אמנם, כל מי שנפטר בחוץ לארץ ויש לו במשפחתו קרוב בארץ ישראל שהוא חייב באבלותו, הן איש והן אשה, יש כח ביד קרוב ההוא אשר בארץ ישראל להחיות אותו שבחוצה לארץ'.

הזוכים לקום בתחיית המתים

ו. אמרו חכמים: 'כל המשתמש באור תורה – אור תורה מחייהו, וכל שאין משתמש באור תורה – אין אור תורה מחייהו'¹².

ללמדנו, כי הגוף אשר כבר נעשה עפר בקברו, אין דבר בעולם שיועיל לו להקיצו ולהקימו לתחייה, כי אם אור תורה בלבד¹³.

ז. אמרו חכמים¹⁴: 'עמי ארצות אינן חיים', משום שהם לא עסקו בתורה בחייהם, אולם אף להם מצאו חכמים תקנה – לכשיסייעו הם לאחרים לעסוק בתורה, אזי יקויים בהם: 'ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום'¹⁵.

ח. רק הנשים אשר סייעו לבעליהן ולבניהן לעסוק בתורה – הן אלו אשר תזכנה לקום בתחיית המתים. 'נשים במאי זכין, באקרויי בנייהו לבי כנישתא ובאתנווי גברייהו בי רבנן ונטרין לגברייהו עד דאטו מבי רבנן'¹⁶.

12. **כתובות** (קיא, ב). וכ"מ בתנא דבי אליהו (פרק ה) ובזוהר (פרשת וישב). ומקורו בישעיה (כו, יט).

13. **ראה** חפץ חיים (חובת השמירה) ושו"ת בית הלוי (בהקדמה).
לדעת בעל 'זהרי חמה' (פרשת וישב עמ' קפד) – גם דברי תורה שאדם למד ללא שום הבנה, לאחר תחיית המתים הוא יזכה להבינם על בוריים.

14. **כתובות** (קיא, ב).

15. **כתובות** (שם). ראה חפץ חיים (חובת השמירה) בשם מדרש משלי – כדברים הללו.

16. **ח"ח** (חומת הדת סימן א). הגמ' במסכת ברכות (יז, א) שואלת: 'נשים במאי זכין?', והיא עונה: 'באקרויי בנייהו לבי כנישתא, ובאתנווי גברייהו בי רבנן ונטרין לגברייהו עד דאטו מבי רבנן'. ותמה רבי יהונתן אייבשיץ (יערות דבש ח"א דרוש ראשון) על שאלת הגמ' 'נשים במאי זכין?' – והרי זכויות רבות יש לנשים, שכן הן מוזהרות על כל מצוות לא תעשה ומחוייבות כאנשים בכל מצוות עשה שלא הזמן גרמן?

משיב ע"כ הח"ח (חובת השמירה פי"ג): 'אמת שעולם הבא בוודאי יהיה לנפשן עבור שמירת המצוות, ורק שאלת הגמ' היתה במאי זכין גופן לתחיית המתים,

ט. הגאון רבי יצחק הוטנר כתב להוכיח, כי אדם שמסר עצמו למיתה על קידוש ה', למרות שאין בו 'אור תורה', יזכה לקום בתחיית המתים¹⁷.

י. לדעת בעל ה'ישמח משה'¹⁸ – בין הזוכים לתחיית המתים יהיו גם אותם אנשים שקמו בזריזות לעבודת הבורא. 'הישן על מטתו ומעורר עצמו לקום בזריזות לעבודת הבורא, הרי מידה כנגד מידה שיזכה ליקיצה מהשינה בעת התחייה'¹⁹.

יא. עצם אחת נשארת קיימת לאחר המוות. בעת תחיית המתים, ירכך הבורא יתברך עצם זו ב'טל של תחייה', וממנה יבנה כל הגוף. עצם זו מקבלת את מזונה היחיד מסעודת מלוה מלכה, ולא מאף מזון אחר.

נמצא, כי אדם שאינו מקפיד לאכול סעודת מלוה מלכה – הוא לא יקום לתחייה, כי כדי לקום לתחייה צריך שני דברים: א. 'עצם התחייה' (המכונה 'לוי' או 'נסכוי'); ב. 'טל של תחייה', ואם חסר אחד מהם – לא שייכת 'תחייה'²⁰.

מאחר שאין להם זכות התורה? ועונה על כך הגמ', שגם זה יש להן, בזכות הולכת בניהם לבית הספר ללמוד תורה'.

הגר"י קניבסקי (קריינא דאגרתא, מכתב קצח) כתב: 'והנה כשתנשא לעם הארץ שאינו עוסק בתורה, וברור גם כן שהוא ישלש סוף סוף עליה ויחנך בניו על פי דרכו שלו, נמצאת האשה אבודה ר"ל מעולם הבא של תחיית המתים... וחלילה חלילה לחניכת בית יעקב שתינשא אפילו לעם הארץ ירא שמים'.

17. פחד יצחק (שבועות, מאמר כה, אותיות יג-יד). ועי' מהר"ם אלשיך (הו"ד במלאכת שלמה, ברכות פא) ובספר מגדל דוד לרדב"ז (דף פג ע"א, הו"ד בהערה ד).

18. על מו"ק (ו, ט).

19. עיי"ש בדבריו הנפלאים.

20. ראה משנ"ב (ח"ג סימן ש, ס"ק ב), שער הציון (שם) ודברי הגר"ח קניבסקי (אוצרות אחרית הימים ח"א עמ' קיט).